

અદય યાનારશ્વિતરમુપિત્વાઽપિ વિપદ્યા
 વિયોગે કો મેદસ્યવ્રતિ ન જનો યન્સયમમૂન ।
 પ્રજન્તઃ સ્વાર્નન્યાદ્ગુન્ધવરિતાપાય મનમ્.
 સય ત્યસ્તા હ્યેત શમમુલ્લમનન્ત વિદધતિ ॥

મર્ત્તુહરિ

લાંબા વખત સુધી આપણી માથે રહ્યા છતાં વિષયો જરૂર
 જતાનાં જ, તો પત્રી માણસ પોતાની મેજે જ તેમને છોડતો કેમ
 નથી? તેમનાથી છૂટા પડવાનું તો છે જ ઊંચડું, વિષયો પોતાની મેજે
 આપ્યા જાય છે, ત્યારે માણસના મનને ખૂબ દુઃખ થાય છે, અને
 માણસ પોતે તેમને તણ દે છે, ત્યારે તેના મનને અપાર શાંતિનું
 સુખ મળે છે.

સ્વાર્થો યસ્ય પરાર્થ એવ મ પુમાનેક મતામવ્રણી ।

મર્ત્તુહરિ

ખીતનું લય કરવું એ જ જેનો સ્વાર્થ બન્યો છે, એવો માણસ
 જ માનવતોને મોખરે બેસવા યોગ્ય છે

યા નિશા સર્વભૂતાના તસ્યા જાગતિ સયની ।

યસ્યા જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પડ્યતો મુને ॥

ભગવદ્ગીતા, ૨-૬૯.

અધા લોકો જે બાબતો વિશે બેદરકાર રહે છે, તે પરત્વે સયની
 મણુમ જાગતો રહે છે, અને જે બાબતોમાં અધા લોકો રન્યાપન્યા
 રહે છે, તે પરત્વે દેખતો મુનિ પોતાની આંખ મીચી દે છે.

રશિયન તંત્રીને લખેલા ટોલ્સ્ટોયના પત્રમાંથી—

આ લખાણને હું ખરેખર અવૂરુ ગણુ છું, આજથી વીસ વરસ પહેલાં હું પોતે એમાંથી જે જે મેળવવાની ઇચ્છા રાખત તે બધું એમાં નથી જ પરંતુ એ પૂરું કરવાનો તથા એને ઇષ્ટ અર્થે સ્પષ્ટતર કરવાનો સમય દેવે મને મળશે નહીં એ તું સમજી છું, છતાં, મારી ધારણા પ્રમાણે એના આગ સ્વરૂપમાં પણ એમાં મનુષ્યને ઉપકારક થઈ પડે એનું કાંઈક છે, માટે જે છે તે રૂપે તમારી નજર તળે એને પ્રગટ કરશો. પ્રભુ કરશે તો, અને મને યીજા જામોમાંથી કુરસદ મળશે, તથા આ કામ ઉપાડવાની ગર્હિત રહેશે તો, આ લખાણને પાછું પ્રાયમાં લખીશ અને એને વધારે સરળ સ્વરૂપે ને સદિશ કરવાનો યત્ન કરીશ.

મધ્યમ્બર ૨ ૧૮૯૭

લિથા ટોલ્સ્ટોય

કોઈ સાહિત્યકારને આ ચોપડી વિશે પૂછે તો તે કહેશે કે ટોલ્સ્ટોયે આવી નીચ સ્તરે ચોપડી લખી શી રીતે એનું અમને આવર્થ થાય છે ટોલ્સ્ટોય યુગપ્રવર્તક સાહિત્યકાર ગણાય છે સહેજ એક મગગ લખે તોન તેમા કેટલી છટાદાર લાગે. 'સ્વભાવચિત્રલુમા તો રોકમપિયર કરતા પણ ચડી ગય એવો છે ત્યારે ધાર્મિક જીવનની ચર્ચામા તે કિતરે છે ત્યારે એની રૌની ઉપર વિશાદની કાગાશ છાય છે ખરી પણ તેમા પણ ઉત્તરસધ્યાની મુદ્રના તો હોય જ છે એની 'ત્યારે ઝગીશુ શુ ?' એ જ ચોપડી વો એમા શરૂઆતથી આખર મુધી પવાતાપની જ વાતો છે 'ભાઈઓ આપણુ આખુ જીવન મેનુ છે, એ આખુ નવેસર રચનુ જોઈએ એની એની પન્માર્થની વણીથી એ ભરેનુ છે છતાં એ વાચના શરૂઆતમા તો નનનકથા જોઈતો જ રસ પડે છે

પણ ટોલ્સ્ટોયની આ ચોપડી તો શરૂથી આખર મુધી પાપથી જ ભરેલી છે અંગ્રેજ સરકારને જેમ ન્યા ત્યા રાજદ્રોહ જડે છે તેમ ટોલ્સ્ટોયને આખુ જીવન પાપમય લાગે છે અને એ પાપમાથી શી રીતે મ્ચી શકાય એ બનાવના માટે એણે કાયદાની કનમની પેઠે અહીં સૂત્રો આપેના છે માદ્ર લોકો જેમ પેદોની યાદીઓ ધ્યાનપૂર્વક નાચે છે, તેમ પાપખીરુ લોકો ભને આ સૂત્રો ફરી ફરી વાચે અમને સાહિત્યકારોને પાપપુણ્યનો વળગાડ છે જ નહીં અમે આ ચોપડીમા નીસરતા અને ધડપણુની નિશાની જોઈએ છીએ સાહિત્યના ક્ષેત્રમા આવા પ્રથેનો પ્રવેશ કરાવો એ રાજ્ય જો સાહિત્યકારોના હાથમા હેાત તો ગુનો જ ગણાત — અક્ષમ્મ ગુનો ગણાત, રાજ્યદ્રોહ પ્રતા કિતરતો ન જ ગણાત

રશિયાના અને યુરોપના અધ્યપ્રમશોકો હમેશા એ શોધમા રહેના કે આનુ શિયાગામા ટોલ્સ્ટોય શુ લખનાર છે ટોલ્સ્ટોયની ત્મા પણ ટોલ્સ્ટોયના નખાણુ ઉપર જખેતો રાખતી કે કોઈને મક્ત કે ધર્મામા આપી ન દે પણ એ બધુ એના પ્રજામય લખાણો વિશે જ દુનિયાની દુનિયાદારીનુ છગદાર વર્ણન કર્યું હોય જોગ અર્થર્થ, મદત્વાકાક્ષા વગેરેનુ વર્ણન હોય તો લોકોને એ જરૂર રોચક લાગે પડી ભને

ટોસ્કટોયે એ બધી વસ્તુને કળામય ગણ્યોમાં ખામણ ૪ માયાં દોષ
પણ ત્યારે ટોસ્કટોય પેનાના વિચારનો, અનુભવનો અને જીવનનો
નિયોગ મીઠેમીઠી બાપામાં, ગમે તે માણસ સમજી ગઈ એવા રૂપમાં
મટે ત્યારે એ લખાણ 'ધાર્મિક' ગણાતું, પડી એનો કોઈ ભાવ સરખોય
ન પડે. દુઃખથી ગાય વમુડી ગાય અને ગાયધનુની દુઃખ થાય, એવી
રીતે ટોસ્કટોયના વાચકમમાજને આવે પ્રગંભે ભારે દુઃખ થતું
ટોસ્કટોયની સ્ત્રી તો ટોસ્કટોયને ધાર્મિક વાનો ઉપર અગ્રવનાર મિત્રોનો દેવ
હતી, એમને ટોસ્કટોયને ન મળ્યા દેશનો બધા પ્રવળ હતી આ
બધા કારણોને કીધે છેએ છેએ ટોસ્કટોયનું જીવન ધૂનનજી કે રાત
અગોકની પેઠે અત્યંત દુઃખી થયું હતું

ત્યારથી ટોસ્કટોયને ઉપગતિ થઈ ત્યારથી એમણે ધર્મ વિષય
પર વધુ ને વધુ લખ્યા માણસ પ્રત્યુત્તર થયેરી ઉપગતિની જ એ
પ્રસાદી છે. વાચકો એઆખો પ્રથમ નહીં રાત્રિ અને દુકન આ આપડી
કેમ લખઈ તે વિશેની ટોસ્કટોયની પ્રત્તાપના જ વાચકો, તોયે એમા
ધર્મગિનામના કરુણ કાવ્યનો ગમ મળજો. અને એ પ્રત્તાપનાની છેલ્લી
એ કડિકાએમા જે પારમાર્થિકતા અને જૂનાંદને રહેલી છે તે
જોઈને તો નમિત્તે માણસનું હૃદય પણ નમ્ર થઈ જાય

ટોસ્કટોય જે અડી આપણને શાસ્ત્રાસરને પૂજનાર અક્ષરપગાયણ
જેવા સાગના હોય તો તે વાત આપણે દરગુજર કરીએ ખિચ્છી ધર્મ
અને ખીજા ધર્મો વચ્ચે ટોસ્કટોયે કરેલી મગખામણી આપણને માત્ર
ન જ થાય. એ વાંચવાની પણ ધીરજ જેને ન હોય, તેણે પહેલું
મગણુ તડન છોડી જ દેતું, અને ૧૬મે પાનેથી પાપનું પૃથકરણ
મમગવાનું શરૂ કરેલું

ટોસ્કટોયને જીવનનું સ્વસ્થ અને હૃદયની શાંતિ ઈશુ ખ્રિસ્તના જ
વચનમાથી જાણી એની આપણે મનાનનધર્મીઓ તો અદેખાઈ ન જ
કરીએ. આપણે માનીએ છીએ કે, દરેક માણસ પોતાના ધર્મ મારફતે
જ પેનાનો ઉદ્ધાર જોધે. હૃદયમા જ્યાં સુધી આવી ધાર્મિકતાનો ઉદય
થયો નથી ત્યાં સુધી ધર્મધર્મના ઝડપ્યો ચાલવાના માનવી હૃદયની
ખૂબી જેને જડી છે તેને તો દીવા જેવું સ્પષ્ટ દેખાય છે કે, બધા જ

ધર્મોમા સત્ય ધુપારેનુ કે વધાયેન છે અને તે સત્ય સર્વત્ર એકરૂપ સમર્થ અને શાંતિપ્રદ છે ટોલ્કોગેયને પોતાને પ્રથમ તો બધા જ ધર્મો નમ્રમા લાગ્યા પણ જ્યારે ઈશુ ખ્રિસ્તના ઉપદેશને તે સમગ્ર શમ્યા ત્યારે એમણે જોયું કે મૂસા ઈસા કુનકુ સુકલુ અને બુદ્ધ તેમ જ પદ્મન સ્વાધને જા ક્રિકથ આદિ મધ્ય ધર્મગોધકોને એક જ વસ્તુ જડી છે અને તે એકને જ મવા અનેક રીતે સૂચવે છે સાચુ તરુ એક જ છે લોકો એને બહુધા એટલે કે અનેક રીતે વણુવે છે એનું જ

સ્વધર્મનિદા એ સતી પતિનનાના ધર્મ જેવી પતિત્ર શાંતિપ્ર અને મોક્ષલાયી વસ્તુ છે અમારો એક જ ધર્મ આવ્યો અને માકીના બધા પાખડ છે એની માયતા જ્યા સુધી લોકોમા છે ત્યા સુધી મનુષ્યમમાજને શાંતિ અને મનુષ્યહૃદયને ધર્મગોધ પ્રાપ્ત થવાના નયો એમ હિંદુધર્મે જોયું એમા જ એની મહત્તા છે અન્યમતાનની લોકો ભને અજ્ઞાન અને અહારના જનૂલમા પોતાના ધર્મન મેટા કરના ખાતર ખીજા ધર્મોના તિગસ્મર અને વિરોધ કરે સ્વધર્મન રક્ષે જાણનાર શુદ્ધ સનાતની તો રાજ્ય ખગોળની પેડે મન / ધર્મોને અમરતાન અને અર્ધ્ય આપજો અને તે મળે તેની સ્વત્ત્વ નિગ એ જી થવાની નથી ઉપનિષદના મનિએ સનાતકોને ઉપદેશ આપના વ્યુદ્ધ તમે અમારા શિષ્ય છો એના માટે અમરો જ અદર અને અમારી જ કદર કરના સકુચિતપણું નહી રાખત મી ન ધર્મજો દશે તેમની અજ્ઞા તમારે તથે ન જ થય એનુ જરૂર જોતે જો આર્થ પૂર્વજોએ આવો મેધ આપજો આપ્યો તેનને અનુસરી દરેક ધર્મના સાચા ધર્મિકોના ઉપદેશ પ્રત્યે અપજો અનુભવ થયુ થટે છે આજે દરેક ધર્મના અભિમની જુ। ૯ અને અનુસરી જુ। ૭ અનુયાયીઓને ખીજા ધર્મો મથે જવડો ન જ દેવ અભિમનીઓ જથડો ન કરે તો અભિમાનને રી ગીતે પેડે

અમને જગત ખીક નથી કે ટોલ્કોગેયની આ પાપરિમેયન મીમામા રંગીને મર્મ પણ મજામ સ્વધર્મ છેકાને પ્રત્ય થગ ટોલ્કોગે અડી જે આપ્યું છે તે દરેક ધર્મમા છે જ ટોલ્કોગે

શ્રિમ્નના ઉપદેશમાર્થી એ જડયુ, પણ એનું પૃથક્કરણ, એનું વિવરણ અને એમાની પાઠ્યમાર્થિકતા એ ટોલ્ડોયના જ છે

જેને પેનાનું જીવન મારફત, પવિત્ર અને મફત થાય એની ઝખના ન હોય તેને માટે આ ચોપડી છે જ નહીં, તેણે એ ચોપડી દાથ ધરનાની પણ ખૂન ન કરવી પણ જેને ખ્રિસ્તી ધર્મની અથવા ધર્મમાનની મૂલ્ય હોય, જેની પરચોક્કના દનિદામત્રુગોળ ઉપરની શ્રદ્ધા ગ્રહીત કરી હોય, જેને ઇન્દ્રિયોક, ચન્દ્રિયોક, ગોચોક, વિશ્વુચોક રંગે બંધાના કમમા ગમ ગણા નથી, જેને 'નું' પાપી છુ, અધમ છુ, ભગવાન ! મારો સી ગીતે ઉદ્ધાર થશે, એના રોડણા માણસને માટે ઉત્તરિનરક નથી થવાના એમ લાગી ગયું હોય એના યોગ્યે આ ચોપડી વિશે પ્રથમથી જ કઈ પણ અભિપ્રાય માધી એને દેખી ન રેની નેહુએ, આ ચોપડીમા કોઈનો ધિક્કાર નો કે જ નહીં મનપાપીનો પણ અહીં નિગમકા નથી, એને વિશે નિગમકા નથી, અથવા એને નગમની બીક પાંચુ અહીં બનાવનામા નથી આવી નયનાગની શ્રદ્ધા છે કે, બધા જ લોકો પ્રગતિના પથના વાતીઓ છે મનુષ્યનો અવધાન જ પ્રેમનો આત્માત્કા કરનાનો છે પણ માણસ અત્માને બૂધી દન્દ્રિયોને નસ થાય છે, પાપમા ફક્ત છે જૂનથાપેની ગતિમા અપકાય છે, એમાથા જીગરી જવાનો માર્ગે માર્ગ અને કમ નહીં ગતિમાથા નિગમ થાય છે અને એનું આણુ જીવન વ્યર્થ ગય છે જે ભોગ અને અંશ્વર્યને માટે માણસ પાપમા પડે છે તે ભોગ અને અંશ્વર્ય આપનાની કે અપાવનાની શક્તિ પાપોમા નથી પાપો જે આગા બતાવે છે તે પણ ફગીજૂન થતી નથી, અને અન્તે પાપની મૂલ્ય જ ગહે છે, એમ સ્પષ્ટ ગીતે સિદ્ધ કરી ટોલ્ડોયે માણસમાને અરી જગાવ્યા છે ટોલ્ડોયે આ ચોપડી મારફતે લોકોમા ચાલતા અને પ્રેમનો નિગમ કર્યો છે કેટલાયે જીવનધર્મોએ આમાથા નદ દરિ મળી છે ઉન્મત્ત યોગી રોકાણે આવ્યા છે, અને અસ્વસ્થ લોકો ગાન થયા છે

‘ધાર્મિક’ વિધિઓ, ઉત્સવે વગેરે લોકોએ અને ઉત્તેજક રસનુએ ઉપર ટોલ્ડોયે અની સખન પ્રદાર કર્યા છે દરેક ધર્મમા

આ બંધી વસ્તુઓ હોય જ છે, એટલું જ નહીં, પણ આવી જ વસ્તુઓ ધર્મનો મહત્તરનો અને અસરકારક ભાગ મનાય છે ન્યા હિતસેવો, તહેસારો, નિધિઓ અને ઉત્તેજનાઓ નથી હોતી, ત્યા પ્રયત્નપૂર્વક નથી રોધનામા અને ઉમ્મરનામા આવે છે ટોસ્ટોયે એવી વસ્તુઓને વખોડનામા જગ મળે અપનાદ નથી ગમ્યો, એ જોઈ પ્યૂનિન પથીઓને પણ આશ્ચર્ય થયે પણ ધર્મઆધના એ ધર્મસાધના જ એને રોચક વસ્તુઓ સાથે લેવાદેના નથી શ્દ ધર્મ તો મૂક લેઈને માગે જ હોય છે જોહાં બિનરી ગયા પછી માલુમ હરેન થઈ જનાનો જ

‘પરાંવ કામાનુવન્તિ વાન્કસ્ત મ ગ્રીર્વાન્તિ વિતતસ્ય પાશમ્ ।

અથ ધીરા અમતસ્વ વિદિત્વા ધુમધ્રુવેષ્વિદ્ ન પ્રાર્થયન્ત ॥’

(જેઓ અસાની છે તેઓ જ ધન્વિયોને સતુષ્ટ કરનાર બાલ્ય નિરયોને બળે છે અને અન્તે ચારે કોર ફેનાયેલી મૃત્યુની જાળમા ફમાય છે ધીર પુરુષો એટલે કે શુદ્ધિશાળી હતા લોકો, અગ્નિનાશી તરનને ઓળખીને વિનાશી, અધુન નસ્તુ હાગ નુન પદની આશા નથી ગમના)

ટોસ્ટોયની આ મીમાસામા ટેક ટેકાણે આપણને એવું બાગે કે, ટોસ્ટોય ફક્ત શુદ્ધિને જ માને છે અને અહાનો છેદ ઉડાડના માગે છે પણ જેમ અહા બે પ્રકારની હોય છે આધગી અને શુદ્ધિયુક્ત, તેમ જ શુદ્ધિ પણ બે પ્રકારની હોય છે શુદ્ધ શુદ્ધિ અને તાર્કિક શુદ્ધિ શુદ્ધ શુદ્ધિ અને માત્રી અહા એકબીજાની તદ્દન વિભ હોના બના એ મે નચ્ચે સુદ્ધ મમન્વય થઈ શકે છે આ બેના મેળથી જીવન કૃત થાય છે ન્યા શુદ્ધિનું ક્ષેત્ર પૂરું થાય છે ત્યા માત્રી અહા કામ આવે છે એ અહા તો આ આખા અથમા અથથી ધનિ મુધી ભરેલી છે ટોસ્ટોયના જીવનમા એ અહા હતી તેથી જ તે ગમે તેવું પિનામી જીને તોફાની જીવન માળતા છતા અતે એમાથી ને બિગરી ગયા ટોસ્ટોય ન્યારે અહાને વખોડે છે ત્યારે સાચુ બેના એ નોમી જીતિને વખોડે છે યહેમી જીતિઓ અત્યાર મુધી કયા ધર્મે નથી સઘરી ? વહેમોને પે તુ આપનાથી જ અત્યાર

નુમીના બસા ધર્મો કુર્મી ગરા છે ધર્મમાયા ધામ કનાના નાશ કરી
એને નિ પ્રણુ કનાગ ને કર્તુ રમ્તુ દોર તો તે રહેમો જ છે સત્યર્થિ
માનસ મહેતો અમણ ગફે છે કે, રહેમો એ ભરેમા ભારે નોમિનના
છે આ રાત ત્યારે ને કા અમ-ગમે ત્યારે જ ધર્મોનુ શુદ્ધીકરણ થો
ધર્મો પોતે નદ્ધ થગે ત્યારે જ નેઓ માણુમોનુ શુદ્ધીકરણ કરા સમર્થ
થગે એના માટે જ દોષગમે માનસિક અને ધાર્મિક રહેમોનો
અગમે અખત વિરોધ થો છે

દો મેરના આ અખા વિરણુની ખૂમી એમા રહેની છે કે
જેમ કોર્ત ભોતિગાસ્તો રસ્તુઓનુ પૃથક્કરણ કરી એમાથી રસ્તુગત
ધર્મ અને એનો પ્રમાણ પાગમે છે અને વ્યવસ્થા એ રસ્તુએ ન
નરા નરા ઉપયોગો સુઝાડે છે, તેની જ રીતે ગોષ્ઠગમે મનુષ્યની
ચિત્તશક્તિનુ અને એમા ઉપવન્ત થતા મોહતુ તાસ્તીર કૃષ્ણરણ વ્યુ
છે ને માધ્ય છે જેને પ્રવન્ત કરવો છે અથવા જેણે કર્તુ પણ
પ્રવન્ત કર્યો કે, એના લોકો જ આ પૃથક્કરણની ઉપયોગિતા વિશે
ગીતે સમજી શકશે એના માણુમોને કગને ને પગને અમા કીમની
મુન્યતાઓ મળશે, અને એમની ધાગી મૂઝવણો દૂર થશે આ ને પડી
મગત ખાતર વાચવાની નથી સાહિત્યના આસ્વાદ ખાતર તો એ નથી
જ નથી એ તો માધ્યકનુ ભાતુ છે આત્મોન્નતિના યાત્રીનો એ નમ્રો
છે, પથપ્રગંક છે અને દીવો પણ છે

દત્તાત્રેય બાલકૃષ્ણ કાવેલકર

અનુક્રમણિકા

	પથપ્રદર્શક	૫
	પ્રસ્તાવના	૭
૧	પ્રાચીન ધર્મો અને જીવનની નવીન ભાવના	૮
૨	પાપ વિષે	૧૯
૩	ભૂતયાપ વિષે	૩૫
૪	શ્રદ્ધાના આભાસ અને તેમાથી છુટકારો	૪૬
૫	ભૂતયાપોમાથી છુટકારો	૬૦
૬	પાપ જોડે જડો	૬૮
૭	પ્રાર્થના વિષે	૮૫
૮	ઉપસ હાર	૯૫
	સાર	
	કળણ શબ્દોનો કોશ	૧૦૦
		૧૦૭

અનુવાદક

અવનસિદ્ધિ

પ્રસ્તાવના

મને પચાસ વરસ થયા ત્યાં સુધી મારી એવી માન્યતા હતી કે, આ મનુષ્યજીવન જન્મથી મરણ પર્યંતનું જ છે અને તેથી જીવનનો હેતુ આ મર્ત્ય જીવનમાં સુખ માણવું એ જ છે, પરિણામે, સુખ માણવાને મેં બહુ બહુ યત્નો આદર્યા પરંતુ વરસ ચડતા ગયા તેમ તેમ મને સ્પષ્ટ લાગ થવા લાગ્યું કે, એ સુખ છે જ નહીં, અને હોઈ શકે પણ નહીં જે સાચું સુખ હું ઝખતો હતો તે મને મળ્યું જ નહીં, અને જે મળ્યું તે મળતા વેત જ સુખ નથી એમ જણાયું તેની સાથે સાથે મારી આપદાઓ વધી પડી અને મરણ અનશ્વભાવિ છે એવું દીના જેવું દેખાયું હું સમજ્યો કે, આ નિરર્થક અને દુખી જીવનને અંતે કંઈ, વ્યાધિ, જગ, અને મરણ સિવાય બીજું કંઈ મળવાનું નથી એ અનરમા પ્રશ્ન ક્યો, આમ કેમ હશે? કંઈ ઉત્તર મળ્યો નહીં હું નિરાશ થયો.

આપણે જાતે સુખી થવાનો યત્ન કરવો એટલું જ નહીં, પણ મિત્રો તથા બીજા બધા માણસો સુખી થાય એમ ઇચ્છવું એવું કેટલાક મને કહેતા, અને હું પોતે પણ ક્વચિત્ મારા મનને મનાવવા મથતો, છતાં એથી મને સતેષ થયો નહીં તેનું પહેલું કારણ તો એ કે, મને પોતાને સુખ મળે એવું હું જોડના જિગરથી ઇચ્છતો, તેવા જ જિગરથી બીજાને સુખી જોવાની ઇચ્છા મને થતી નહીં, અને બીજું તથા મુખ્ય કારણ એ કે, બીજા પણ મારી જેમ દુખ અને મરણને વરેના જ હતા, તેથી તેમને સુખી કરવાના મારા ક્ષાધ ફેગટ હતા.

મારી નિરાશા વધવા માડી પણ મને લાગ્યું કે હું કંઈક વિચિત્ર માણસ છું તેથી હું નિરાશ થાઉં છું, બીજા મનુષ્યોને જીવનનો હેતુ સમજાવતો હશે અને તેથી તેમનામાં નિરાશા દેખાતી નથી.

મેં બીજા મનુષ્યોનું જીવન અવલોકવા માંડ્યું, તેમને પણ જીવનના હેતુ વિશે મારી જેટલો થોડું જ લાગ હતું કેટલાક તો ધાધળિયા

જીવનમાં એ વિષે વિચારે કરતા નહોતા, ખીજાઓ, બાળપણમાં મળેના સરકાર પ્રમાણે, ‘અમે અમારા પોતાના ધર્મોમાં માનીએ છીએ,’ એવું પોતાની જાતને તેમ જ ખીજાઓને મનાવતા હતા, પરંતુ તેમની માન્યતાઓ સ્વીકારવી મારે માટે અશક્ય હતી, કેમ કે તેમાં મૂર્ખતા ભરેલી હતી અને તેમનામાના ધણા તો ધર્મ પર આસ્થા રાખનારો કેવળ ડોળ કરતા લાગ્યા, તેમના અતરના બિડાણમાં ખરી આસ્થા હતી નહીં.

જીવનની પ્રવૃત્તિમાં હવે મને રસ રહ્યો નહીં, કેમ કે કોઈ પણ પ્રકારની બાહ્ય પ્રવૃત્તિ મારા હૃદય આગળ ખડો થતો આ પ્રશ્ન હંફાવી શકી નહીં, અને નાનપણમાં શીખેના, પરંતુ ભુદ્ધિબળ વધના આપોઆપ ખરી પડેલા, ધર્મ પર ફરીથી શ્રદ્ધા બેડી નહીં એટલું જ નહીં, પણ ધર્મનો અભ્યાસ વધતો ગયો તેમ એ ધર્મમાં સત્ય નથી એવી મારી પ્રતીતિ થતી ગઈ મને ખાતરી થઈ ચૂકી કે, એ ધર્મમાં કેવળ દલ હતો ધર્મને નામે ટૂંકનારાઓ સ્વાર્થમય હતા અને ટૂંકનારાઓ નિર્નય મનના, જઠ્ઠી અને બીરુ હતા.

એ ધર્મશિક્ષણના અતરમાં રહેતી અનેક અસંગતિ, એની સક્રિયતા અને મનુષ્યને શાશ્વત નરમમાં નાખી પ્રભુ દેડે છે એવી કૂરતાલરી માન્યતા*—એ બધું બાળુએ મૂકીએ તો પણ એ શિક્ષણમાં મને શ્રદ્ધા ન રહી તેનું મુખ્ય કારણ એ હતું કે, ધર્મિય સબધી સત્ય અમારા જ શિક્ષણમાં છે એવું કહેનાર મૂળ ગ્રીક ધર્મશિક્ષણની સાથે સાથે રોમન કેથોલિક એવું ખીજું શિક્ષણ હતું માર્દિન સ્પૃથરનું એવું ત્રીજું હતું અને શુદ્ધ ધર્મશિક્ષણ એવું ચોથું પણ હતું અને આ બધા લિજ લિજ શિક્ષણો સત્યનો ધંજારો પોતાની જ પાસે છે એવો આમલ રાખતા હતા વળી મને જ્ઞાન હતું કે, આ ખિસ્તી ધર્મશિક્ષણોની સાથે સાથે ‘જગતમાં અન્ય ધર્મના શિક્ષણો પણ હતા — બૌદ્ધ,

* આ બધી અસંગતિઓ, મૂર્ખતાઓ અને કૂરતાઓ વિષે સવિસ્તાર ચર્ચા મ. શ. ‘Critique of Dogmatic Theology’ આમદી ધર્મશિક્ષણની વિવેચના’ એ અધ્યાય કરેલી છે, તેમાં મૂળ શિક્ષણના પ્રયત્ન સિદ્ધાન્તનું પૃથક્કરણ કરેલું છે. (ટાઈપોગ્રાફ)

ખાજણ, ઇસ્લામી, કોન્ફ્યુશિયન, વગેરે અને તે પ્રત્યેક પોતે સત્યપંથી છે, ખીન્નાં બધાં વિષયગામી છે, એવો જ આગ્રહ લઈ બેઠાં હતાં.

અને તેથી બાળપણમાં શીખેલા ધર્મ પર મારી શ્રદ્ધા રહી નહીં, તેમ જ ખીજી પ્રજાઓના કોઈ પણ ધર્મ પર આસ્થા ચોંટી નહીં, કેમ કે, તે બધા જ ધર્મો એકસરખા વિરોધથી ભરેલા, અર્થહીન, અદ્ભુત, અન્ય ધર્મોની અવગણના કરનારા, અને વિશેષ કરીને, અન્ધશ્રદ્ધા પ્રેરનારા હતા.

આ પ્રમાણે મને નિશ્ચયપૂર્વક જણાયું કે, પ્રચલિત ધર્મો વડે મારા પ્રશ્નનું નિરાકરણ થવાનું નથી, તેમ જ મારાં દુઃખો ઓછાં થવાનાં નથી મારી નિરાશા એટલી બધી વધી પડી કે, હું આપઘાત કરવાની વાત પર આવી પડ્યો.

પણ ત્યાં તો મને સુકિતનું દાર જડ્યું નાનપણથી જ મારા મનમાં એવો વિચાર ધર કરીને બેઠો હતો કે, મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર ખ્રિસ્તી ધર્મકથામાં છે ખ્રિસ્તી ધર્માચાર્યોએ એના ઉપદેશમાં અનેક વિકૃતિઓ કરી નાખી છે, તે છતાં એ મૂળ ધર્મકથામાં સત્ય છે એમ મને લાગ્યાં ક્યું હતું અને મેં એ સમજવાનો એક છેલ્લો પ્રયત્ન કર્યો : ધર્માચાર્યોએ કરેલા અર્થો બાબુ પર મૂકી દઈ મેં પોતે જ એ ધર્મકથાઓનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો, અને તેના અર્થમાં જોડા જોતરવાનો યત્ન આદર્યો અને જેમ જેમ અર્થના જોડાણમાં હું જોતરતો ગયો, તેમ તેમ મારી દૃષ્ટિ વધારે વિશદ થતી ગઈ, અને ખ્રિસ્તી દેવળોના ઉપદેશથી તદ્દન જુદો જ અર્થ મને સમજવા લાગ્યો, મારા જીવનનો પ્રશ્ન તેથી જીકલતો ગયો અને અંતે મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર તદ્દન સ્પષ્ટ સમજાયો.

અને આ ઉત્તર સ્પષ્ટ હતો એટલું જ નહીં પણ અસદિગ્ધ હતો. પ્રથમ તો એથી મારી જીદની તેમ જ મારા હૃદયની જૂખ લાંગી, અને વળી એ ધર્મકથાનો મેં જે અર્થ કર્યો તે, પ્રથમ દૃષ્ટિએ ધારવામાં આવે તેમ, મને જ સ્ફુર્યો હતો એમ ન હતું, નેમ જ ઈશુ ખ્રિસ્તને જ એ સલાહ પ્રમટ થયો હતો એમ ન હતું, ખરું જીવનના પ્રશ્ન મંબદે અ જ ઉત્તર વિશદતાના વધનાઓછા પ્રમાણમાં, એ ધર્મકથાની

પહેલાં તેમ જ પછી થઈ ગયેલા વિશ્વના સર્વ શ્રેષ્ઠ પુરુષોએ પ્રગટ કરેલો હતો. મૂસા, ઈસા, ક્રોન્ડ્રૂસિયસ, પ્રાચીન ગ્રીક લોકો, બુદ્ધ, અને સોક્રેટીસથી માંડીને પારકલ, સ્પિનોઝા, ફિક્ક અને ફોયરબાશ સુધીના; તેમ જ માત્ર શ્રદ્ધાથી ધર્મોપદેશ ન સ્વીકારતાં સાચા દિલથી જીવનના મર્મ વિષેના પોતાના વિચાર પ્રગટ કરનારા અપ્રસિદ્ધ અને અકીર્તિમન્ત સર્વે જાણુનો એમા સમાવેશ થતો હતો. આમ ધર્મ-કથાઓનું સત્ય જ્ઞાન મે તારવી કાઢ્યું તેમાં હું એકલવાયો પડતો નહોતો. પણ જૂન અને વર્તમાનના સર્વ શ્રેષ્ઠ પુરુષોનો મને તેમાં સાથ હતો. આ સત્ય મારામાં દૃઢ થતું ગયું, એની પ્રાપ્તિએ કરીને મને ખૂબ શાંતિ મળી, વીસ વરસથી આનંદમા રહ્યો છું, અને આનંદથી જ મૃત્યુની સમીપ જઈ રહ્યો છું.

મારા જીવનની ગૂચ હિંકલનાર આ ઉત્તર મારે મનુષ્યોને જાણાવી દેવો છે, કેમ કે તેણે મારા જીવનમાં પરમ શાંતિ અને આનંદ પૂર્ણ છે.

મારું વય અને મારા સ્વાસ્થ્યની સ્થિતિ જોતાં હું મારી ધાર નજીક આવી પહોંચ્યો છું, એટલે બ્યવહારુ યવાની મને બહુ દરકાર નથી હું દરકાર કરું તો પણ મને ખબર છે કે, મારા ધર્મસિદ્ધાન્તના નિષ્પણે મારું ઐહિક સુખ કે લોકોનો મારા વિષેનો સહભાવ વધવાનો નથી, ઊલટું, તેથી તો ખ્રિસ્તી ધર્મથી ઇતર ધર્મ પાળનારા લોકો ક્ષોભ પામી મારા પર ચિદ્રશે, કેમ કે તેમને મારી પામેથી ધાર્મિક ચર્ચા નહીં, પણ સાહિત્યવિષયક લખાણુ જોઈએ છે; અને ખ્રિસ્તીઓ પણ ખિન્નશે; કેમ કે તેમને મારાં સર્વ ધાર્મિક લખાણુથી મરચા લાગે છે, અને તેઓ મને હમેશ દૃષ્ટા દીધા જ કરે છે. ઉપરાંત, ઘણું કરીને આ લેખ મારા મરણ પછી જ લોકોના હાથમા આવશે. એટલે આ કામ મેં આદ્યું છે તે કોઈ અંગત લાભને કારણે નહીં, તેમ કીર્તિ કે કોઈ ખીજા ઐહિક કારણે નહીં; પરંતુ જે પરમાત્માએ મને આ જગતમાં મોકલ્યો, અને જેની પામે જીવાની હું પ્રત્યેક ક્ષણે રાદ જોઈ રહ્યો છું, તેની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવી એ જ માત્ર એક પ્રેરક કારણ છે.

પ્રાચીન ધર્મો અને જીવનની નવીન ભાવના

૧. પ્રાચીન ધર્મો

૧. અતિપ્રાચીન સમયથી માંડીને આજ સુધી સર્વ કાળે લોકોને એમ લાગ્યું છે કે, આ જીવન દુઃખમય, અસ્થિર ને નિઃપ્રયોજન છે, અને એ દુઃખમાંથી છૂટવાના ઉપાય પ્રભુની વા અનેક દેવતાઓની માન્યતામાં પરિણમ્યા છે, — એ આશાએ કે, એ પ્રભુ વા દેવતાઓ આ જીવનના વિવિધ કષ્ટોમાંથી લોકોને તારે અને આ ભવમાં ન મળ્યાં તેવા ઇષ્ટ સુખ ખીજ ભવમાં તેમને મેળવે

૨. અને તેથી, અતિપ્રાચીન કાળથી અને સર્વ પ્રજાઓમાં, નાના પ્રકારના ઉપદેશો ફેલાઈ ગયા છે; તેમણે મનુષ્યના તારણકાર પ્રભુ અથવા દેવતાઓ સંબંધે ઉપદેશ દીધા છે, અને આ ભવમાં કે ખીજ ભવમાં લાભ મેળવવા માટે એ પ્રભુને કે એ દેવતાઓને પ્રસન્ન કરવાને શું શું કરવું જોઈએ, તે સંબંધે જોષ આપ્યો છે.

૩. ધર્મની અમુક માન્યતાઓ પ્રમાણે, આ પ્રભુ તે સૂર્યદેવતા છે અને તે વિવિધ પ્રાણીઓમાં પ્રગટ થયો છે; ખીજ માન્યતાઓ પ્રમાણે, ઘાવાપૃથિવી એ જ દેવતા છે, ખીજ પ્રમાણે, પ્રભુએ વિશ્વ સરજ્યું અને સર્વ પ્રજાઓમાંથી એક પ્રજાને પોતાની માનીતી તરીકે પસંદ કરી; વળી ખીજ પ્રમાણે, દેવતાઓ અનેક છે અને તેઓ મનુષ્યોના વ્યવહારમાં ભાગ લે છે, વળી ખીજ પ્રમાણે, પ્રભુ મનુષ્યને દેહ ધારણ કરી પૃથ્વી પર અવતરે છે.

અને એ જાણ ઉપદેશો સત્યનો અસત્ય સાથે ભેગ કરી એમ ઠરાવતા કે, મનુષ્યોએ દુરાચારથી દૂર રહી સદાચારનું સેવન કરવું એટલું જ નહીં, પણ આ ભવના તેમ જ અન્ય ભવના અસંદિગ્ધ કલ્યાણને અર્થે, તેમણે ધાર્મિક સંસ્કારો અને યજ્ઞો અને પ્રાર્થનાઓ અવસ્ય કરવાં.

૨. પ્રાચીન ધર્મોની ઊત્કૃષ્ટ

૪. પરંતુ માણસજાતનું વય પૃથ્વી પર વધતું ગયું, તેમ આ ધર્મોમાથી મનુષ્યના આત્માને ઝોછો ઝોછો સતોષ મળતો ગયો.

૫. માણસને સમજાયું કે, પ્રથમ તો પ્રજા કે દેવતાઓને પ્રસન્ન કરવાના પ્રયત્નો કરતાં છતાં જે સુખ માટે તે મથતો હતો, તે આ જીવનમાં તે ન મળ્યું.

૬. ખીજા વાત એ છે કે પ્રજા વિષે, આવતા ભવ વિષે, અને ત્યાં મળવાના લાભો વિષે ધાર્મિક ઉપદેશકો જે બોધ દર્શાવતા હતા, તે સમયે મનુષ્યોની શ્રદ્ધા, જ્ઞાનનો વિસ્તાર વધવાના પરિણામે, વધુ વધુ નમણા પડતી ગઈ, કેમ કે, જગતની જ્ઞાનોજ્જ્વળ ભાવનાઓ સાથે તેના મેળ ખેડો નહીં.

૭. પહેલાં મનુષ્યોને આવી આવી બાળતોમા શ્રદ્ધા રહેતી. છ હજાર વર્ષ પૂર્વે પ્રજાએ આ વિશ્વ રચ્યું, વિશ્વનું મધ્યખિન્દુ આપણી પૃથ્વી છે, પૃથ્વીની તળે નરક વસે છે, પ્રજા પૃથ્વી પર ઊતર્યા અને પાછા અર્ગમાં ઊડી ગયા નગેરે. પરંતુ હવે એ શ્રદ્ધા ટકે એમ નથી, કેમ કે એમને ખાતરી થઈ ચૂકી છે કે, પૃથ્વીનું અસ્તિત્વ છ હજાર વર્ષથી નહીં પણ લાખો વરસથી છે, પૃથ્વી વિશ્વનું મધ્યખિન્દુ નથી પણ ખીજા શ્રદ્ધાની સરખામણીમાં એક બહુ નાનો ગ્રહ છે, પૃથ્વી ગોળ છે એટલે એની તળે કશું હોઈ શકે નહીં, સ્વર્ગે ઊડી જતું અસંભવિત છે, કેમ કે આકાશમાં સ્વર્ગ જેવું કંઈ જ નથી, માત્ર ખાસી અવકાશ ગોળ ધૂમટરપે ભાસે છે.

૮. ત્રીજા અને મુખ્ય વાત એ છે કે, એ વિધવિધ ધાર્મિક માન્યતાઓ પરની શ્રદ્ધા શિથિલ થઈ ગઈ, કારણ કે જુદા જુદા દેશોના મનુષ્યોને પરસ્પર સમાગમથી સમજાયું કે, પ્રત્યેક દેશમાં ધાર્મિક ઉપદેશકો ખીજા ધર્મોના મંત્રીઓને જુદાં સમજી, પોતાનાં જ મંત્રીઓને સાચાં માની, તેમનો જ પ્રચાર કરે છે.

આવી સમજણ થવાથી મનુષ્યોએ સ્વાભાવિક અનુમાન કાઢ્યું કે, આ બધી ધાર્મિક માન્યતાઓ પૈકી કોઈ પણ એકમાં વધારે સત્ય

હોઈ શકે નહીં, અને તેથી તેમાંની એકે અસદ્વિધ નિર્ધારિત સત્ય તરીકે સ્વીકારી શકાય નહીં.

૭. માણુસજાતના જ્ઞાનવિસ્તારની સાથે જન્મ બેસે એવા નવા ધર્મની જરૂર

૯ આ જગતમાં સુખની અપ્રાપ્યતા, મનુષ્યજાતના જ્ઞાનમાં પ્રતિદિન થતો વિકાસ, વિવિધ દેશોના લોકોનો પરસ્પર સમાગમ અને તેને પરિણામે સર્વ પ્રજાઓના ધર્મો વિષેની વધતી જતી સમજણ, — આ બધાની અસર એ થઈ કે, વશપર પરાગત મળેલી ધાર્મિક માન્યતાઓમાં લોકોની શ્રદ્ધા વધુ વધુ શિથિલ થવા લાગી

૧૦ અને તેની સાથે, જીવનનું સાર્થકય શોધમાં રહ્યું છે તે સમજવાની જરૂર, તેમ જ એક પક્ષે સુખપ્રાપ્તિ અને જીવનના પ્રયત્નો, તથા બીજે પક્ષે દુઃખની અનિવાર્યતા અને મૃત્યુ સબંધે રહતું જતું જ્ઞાન, એ બેનો વિરોધ સમાવવાની જરૂર વધુ વધુ સમજવા લાગી

૧૧ મનુષ્યને પોતાનું બધું કરવું છે, તેમાં તેને જીવનની સાર્થકતા જણાય છે, પણ વર્ષો વીતતા સ્પષ્ટ સમજાય છે કે, એ બધું કરવું અશક્ય છે, મનુષ્યને જીવવું છે, સનન જીવ્યા કરવું છે, પણ પોતે તથા આસપાસના સર્વ પદાર્થો અવશ્ય મૃત્યુ પામી અદશ્ય થવાના છે એવું જ્ઞાન થાય છે, મનુષ્યને શુદ્ધિ છે, અને જીવનના આધિભાવિનો શુદ્ધિમાં બીતરે એવો પ્રયાસો તે શોધે છે, પણ પોતાના જીવનનો કે અન્ય કોઈના જીવનનો એવો પ્રયાસો તેને મળતો નથી

૧૨ પ્રાચીન સમયમાં, પોતાનું બધું અને સતત અસ્તિત્વ હાજરું મનુષ્યજીવન તથા અનિવાર્ય દુઃખ ને મૃત્યુ વચ્ચેનો આ વિરોધ સોમોમન, બુદ્ધ, સોક્રેટીસ, પ્લુટસ, વગેરે મહાશુદ્ધિસાળી મનુષ્યોને જ સમજતો હતો, પરંતુ હવે તો એ સત્ય સર્વ મનુષ્યોને સુગમ થઈ ગયું છે, અને તેથી કરીને એ વિરોધનો પરિહાર પદોમાંના કરતાં ખૂબ વધારે આવશ્યક બન્યો છે.

૧૩ અને જે વખતે જીવન અને મૃત્યુનો આ જાખવો વિરોધ માનવજાતિને અત્યંત તીવ્ર અને અમલ લાગ્યો, અને એ વિરોધનું

સમાધાન અત્યાવશ્યક જણાયું, તે જ વખતે ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ દ્વારા એ સમાધાન મનુષ્યને યથાર્થ સ્વરૂપે પ્રગટ થયું

૪ સાચા ખ્રિસ્તી ધર્મસિદ્ધાંત દ્વારા યથાર્થરૂપે પ્રગટ થયેલા જીવનસમાધાનનું સ્વરૂપ

૧૪ આ વિશ્વને સરજનાર, પાળનાર, ને મુક્તિ દેનાર પ્રભુ બેઠો છે, એની ખાતરી ભારપૂર્વક દર્શાવીને પ્રાચીન ધર્મોએ મનુષ્યજીવનના વિરોધ પર ઢાકપિછોડો કરનાનો યત્ન કર્યો, પરંતુ ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ તો આ વિરોધ મનુષ્યની નજર આગળ તારવી દેખાડે છે એનું સાચું સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે અને એને બરાબર ઓળખીને એનું સમાધાન દેખાડી દે છે એ વિરોધ નીચે પ્રમાણે છે

૧૫ એક પક્ષે ખરેખર મનુષ્ય દેહધારી છે ત્યાં સુધી પશુ છે, અને બીજે પક્ષે સર્વ પાશવ વૃત્તિઓને ફગાવી દેનાર આધ્યાત્મિક પુરુષ છે

૧૬ જીવનના આરભ કાળમા પોતે જીવે છે એના સ્પષ્ટ ભાન વિના મનુષ્ય જીવે છે, તેથી એ જીવનાર તે પોતે નથી પણ જે જીવન તત્ત્વ સર્વત્ર વ્યાપેલું આપણે જોઈએ છીએ, તે જ તેની દ્વારા જીવે છે

૧૭ પોતે જીવે છે એવું સ્પષ્ટ ભાન તેને થાય છે, ત્યારથી જ મનુષ્ય જીવન આરંભે છે, અને પોતે પોતાનું ભયુ ધમ્મે છે તેમ જ બીજા પ્રાણીઓ પણ પોતાનું ભયુ ધમ્મે છે, એવી સમજણ થતાની સાથે મનુષ્યને જીવનનું સ્પષ્ટ ભાન થાય છે શુદ્ધિ ભગત થનાથી આ સ્પષ્ટ ભાન પ્રગટે છે

૧૮ પોતે જીવે છે, પોતાનું ભયુ ધમ્મે છે, અને બીજા પ્રાણીઓ પણ પોતાનું ભયુ ધમ્મે છે, એવી સમજણની સાથે મનુષ્યને ખરેખર પડ્યા વિના રહેની જ નથી કે, પોતે પોતાનું જ જે ભયુ ધમ્મે છે તે અવગમ્ય છે, અને જીનદુ તેને બદલે અનિવાર્ય દુખ ને મરણ તેની સામે ખડા છે બીજા સર્વ પ્રાણીઓની પણ એ જ ગતિ છે આ સ્થળે તેને વિરોધ સમજાય છે, અને તેના સમાધાન માટે તે મથે છે, જીવન જેવું છે તેના શુદ્ધિપ્રાણ અર્થ કરના તે મથે છે શુદ્ધિની ભગતિ

યર્ષ તે પહેલા જીવનનું જે સ્વરૂપ હતું, તે જ સ્વરૂપે તે વક્ષા કરે એમ તે ઇચ્છે છે, અર્થાત્, જીવન પૂરેપૂરું પાશન રહે, અથવા પૂરેપૂરું આધ્યાત્મિક બને એમ તે ઇચ્છે છે

૧૯ મનુષ્ય ઇચ્છે છે કે, હું પશુ રહું કે દેવ યર્ષ જાઉં, પરંતુ તે બેમાથી એકે યર્ષ શકતો નથી

૨૦ અને આ વિરોધનું સમાધાન ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે, આ રહ્યું મનુષ્ય પશુયે નથી તેમ દેવે નથી, પણ પશુમાથી પ્રગટ થતો દેવ છે, પશુમાથી આવિર્ભાવ પામતો આધ્યાત્મિક પુરુષ છે, અને આ લનાટવીમા આપણું ભ્રમણ એ આવિર્ભાવને જ માટે છે

૫ આધ્યાત્મિક પુરુષનું પ્રગટીકરણ

૨૧ શુદ્ધિની જાગૃતિની સાથે જ મનુષ્યને સમજાય છે કે, પોતે પોતાનું બધું ઇચ્છે છે અને શુદ્ધિની જાગૃતિ પોતાની વ્યક્તિ પરત્વે જ થાય છે, એટલે પોતાનું જ બધું ઇચ્છવાની જિંતિ એને સ્વાભાવિક લાગે છે

૨૨ પરંતુ જે જાગૃત શુદ્ધિ વડે પોતાનું જ બધું ઇચ્છનાર વ્યક્તિ રૂપે તે પોતાને સમજે છે, તે જ શુદ્ધિ વડે તેને એવું પણ જ્ઞાન થાય છે કે, એ વ્યક્તિનો અને પોતાનું બધું કરવાની ને જીવનની ઇચ્છા એ વ્યક્તિમા પોતે આરોપે છે એ બેનો મેળ જ ખાતો નથી જુદી વ્યક્તિરૂપે પોતે ન પોતાનું બધું કરી શકે, કે ન જીવન જીવી શકે, એવી પ્રતીતિ તેને થાય છે

૨૩ 'ખરું જીવન ત્યારે શેમા રહેયું હશે ?' પોતે પોતાના મનને પૂછે છે કેમ કે ખરું જીવન નથી પોતાને મળ્યું કે નથી આસપાસના જીવોને સાપડ્યું પોતે તો માત્ર પોતાનું જ બધું ઇચ્છ્યા કરે છે

૨૪ આવી સમજણને લીધે, મનુષ્ય પોતાના શારીરિક ને મર્ત્ય જીવનને અન્યથી જુદું ધારતો ચડે છે, અને શુદ્ધિની જાગૃતિએ પ્રગટાવેલું અન્ય જીવનથી જુદું ન કરી સકાય એવું, આધ્યાત્મિક ને તેથી અમર્ત્ય જીવન ઝોળખતો થાય છે

મનુષ્યમા રહેના આધ્યાત્મિક પુરુષનું પ્રગટીકરણ એ પ્રમાણે થાય છે

૧. મનુષ્યમાં પ્રગટેલા એ આધ્યાત્મિક પુરુષત્વ સ્વરૂપ

૨૫. જુદીની જાગૃતિએ પ્રગટાવેલું મનુષ્યનું એ આધ્યાત્મિક જીવન સ્વકલ્યાણ ઇચ્છે છે, પોતાનું ભયં કરવાનું પહેલાં જે ધ્યેય હતું તે હજી પણ છે, પરંતુ એ વચ્ચે મોટો તફાવત છે; પહેલાંની ઇચ્છા પોતાના વ્યક્તિગત કલ્યાણની જ હતી અને ચેતનરહિત હતી, હવે સ્વકલ્યાણની ઇચ્છા સચેતન બની છે, અને તેથી કોઈ અમુક વ્યક્તિનું સુખ સાધવા મથતી નથી, પણ જીવમાત્રનું કલ્યાણ સાધવા તકસે છે.

૨૬. જુદીની જાગૃતિની પ્રથમ અવસ્થામાં મનુષ્યને એમ થતું હતું કે, પોતાનું ભયં કરવાની ઇચ્છા માત્ર પોતાના દેહ પૂરતી જ છે.

૨૭. પરંતુ જુદી સ્પષ્ટતર અને દૃઢતર બની કે તરત દીવા જેવું દેખાયું કે, મનુષ્યનું સાચું સ્વરૂપ, ખરો સચેતન અહમ્ આ નશ્વર દેહ નથી; પણ કૈવળ કલ્યાણની ઇચ્છામાં, અર્થાત્ જીવમાત્રના કલ્યાણની ઇચ્છામાં, એ સાચું સ્વરૂપ રહેલું છે

૨૮ હવે જીવમાત્રના કલ્યાણની ઇચ્છા એટલે જીવમાત્રને જિવ્યાડનાર ચૈતન્ય, એવો અર્થ થયો, — અર્થાત્ તેનું જ નામ પ્રભુ છે

૨૯. આ પ્રમાણે જુદીની જાગૃતિથી પ્રગટેલું જીવન, જે જીવન ધીમે ધીમે પ્રકટતર બનતું જાય છે, તે જીવમાત્રને જિવ્યાડનાર ચૈતન્ય, અર્થાત્ પ્રભુ પોતે, છે

૭. ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે મનુષ્યને પ્રભુની આંતર પ્રતીતિ

૩૦. પહેલાંના ધર્મશિક્ષણ પ્રમાણે પ્રભુને ઓળખવા માટે મનુષ્યને પ્રભુ સંબંધે, પ્રભુએ જગત અને મનુષ્યોને શી રીતે સરજ્યાં તે સંબંધે, તથા પ્રભુ મનુષ્યને શી રીતે પ્રગટ થાય છે તે સંબંધે બીજાઓનાં વચન પર વિશ્વાસ રાખવો પડતો હતો; પરંતુ ખ્રિસ્તી ઉપદેશ પ્રમાણે મનુષ્ય પોતાની જુદીથી પ્રભુની આંતર પ્રતીતિ સત્તર કરી લે છે.

૩૧. આ આંતર પ્રતીતિથી મનુષ્યને માલૂમ પડે છે કે, જીવમાત્રનું કલ્યાણ સાધવાની ઇચ્છા એ જ પોતાના જીવનનું તત્ત્વ છે;

એ તત્ત્વ અવ્યાખ્યેય તેમ અવર્ણ્ય છે, છતાં મનુષ્યના હૃદયની અતિ સમીપ અને સુશ્રેય છે

૩૨ આરભમા એક પ્રાણી તરીકેના પોતાના વ્યક્તિ-જીવનને અગે મનુષ્યને કન્યાણીની ઇચ્છા થઈ, પછી પોતાના સ્નેહીજનોના જીવનને અગે થઈ અને પછી પોતાના અંતરમા શુદ્ધિની જાગૃતિ થઈ ત્યારથી જીવમાત્રના જીવનને અગે એ ઇચ્છા પ્રગટ થઈ પરંતુ જીવ માત્રના કન્યાણીની ઇચ્છા એ જ ખરા જીવનનો આરભ છે, પ્રેમ છે, પ્રભુ પોતે છે, કેમ કે ખ્રિસ્તી ધર્મકથામા કહ્યા પ્રમાણે પ્રભુ એ પ્રેમ છે

૮. ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે મનુષ્યને પ્રભુની બાહ્ય પ્રતીતિ

૩૩ જીવમાત્રના કન્યાણીની ઇચ્છા, અર્થાત્ પ્રેમ, એ પ્રભુની આંતર પ્રતીતિ થઈ, તે જ પ્રમાણે, ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ મુજબ, મનુષ્યને જીવમાત્રમા પ્રભુની બાહ્ય પ્રતીતિ પણ થાય છે

૩૪ પોતાના વ્યક્ત દેહમા અખડ અને આધ્યાત્મિક પ્રભુમય ચૈતન્ય રશ્મિ છે અને પ્રાણીમાત્રમા એ જ પ્રભુ વ્યાપી રહ્યો છે, એવું જ્ઞાન થતાં મનુષ્યના મનમા પ્રશ્ન થાય છે કે, એક, અખડ, અને આધ્યાત્મિક પ્રભુએ પ્રાણીઓના જુદા જુદા વ્યક્ત દેહોમાં તથા મનુષ્યની વ્યક્તિમા શા માટે ખડ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હશે ?

૩૫ શા માટે આધ્યાત્મિક એક ચૈતન્યે આ પ્રમાણે જાણે પોતાના નિલાગ કરી દીધા હશે ? શા માટે એ દિવ્ય તત્ત્વ વ્યક્ત દેહમય સ્થિતિમા પુરાયું હશે ? શા માટે અમૃત મર્ત્યમા સમાર્પ ગયું હશે ? મર્ત્ય સાથે જોતજોત થઈ ગયું હશે ?

૩૬ આનો ઉત્તર એક જ હોઈ શકે એક એરી ઉચ્ચતર શક્તિ છે, જેની ગતિ મનુષ્યને અકળ છે અને એ શક્તિએ જ મનુષ્યને તથા જીવમાત્રને પોતપોતાની પરિસ્થિતિમા મૂક્યા છે એ શક્તિ, એટલે જીવમાત્રના કન્યાણીની ઇચ્છા, — અર્થાત્ પ્રેમ, — જ મનુષ્યને દુર્ગમ એવા કોઈ હેતુએ કરીને અગેનન નિશ્ચયી બિન્ન એવા પ્રાણીમાત્રમા વ્યક્ત થઈ છે, એટલે કે, મનુષ્યને જે પ્રભુની આંતર પ્રતીતિ થાય છે, તે જ પ્રભુ બાહ્ય જગતમા પણ દર્શન દે છે

આમ, ખ્રિસ્તી ધર્મ પ્રમાણે પોતાનામાં તેમ જ વિશ્વની સર્વ વસ્તુઓમાં કલ્યાણની ઇચ્છા તરીકે જે જીવનનિર્વાહ મનુષ્ય અનુભવે છે, તે પ્રભુનું સ્વરૂપ છે, વળી, તેની સાથે સાથે, એ જીવનનિર્વાહ વ્યક્ત અને દેહમય સ્થિતિમાં જે શક્તિને લીધે પુરાય છે, તે શક્તિનો પણ પ્રભુના સ્વરૂપમાં સમાવેશ થાય છે.

ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે, ધર્મકથામાં લખ્યા મુજબ, પ્રભુ એ પિતા છે, તેમણે વિશ્વના પ્રાણીમાનવ કલ્યાણ કરવાની પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા માટે પોતાના જેવા જ પોતાના પુત્રને આ જગતમાં મોકલ્યો છે.

૬. જીવનની ખ્રિસ્તી ભાવનાની સરલતા વિશે પ્રભુની બાહ્ય પ્રતીતિનું પ્રમાણ

૩૭ જીવમાનના કલ્યાણની ઇચ્છારૂપે પ્રભુ શુદ્ધિમાન મનુષ્યમાં પ્રગટ થયો છે, અને પોતાનું ભત્રી કરના મથના જગતના દરેક વ્યક્ત જીવમાં પણ પ્રભુ દર્શન દે છે.

૩૮ શુદ્ધિમાન મનુષ્યમાં જીવમાનના કલ્યાણની ઇચ્છા રૂપે, અને જગતના દરેક વ્યક્ત જીવમાં પોતાના વિશિષ્ટ કલ્યાણની ઇચ્છારૂપે, એક આધ્યાત્મિક તત્ત્વસ્વરૂપ પ્રભુને શા માટે પ્રગટ થવું પડ્યું તેનું મનુષ્યને જ્ઞાન નથી અને હોઈ શકે પણ નહીં છતાં એ જેઠામાંથી પોતાના હૃદયની અતિમમીપ, નિશ્ચિત સુગમ, અને આનંદમય એવું એક જ ધ્યેય તેને નિઃસંદેહ મળી રહે છે.

૩૯ આ ધ્યેય અવગ્રહન, પરપરા, અને શુદ્ધિથી મનુષ્યને સ્પષ્ટ સમજાય છે અવગ્રહનથી જણાય છે કે, મનુષ્યજીવનની સર્વ પ્રગતિનું — મનુષ્ય પોતે સમજી શકે છે ત્યાં સુધી — એક જ પરિણામ થાય છે કે, પહેલાના કુસંપ્રદાણો ને પરસ્પર દ્રેષીના માણસો સહ અને સહકારથી ધીમે ધીમે વધુ વધુ સંપીના ને પ્રેમાત્મકતાના જાળ છે પરપરાથી માણસ સમજે છે કે, જગતના સર્વ સંતોનો ઉપદેશ એ છે કે, માણસગણ અનેકમાંથી એક પર આશી ન જોઈએ, પેગબર કહી ગયા છે, તેમ પ્રભુ પોતે સર્વ મનુષ્યોને ઉપદેશ દેશે

અને ભાલાઓ ને તવવારો ગાળી નાખી તેના દાતરડાં ને હળ બનાવવામાં આવશે; ઈશુ ખ્રિસ્તે કહ્યું છે કે, જેમ હું મારા પિતા સાથે એકરૂપ છું, તેમ સર્વે લોકો એક થશે જ જુદિનો ઉપયોગ માણસને શીખવે છે કે, માણસગત જે કસ્યાણુ સાધવાનો પ્રયત્ન કરી રહેલ છે, તે વધુમા વધુ પ્રમાણુમા સાધવાને માટે વધુમાં વધુ સપ અને પ્રેમ આવશ્યક છે.

૪૦ અને તેથી, આ વિશ્વના અસ્તિત્વનું અતિમ પ્રયોજન મનુષ્યને ખબર નથી, તો પણ વિશ્વજીવનમા પોતાનો ભાગ ભજવવામાં અતિનિકટનું કર્તવ્ય શું છે, તેની તેને પુરેપૂરી જાણ છે : ભેદ ને કુસપને સ્થાને એકથ ને સપ જમાવવા એ જ કર્તવ્ય છે

૪૧ અન્યોક્ત, પરપરા અને જુદિ સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરે છે કે, એ કર્તવ્યનું પાલન પ્રભુપ્રીત્યર્થે છે, અને તેમાં મનુષ્યે પોતાનો ફાળો આપવાનો છે, અને તેના અતરમાં પ્રગટતી આધ્યાત્મિકતા પણ તેને તે જ દિશાએ દોરી જાય છે

૪૨ મનુષ્યના અતરમાં પ્રગટ થતા આધ્યાત્મિક પુરુષનો પુરુષાર્થ એટલે અતરમાં પ્રેમની વૃદ્ધિ અને એ આતર પ્રેમની વૃદ્ધિ વડે જ જગતમાં થતા કાર્યનો સફળર સધાય છે, — વિરોધ ને કુસપને સ્થાને એકથ ને સપ જમાવાય છે, ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશમાં કયા પ્રમાણે, પ્રભુના રાજ્યની સ્થાપના થાય છે

૪૩ એટલે, જીવનની સાર્થકતા વિષેની ખ્રિસ્તી ધર્મે કરેલી વ્યાખ્યા સાચી છે કે નહીં એ સબધે કાર્ષિ પણ સદેહ રહેતો હોય, તો તે આખા વિશ્વના જીવનની અને મનુષ્યના અતર પુરુષાર્થની દિશા, ખ્રિસ્તી ધર્મના ઉપદેશ પ્રમાણે, એક જ છે, એ સમજણે સત્વર ટળી જશે

૧૦ ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે આ મનુષ્યજીવનનું
સાચું સ્વરૂપ

૪૪ આધ્યાત્મિક ચેતન સુધાર્યા પછી મનુષ્યને જ્ઞાન થાય છે કે, ખીમ જીવોથી પોતાનું જીવન જુદું છે છતાં તેમાં માત્ર પોતાનું જ

નહીં પરંતુ પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણ સાધવાની દૃષ્ટિ, અર્થાત્ વિશ્વપ્રેમ, ભરેલો છે.

૪૫. પ્રાણીમાત્રના કલ્યાણની દૃષ્ટિ, અર્થાત્ આ વિશ્વપ્રેમ, મનુષ્યના વ્યક્તિગત જીવનમાં ન હોય, તે તેને આત્મચાતુર્ય થાત જ નહીં, અને તે સર્વદા પોતામાં જ પુરુષ રહેત; પરંતુ મનુષ્યની વ્યક્તિની મર્યાદામાં રહીને એ પ્રેમ આત્મબાન પામે છે, પોતાની મર્યાદાને ઓળખે છે અને એ બંધનને તોડીફાડી નાખવા મથે છે.

૪૬. પ્રેમ એ પોતાનો ધર્મ હોઈ કલ્યાણની દૃષ્ટિ પ્રાણીમાત્રને બાધમાં લેવાનો ચત્ત કરે છે. આભાવિક રીતે, પ્રેમને લઈને તે પોતાની મર્યાદાઓ વિશાળ કરે છે, — પ્રથમ કુટુંબ, પત્ની ને બાળકો, પછી મિત્રો ને દેશગૃહો તરફ તે વળે છે, પણ એટલાથી પ્રેમ તૃપ્ત થતો નથી, અને પ્રાણીમાત્ર તરફ દૃઢતા મથે છે.

૪૭. પ્રેમનું વર્તુલ આમ અવિગ્ન વિગ્નયેં જાય છે એ જ મનુષ્યની આંતર આધ્યાત્મિકતાનું તત્ત્વ છે, અને આ જગતમાં આપણા સાચા જીવનનો સાર પણ એ જ છે. જન્મથી મરણ સુધીની મનુષ્યની આખી જીવનયાત્રા આ આધ્યાત્મિક પુરુષના આતર પ્રાકટ્યમાં જ પરિણમી શકાય છે. આ અવિગ્ન પ્રાકટ્ય, ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે, ખરું જીવન છે.

૪૮. આપણે એવી કલ્પના કરી શકીએ કે, આપણો આ વ્યક્તિ દેહ, જેને આપણે બીજાં બધાં પ્રાણીઓ કરતાં વધારે આહીએ છીએ, તે તેના નીચી કાંટિના પૂર્વજીવનમાં માત્ર આપણી દૃષ્ટિ વસ્તુઓનો સમુદાય હશે, અને તે પ્રેમથી એવો સંગઠિત બન્યો કે, હાલ આપણે તેને આપણો પોતાનો જ માનીએ છીએ, અને એવી જ રીતે આપણા વર્તમાન જીવનની વસ્તુઓ વિષેનો આપણો હાલનો પ્રેમ આપણા ભવિષ્ય જીવનમાં એક સંગઠિત ને અભેદ રૂપ ધારણ કરશે, અને તે આપણને આ હાલના શરીર જેટલું જ વધારું લાગશે.

‘માગ પિતાના ઘરમાં ઘણા ખડો છે.’*

૧૧. ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશે પ્રગટ કરેલા સાચા જીવનનો
પૂર્વજીવનથી ભેદ

૪૯ સ્વાર્થમય જીવન અને સાચા જીવન વચ્ચેનો તફાવત આ પ્રમાણે છે : સ્વાર્થમય જીવનનો હેતુ બાહ્ય મુખોપભોગ વધારવામાં અને બંને તેટલું લાભ જીવવામાં રહેલો છે, પણ આ હેતુ ખૂબ પ્રયત્ન છતાં ફળીશ્રુત થતો નથી, કેમ કે ભોગની આડે આવતી બાહ્ય પરિસ્થિતિ ઉપર તેમ જ ગમે ત્યારે આવી પડતી નાના પ્રકારની આપદાઓ ઉપર માણસનો અકુશ નથી; સાચા જીવનનો હેતુ પ્રેમનું વર્તુલ વિસ્તારવામાં અને તેને ગાઢ કરવામાં રહેલો છે અને કશું પણ તેની આડે આવી શકતું નથી, કેમ કે અત્યાચાર, વ્યાધિ, કષ્ટ વગેરે બાહ્ય કારણો, જે સ્વાર્થમય જીવનનો હેતુ વણસાડે છે, તે સર્વે આધ્યાત્મિક જીવનના હેતુની સિદ્ધિમાં સાધનરૂપ બને છે.

૫૦ આ ભેદ સમજવામાં ખ્રિસ્તી ધર્મકથામાં આવતી મજૂરોની વાર્તા* ઉપયોગી થઈ પડશે; રોડની દ્રાક્ષની વાડીમાં મોઢસાપેક્ષા મજૂરોએ એમ માની લીધું કે, વાડી આપણી પોતાની જ છે; સાચા મજૂરો પોતાને મજૂર જ સમજે, અને રોડના કુકમ પ્રમાણે વર્તે.

* ‘દ્રાક્ષની વાડીની વાર્તા,’ — સેટ સ્પ્રૂક, ૨૦, ૬-૧૮

પાપ વિષે

૧૨. માથા ઇચ્છનમાં મનુષ્યને પડતા અંતરાયો

૫૧ ઇચ્છનને હેતુ મૂળ કરવાને મનુષ્યે પોતાના અતરમાં પ્રેમની જરૂરિયાત ક્યાં ક્યાં જોઈએ અને એ પ્રેમને જગતમાં પ્રગટ કરવો જોઈએ, — પ્રભુનું કાર્ય સાધવાને અર્થે પ્રેમની જરૂરિયાત તથા તેનું જગતમાં પ્રાકટ્ય અભ્યાસ્યક છે પરંતુ પ્રેમનું પ્રાકટ્ય મનુષ્યે શી રીતે કરવું ?

૫૨ પ્રાણીમાનસ કલ્યાણની ઇચ્છા એ મનુષ્યજીવનનો પાયો છે મનુષ્યના વ્યક્તિજીવનની મર્યાદામાં પ્રેમ ગટેયો છે અને તેથી સ્વાભાવિક રીતે તે મર્યાદા વિગ્નીર્ણ કરવાની તેની ગતિ હોય છે. અર્થાત્ આનંદ પ્રેમને બદલ પ્રગટ કરવાને અર્થે મનુષ્યે કાંઈ જ કરવાની જરૂર નથી એ પ્રકૃષ્ઠ આપોઆપ થાય છે, માત્ર તેમાં નડતા અન્તરાયો મનુષ્યે દૂર કરવા જોઈએ ત્યારે, એ અન્તરાયો ક્યાં બગાડા છે ?

૫૩ પ્રેમના પ્રાકટ્યમાં નિરોધ કરનાર અન્તરાયો મનુષ્યના દેહમાં છે, પોતે બીજા જીવોથી જુદો છે એ ભાવમાં છે એટલે કે, મનુષ્યનું જીવન બાળપણથી શરૂ થાય છે, અને તે અવસ્થામાં માત્ર પશુજીવન જ હોય છે, તેથી મોગી નયે પણ, જુદા જગત થાય છે છતાં, પોતાનું જ દિલ સાધવાની ગતિ સર્વોચ્ચે જતી નથી, અને તે કારણે પ્રેમવિહોણા કૃત્યો કરતા તે અવ્યકાતો નથી

૫૪. પ્રેમના પ્રાકટ્યમાં નડતા અન્તરાયોનું પ્રયોજન

૫૪ પ્રાણીમાનસ કલ્યાણની ઇચ્છના — અર્થાત્ પ્રેમના — પ્રાકટ્યમાં અન્તરાયો નડે છે, કારણ કે મનુષ્યના જન્મની સાથે જ પ્રેમને પાપ આપનારી જુદા જગત થતી નથી, પરંતુ પશુજીવનની કેટલીક રેવો પડી ગયા પછી જગત થાય છે આમ કેમ હશે ?

૫૫ મનુષ્યથી પોતાના મનને આ પ્રજ્ઞ પૂર્યા વિના રહેવાડું નથી આધ્યાત્મિક પુરુષ — પ્રેમ — માણસના વ્યક્ત દેહમાં શા માટે પુરાયો હશે ? આનો ઉત્તર ત્રિવિધ ધર્મોએ વિવિધ રીતે આપ્યો છે કેના નિગશાનાદી મત પ્રમાણે મનુષ્યના દેહમાં આધ્યાત્મિક પુરુષનું પુરાડું એ એક જૂન છે, અને એ જૂન સુઝાવાને માણસે દેહનું દમન કરેડું પણજીવનનો નાશ કરવો જીજ્ઞા કેટલાક મન્ત્રન્ય પ્રમાણે આધ્યાત્મિક પુરુષનું અસ્તિત્વ માની જેમનું એ જ જૂન છે, અને એ જૂન સુધારવાને દેહ તથા દેહના ધર્મો જ સાચા છે એમ સમજીડું ઉપરના મેહ ઉત્તરોથી વિરોધ શકતો નથી પહેલા ઉત્તરમાં દેહની નાસ્તવિમ્તા સ્વીકારાતી નથી જીજ્ઞામાં આત્માની નાસ્તવિકતાનો સ્વીકાર થતો નથી, એટલું જ એ વિરોધ માન ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશમાં જ શાન્ત થાય છે

૫૬ જ્યારે ઈશુ ખ્રિસ્તને સેનાને સનાહ આપી કે, દેહની સર્વ પાશન વાસનાઓ તારાથી યથેચ્છ સતોપી શકાતી ન હોય તો તારે એ દેહનો નાશ કરવો પડે ત્યારે ખ્રિસ્તે ઉત્તર દીધો કે, પ્રજ્ઞની ઇચ્છાનો વિરોધ કરવો એ આપણો ધર્મ નથી, કેમ કે તેણે જ આપણને જુદે જુદે વ્યક્ત દેહે જગતમાં મોકલ્યા છે પરંતુ આ વ્યક્ત જીવનમાં આપણે એક જ પ્રજ્ઞની સેના ઉઠાવવી એ કર્તવ્ય છે

૫૭ ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે જીવનવિરોધ દાળવાને માટે જરૂર છે કે મનુષ્યે પોતાના વ્યક્તિજીવનનો નાશ કરવો નહીં કેમ કે દેહ આપનાર પ્રજ્ઞની ઇચ્છાનો વિરોધ થાય નહીં, તેમ જ વ્યક્ત દેહની પાશન વાસનાઓને તાબે થવું નહીં, કેમ કે મનુષ્યના સાચા ગૃહમુરખ આધ્યાત્મિક તત્ત્વની નિરુદ્ધ જવાય નહીં પરંતુ એ માયા ગૃહમુના ખોળિયારૂપી આ દેહમાં ગૂંઠીને મારે એક પ્રજ્ઞની સેના ઉઠાવવી જરૂરની છે

૫૮ મનુષ્યનો સાચો ગૃહમુ તે એના જીવનના પાયારૂપ અનન્ત પ્રેમ છે, એ પ્રેમ એના હૃદયમાં છે અને સતત વૃદ્ધિ પામવાને મથે છે વ્યક્ત દેહના પશુજીવનની મર્યાદામાં એ પ્રેમ વસે છે, અને એ મર્યાદારૂપી પિન્ડરૂપી સુક્ત થવાને સદૈવ અપ્તગીન રહે છે

૫૬. દેહની પાશવનામાંથી આધ્યાત્મિક પુરુષની મુક્તિ, એ આધ્યાત્મિકનાનો આવિર્ભાવ, એ જ પ્રત્યેક મનુષ્યનું તેમ જ આખી માનવતાનું સાચું જીવન છે.

૬૦. પ્રત્યેક મનુષ્યમાં તેમ જ આખી માનવતામાં રહેલો પ્રેમ બોધધરમાં દ્વારે ભરાયેલી વરાળ જેવો છે : એ વરાળ વધારે જગા શોષવાનો પ્રયત્ન કરે છે, અને તેમ કરતાં દહાને હોમેલે છે ને પ્રત્યક્ષ ઉપજાવે છે.

વગળ પોતાનું કામ કરે તેટલા માટે બોધધરની બાહ્યઓરથી અન્તરાયોની જરૂર છે, તે પ્રમાણે પ્રેમ પોતાની પ્રત્યક્ષ ઉપજાવે તેટલા માટે તેને પણ આ વ્યક્ત દેહની મર્યાદારૂપી અન્તરાયની આવશ્યકતા છે.

૧૪ સાચું જીવન જીવવાને માટે આવશ્યક પાપવિમુખતા

૬૧. છેક બચપણમાં, બાલ્યકાળમાં, અને ક્વચિત્ તેથીયે મોટી વયે, મનુષ્ય પશુમમાન જીવન જીવે છે, બીજા કોઈ પ્રકારના જીવનને ઓળખતો નથી, માત્ર પોતાનું જ બધું કરવાની ઇચ્છાને પ્રભુની ઇચ્છા સમજી તદ્દનુસાર વર્તન રાખે છે.

૬૨. બુદ્ધિની જાગૃતિ થયે મનુષ્ય આધ્યાત્મિક જીવનને જ સાચું જીવન માનતો થાય છે; છતાં પોતાની વ્યક્તિ વીસરી શકતો નથી, અને પાશવ જીવનની પડેલી ટેવને લીધે, પોતાનું જ દિન સાધવાના હેતુપુર સર, પ્રેમથી વિરોધી વર્તન આદરે છે.

૬૩ આવા વર્તનથી સાચા જીવનનો લાભ મનુષ્યને મળતો નથી, અને પોતે જેને માટે પ્રયત્નશીલ રહે છે તે સ્વાર્થી જીવનને હેતુ પણ તેને અપ્રાપ્ય રહે છે; અને એને પરિણામે તે પાપ કરતો થઈ જાય છે. એ પાપને જ અવલંબીને પ્રેમના પ્રાકટ્યમાં નડતા મૂલગત અંતરાયો રહેલા છે.

૬૪. એ અન્તરાયોમાં બધા આવતું જાય છે, કેમ કે પાપાયરણમાં પડેલા આગવી પેટીના મનુષ્યો પોતાના વર્તનની ટેવો અને રીતો બાવી પ્રાપ્તિને વારસામાં આપના જાય છે.

૬૫ આમ, પ્રત્યેક મનુષ્ય જાગૃત્વપૂર્ણ આર્થિક જીવનની પડેલી ટેવને બગે, તથા વરાપર પરાધી વડાઓએ વારસામાં આપેલી ટેવોને જોરે, દમેતા પાપાભિમુખ રહે છે, અને તેથી પ્રેમનુ પ્રાકટ્ય થવામાં નડતર ઊભા થાય છે

૧૫ પાપના ત્રણ પ્રકાર

૬૬ પ્રેમને નડતરૂપ પાપના ત્રણ પ્રકાર છે (ક) સરેહ મનુષ્યની સ્વદિત સાધનાની અનુ-છેદ જ્ઞાતિમાંથી નીપજતા પાપ, — મૂનગત સ્વાભાવિક પાપ (રા) મનુષ્યોનું વ્યક્તિગત દિત સાધતી માનની સંસ્થાઓ ને રિવાજોમાંથી નીપજતા પાપ, — પરપરાગત, સામાજિક પાપ અને (ગ) સ્વદિતની સિદ્ધિ તરફ વધુ ને વધુ ધસતી મનુષ્યની વ્યક્તિમાંથી નીપજતા પાપ — અગત ઊભા કરેલા પાપ

૬૭ મૂનગત પાપનું કારણ એ છે કે, મનુષ્ય પોતાના વ્યક્તિગત પાશન દિતના રક્ષણ ને ર્ધનમાં જ આસુ સુખ છે, એમ માની બેઠો વ્યક્તિગત પાશન દિતની જરૂરને અર્થે આજરેલી પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ આ પ્રકારનું મૂનગત પાપ છે

૬૮ પરપરાગત પાપ વડાઓએ સ્થાપેલી અને હાનમાં માનની અનેક રીતિઓમાંથી વ્યક્તિગત સુખની જરૂર કમમાં રહેના છે અમુક વ્યક્તિના દિત માટે ઊભા કરેલી સંસ્થાઓ ને રિવાજો દ્વારા થતી પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ આ પ્રકારનું પરપરાગત પાપ છે

૬૯ અગત અને ઊભા કરેલા પાપ વ્યક્તિગત સુખની જરૂર કરવાને અર્થે, પરપરાગત રીતિઓ ઉપરાંત નવા નવા ઉપાયો યોજવામાં રહેના છે વ્યક્તિના દિત માટે યોગ્યથેયો પ્રત્યેક નવો ઉપાય આ પ્રકારનું અગત પાપ છે

૧૬ એ પાપોનું વર્ગીકરણ

૭૦ મનુષ્યના આતર પ્રેમને બહાર પ્રગટ થવામાં નડતા પાપ ૮ છે

૭૧ તૃષ્ણારૂપી પાપ*, — હાજતોને સતોષતા પોતાને માટે યોગ્યમનની તૈયારી કરવી તે

* સરખાવો — તૃષ્ણા ન આર્ગા વયમેવ જીજ્ઞા । મર્ત્યહિ

૭૨. આગસરૂપી પાપ, — હાજતોને સંતોષવા માટેની આવશ્યક મજૂરીમાંથી ૭૮૫૧ જવું તે

૭૩. લોભરૂપી પાપ, — લવિધ્યમાં હાજતો પૂરી પાડવાને માટે પહેલેથી તૈયારી કરી રાખવી તે

૭૪. સત્તામોહરૂપી પાપ, — પોતાના જેવા અનુબધને પોતાને આધીન ગણવો તે.

૭૫, સંભોગરૂપી પાપ,* — કામોપભોગ કરતાં પોતાને માટે ભોગનિસામની તૈયારી કરવી તે.

૭૬. આવેશરૂપી પાપ, — પોતાના શારીરિક અને માનસિક બળમાં કૃત્રિમ આવેશ લાવવો તે

૧૭. તૃષ્ણારૂપી પાપ

૭૭ માણુમને પોતાની શારીરિક હાજતો સંતોષવી પડે છે, અને મૂઢ દશામાં તો કોઈ પણની પેઠે તે પોતાની હાજતો સંતોષી પછે સંતોષે છે, તેમાં જરાયે ઊલ્લુપ આવવા દેતો નથી, તેમ અતિશયતા પણ કરતો નથી. આ હાજતો પૂરી પાડવામાં એને સ્વાહિત બાસે છે.

૭૮. પરંતુ બુદ્ધિ જગત થયા પછી માણુસને પ્રથમ એમ લાગે છે કે, પોતાની વ્યક્તિનું દિત એ હાજતો પૂરી પાડવામાં રહેલું છે, અને એ હાજતો પૂરી પાડતાં તેમાંથી એ વધુ વધુ મજા લેવાના ઉપાયો શોધે છે, હાજતો આનંદથી પૂરી પાડવાને માટે આગલી પેઠીઓના માણુઓએ શોધેલા ઉપાયો દદ કરતો જાય છે, અને એથી વિશેષ આનંદથી મુખોપભોગ થાય તેટલા સાડુ નવા નવા ઉપાયો નિપજાવી શકે છે. આમાં તૃષ્ણારૂપી પાપ રહેલું છે

૭૯. જુખ ન હોવા છતાં માણુસ ખાય, ટીકીથી જયવાના હેતુ મિનાય પુષ્કળ કપડા પહેરે, અથવા ખરાબ ઋતુમાં આશ્રય લેવાના હેતુ વગર ઘર બાંધે, અર્થાત્ હાજતોની તૃપ્તિમાંથી વધુ વધુ મજા લેવા ખાતર એ બધું કરે, ત્યારે તે તૃષ્ણારૂપી મૂલગત પાપમાં પડે છે.

૮૦ પરતુ માણસ અજ જળ વસ્ત્ર તથા ગૃહની છોળમા જન્મે ને ઊઠે, અને એ ટેવો ચાતુ રાખી પુષ્પજનાનો ઉપયોગ કર્યે જાય, ત્યારે તે તૃણાદિપી પરપરાગત પાપમા પડે છે

૮૧ અને વૈભવમા રહેતો માણસ હાજતો સતોષનાને માટે નવા નવા રુચિ ૨ અને પાડોશીઓને દુર્લભ એવા ઉપાયો શોધે અર્થાત્ પહેનાના સાદા અનજળને સ્થાને નવા ને સુરુચિકર ખાનપાન દાખવે વરે પહેનાના દેહ ઢાકતા લૂગાને સ્થાને નવા સુશોભિત વસ્ત્ર વસાવે પહેનાના સાદા નાના વરને ઠંઠાણે નવો ને અભિનવ શણગારનાળો અરામ મધાવે નગેરે નગેરે રે ત્યારે તે તૃણાદિપી અગત પાપમા પડે છે

૮૨ તૃણાદિપી પાપ — મૂનગત પરપરાગત કે અગત સ્વરૂપમા અ પ્રમાણે થયુ ગણાવે નાની હાજતો પૂરી પાડતા વ્યક્તિગત સુખ સાધનાના પ્રયાસ પડે મનુષ્ય એ હાજતો નધારી મૂળને પોતાના હૃદયમા નવા આધ્યાત્મિક જીવનને પ્રગટ થતુ રહે છે

૮૩ નળી આના વતનથી માણસનો ધારેનો હેતુ પશુ પાર પડેનો નથી કેમ કે હાજતો નધારનાની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિથી તૃણાદિપી શાંતિ* દૂર ભાગતી જાય છે અને ઉપભોગનો અનંત પશુ ઓછો થઈ જાય છે જેમ નધુ વધુ પાણી પિનાય તેમ તરસ ઓછી છીપે અને જેમ વધારે નિજજાતદાર ખોરાક ખનાય તેમ ખાનાનો આનંદ ઓછો પડે એ જ નિયમ શરીરની બીજી મધી હાજતો પૂરી પાડતા પ્રવર્તે છે

૧૮ આજસાદિપી પાપ

૮૪ માણસે પશુની જેમ પોતાનુ જગ નાપરતુ જ જોઈએ હાજતો પૂરી પાડનાને જરૂરની વસ્તુઓ મનાવનામા એ મગ વપરાય એ સ્વાભાવિક છે એ પ્રમાણે મનૂરી કર્યા પછી માણસને પશુની જેમ આરામની જરૂર પડે છે

* સરખ વો — ન જાતુ કામ કામનામુવમાગેન નામ્બનિ ।

શવિષા કૃગવલ્લેન મૂય ધ્વામિવખને ।

મહામરત

૮૫. મૂઠ દશામાં માણસ જીવનને માટે જરૂરી ચીજો ખનાવતાં, પશુની પેટે, વારાફરતી મહેનત કરે છે અને આરામ લે છે, એ સ્વાભાવિક આરામમાં એને સ્વહિન દીસે છે.

૮૬. પરંતુ શુદ્ધિ જન્યત થયા પછી માણસ મહેનત ને આરામને જુદાં ગણુનો થાય છે, અને આરામ વધારે સુખકર લાગવાથી મહેનત ઓછી કરવાનો ને આરામ વધારવાનો ચત્ન કરે છે, અને તેમ કરતાં બળથી કે જગથી બીજાઓ પાસે પોતાનું કામ કરાવી લે છે આમા આજમરૂપી પાપ રહેયું છે

૮૭ પોતે કામ કરવાને શક્તિમાન હોવા છતાં બીજાઓને મજૂરીએ રાફી પોતે આરામ લે, ત્યારે માણસ આજસરૂપી મૂલગત પાપ કરે છે.

૮૮ પરંતુ, બીજાઓની મજૂરીનો પોતે લાભ ઉઠાવે અને પોતાને જગ પણ મહેનત કરવાની જરૂર ન પડે તેવી સ્થિતિમા માણસ જન્મ્યો હોય ને જીજ્યો હોય, તેમ જ પગિસ્થિતિ કાયમ રાખી પોતે કામ ન કરે અને બીજાની મહેનતનો લાભ લીધા કરે, ત્યારે માણસ આજસરૂપી પરંપરાગત પાપમાં પડે છે

૮૯. અને જાતમહેનત નહીં કરનારા તથા બીજાની મહેનતનો લાભ મેળાની ટેન્વાળા સમાજમા જન્મીને ને વસીને, માણસ જે શારીરિક મહેનતનાં કામ પહેલા જાતે કરતો હતો તેમાંથી હટકવાના ઉપાય યોજે, અને એ કામનો જોગો બીજાને માથે નાખે, અર્થાત્ પોતાના લૂગડાં પોતે ધોનાર માણસ બીજા પાસે ધોવડાવે અથવા જાતે કાગળો લખનાર, જાતે ચોપડા લખનાર ને પોતાના કામની જાતે દેખરેખ રાખનાર માણસ એ બધું બીજા કરે કરાવે, અને પોતાની કુરમદનો વખત આરામમાં કે મોજમગ્નમાં ગાળે, ત્યારે તે આજસરૂપી અગત પાપમાં પડે છે.

૯૦. દરેક માણસ દરેક કામ જાતે ન કરી શકે, અને અમ-વિભાગથી ઘણી વેળા કામ સહેયું ને સરસ થાય છે, એ વાત સાચી છે; છતાં સામાન્યતઃ અમમાંથી જટકી જવાની કે કંઈક કામને બદલે સહેયું ઉપાડી લેવાની યોગ્યતા તેથી સાબિત થતી નથી જ્યારે જ્યારે

માણસ ખીજા પામે કામ કરાવે ત્યારે ત્યારે તેણે પોતે પણ તેમ પોતાનો ફાળો આપવો જોઈએ, નહીં કે પોતાની મહેનત ઓછી કરી નાખવી કે બિનકુન તેમથી મુક્ત થઈ જવું.

૯૧ આજસરૂપી પાપ, — મૂનગત પરપરાગત, કે અગત સ્વરૂપમા, આ પ્રમાણે થાય છે પોતે કામ કરતો બધ થઈ જઈને અને ખીજાની મહેનતનો લાભ લેતો થઈને માણસ કુદરતી રીતે પોતે જ કરવું જોઈએ તેથી વિરુદ્ધ વર્તન કરે છે, કારણ કે સેવાની પ્રવૃત્તિ દ્વારા જ સાચું કલ્યાણ સંધાય છે.

૯૨ ૧જી આના વર્તનથી માણસનો ધારેલો હેતુ પણ પાર પડતો નથી, કેમ કે આરામનો આનંદ કામ કર્યા પછી જ મળે છે અને જેમ કામ ઓછું, તેમ આરામના આનંદ પણ ઓછા.

૧૮ લોભરૂપી પાપ

૯૩ જગતમા મનુષ્યની એવી સ્થિતિ છે કે, પ્રાણીમાત્રની જેમ જે સામાન્ય નિયમોને તેણે આધીન રહેવું જોઈએ તે નિયમો થકી જ તેનો દેહ નિ સદેહ નભે છે પ્રેરણાને વશ રતીને તેણે મહેનત કરવી જોઈએ, અને એ મહેનતના પરિણામે પોતાની હાજતો પૂરી પાડવી જોઈએ એમથી એણે તેનો દેહ ટકી રહેવો અને વળી સિનકમા કાર્ષક રહેશે મનુષ્ય સમાજમા નસનારું પ્રાણી છે, અને તેના ઉદ્યોગના ફળ સમાજમા એટલા બધા જમા થાય છે કે, લોભરૂપી પાપ ન હોય તે દરેક અશક્ત માણસને પોતાની હાજતો પૂરી પાડવા જેટલું હમેશા મળી રહે બાઈનનમા કહ્યું છે કે કાનની ચિતા ન ગળી ને પખીઓની જેમ રહેવું * તે રૂપક નથી પણ અન્યેક પ્રાણીસમાજમા પ્રવર્તતા નિયમનું પ્રયત્નમાત્ર છે કુરાને શરીરમા પણ એવું જ કહ્યું છે કે, દુનિયામા એવું એકે પ્રાણી નથી જેનો ખુદા નિબાન ન મરતો હોય +

૯૪ પરંતુ શુદ્ધિની જાગૃતિ થયા પછી પણ મનુષ્ય પોતાના દિનમા જ જીવનનું સાર્થક છે એમ ધાર્યા કરે છે, અને આ જીવન કાળથી

* સેટ મેથુ ૬ ૨૬ અને ૩૪

+ ૦૧૧ ૧૨ પ્રકરણ ૧૧ વક્ય ૬

મર્યાદિત છે તેથી પોતાની તેમ જ પોતાના કુટુંબની હાજતો ભરિખ્યામાં પૂરી પાડવાને માટે ખ્યામ બદોશગત કરવાની કાળજી રાખે છે

૬૫ પણ પોતાની તેમ જ પોતાના કુટુંબની હાજતો ભરિખ્યામાં પૂરી પાડવાને ખાસ મદોશગત કરવા માટે બીજા લોકો પામેથી હાજતોની ચીજો, એટલે કે માનમિનકત, દૂર ગમ્પરી જ પડે છે અને તેથી માનમિનકતની પ્રાપ્તિ, ત્રિયતિ ને વૃદ્ધિને અર્થે મનુષ્ય પોતાની શમ્પિઓ કામે વગાડે છે આમાં લોભરૂપી પાપ રહેતું છે

૬૬ આશ્તી જાનને માટે પોતે ગધેનો કે મેગવેચો ખોળક, કે વસ્ત્ર, કે શિયાળા માટે રાખેલી ગાય — એ બધું માત્ર પોતાના ને પોતાના કુટુંબના જ ઉપયોગ માટે છે એમ સમજનાર માણસ લોભરૂપી મૂનગત પાપ કરે છે

૬૭ પરંતુ પૂગ લાનનાળો જીવિમાન મનુષ્ય પોતાનું જીવન દકાનનામાં નિરુપયોગી વસ્તુઓને પોતાની જ માલિકાની ગણે એવી પરિસ્થિતિમાં મુકાયો હોય, અને એ વસ્તુઓ બીજાના ઉપયોગ માટે છોડી દે નહીં, ત્યારે તે લોભરૂપી પરપરાગત પાપમાં પડે છે

૬૮ અને ભરિખ્યામાં પોતાની તથા કુટુંબની હાજતો પૂરી પડી શકે એટલી મિનકતનાળો મનુષ્ય જીવન નિભાવવાને મિનજરૂરી લધારાની વસ્તુઓનો ધણી હોય, છતાં નરી નરી વસ્તુઓ સંપાદિત કરે અને બીજાઓને તે વાપરવા ન દે, ત્યારે તે લોભરૂપી અગત પાપમાં પડે છે

૬૯ લોભરૂપી પાપ, — મૂનગત ૫૦ પરાગત કે અમત વ્યવસ્થામાં, આ પ્રમાણે થાય છે ભરિખ્યામાં પોતાનું જ બનું સંધાય એ હેતુથી મિનકત સંપાદિતમાં અને તેનો ઉપયોગ બીજાને ન કરવા દેવામાં માણસ કુશ્મતી રીતે પોતે જ કરવું જોઈએ તેથી પ્રિરુદ્ધ તર્તન કરે છે, માણસોની મેદા કરવાને બદલે તેમને જરૂરની ચીજો તે પોતે રાખે છે

૧૦૦ વળી, આવા તર્તનથી માણસનો ધારેનો હેતુ કદી પાર પડતો નથી, કારણ કે ભાવિ માણસના હાથમાં નથી ને મૃત્યુ ગમે તે પડીએ આવી પહોંચે છે માટે અધ્યાત્મ અને કાવ્ય અરિજેય, ભાવિ માટે ખોટો વ્યય કરીને તે જુનાવામાં પડે છે એ સ્પષ્ટ છે

૨૦ સત્તામેલેશ્વરી પાપ

૧૦૧ પશુની પેડે મનુષ્ય પણ એવી સ્થિતિમા મુકાયેલો છે કે પોતાની હાજતે પૂરી પાડવાની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમા બીજાઓ જોડે તેને કનહમા ઊતરવું પડે છે

૧૦૨ માણસનું પશુજીવન નમસામા બીજાઓનું અહિન રહેતું છે કનહ એ પશુજીવનો આધારિક ધર્મ અને નિયમ છે અને જુદીની જાતની પૂર્વેનું મનુષ્યનું પશુજીવન એ કનહમા હિન પેજે છે

૧૦૩ પરંતુ જુદી જાતના યાવ છે, ત્યારે મનુષ્યને એ જાતનીના આગ ભાગમા એમ લાગે છે કે, જોટના બને તેટલા પ્રણીઓને છૂતીને સ્વાધીન કરાથી પોતાના દિલની શદિ થય છે, અને મા મુમે તેમ જ પશુએ ને નહા મગમા તે મેલનું બગ વાપરે છે આમા મત મેલથી પાપ ગંતુ છે

૧૦૭ મત્તામોહરૂપી પાપ, — મૂનગત, પરપરાગત, કે અગત સ્વરૂપમા, આ પ્રમાણે થાય છે કલહ દ્વારા પોતાનું વ્યક્તિગત હિત સાધવાને મનુષ્ય પોતાનું બીજા વાપરે છે અને તેમ કરતા તે સાચા જીવનનું પ્રત્યક્ષ વિરોધી કાર્ય કરે છે આત્મ પ્રેમ વધારવાને બદલે, એટલે બીજા પ્રાણીઓથી પોતાને જુના પાડનારા અન્તરાયોને ઉ-છેદવાને બદલે, તેમને જીનટા વધારી મૂકે છે

૧૦૮ વળી, માણુઓ ને પ્રાણીઓ સાથે કલહમા જીતવાથી માણુએ ધાર્યા કળતા જીનટું જ ફળ મળે છે કલહમા જીતવાથી બીજા પ્રાણીઓ સામે હુમલો કરશે અને તેમને નશ કરવા જતા પોતે પરાધીન થઈ જશે, એવો મત્સર વધે છે એ કલહમા જેમ વિજય મળતો જાય છે, તેમ માણુએને કલહની બેચેની વધારે ભોગવવી પડે છે

૨૧ સંભોગરૂપી પાપ

૧૦૯ પોતાની જાતિ ચાતુ રાખવાની હાજત — મ ભોગની હાજત — મનુષ્યના હાડમા રહેલી છે, અને પશુદશામા મનુષ્ય તેને નશ વર્તીને સંભોગ કરે છે, તેમા જીવનસાધક્ય માણે છે, અને એ આર્થકનમા સ્વહિત પેમે છે

૧૧૦ પરવુ બુદ્ધિ જાગ્રત થયે મનુષ્ય ધારે છે કે, આ હાજત સતોખવાથી પોતાનું વ્યક્તિગત સુખ વધશે અને જાતિ ચાતુ રાખવાના હેતુથી નહીં, પણ પોતાના અગત સુખની વૃદ્ધિને અર્થે, સંભોગ કરે છે આમા સંભોગરૂપી પાપ રહેતું છે

૧૧૧ સંભોગરૂપી પાપ બીજા બધા પાપથી જુદા પ્રમારનું છે બીજા બધા પાપમા મૂનગત પાપની પરિપૂર્ણ નિવૃત્તિ અશક્ય છે, માત્ર મૂનગત પાપ થોડુંક ઓછું થઈ શકે છે ત્યારે સંભોગરૂપી પાપમા પાપની પરિપૂર્ણ નિવૃત્તિ શક્ય છે એનું કારણ એ છે કે, દેહની હાજતો, અન્ન, વસ્ત્ર કે ધર, પૂરેપૂરી નિવારનામા આવે, તો દેહ નાશ પામે, આરામ, મિનકત, ને જીવનમન્દ પણ પૂરેપૂરા નિવારનામા આવે તોયે દેહ નાશ પામે પરવુ સંભોગની નિવૃત્તિ થયે એક વા અને માણુઓના પ્રહારથી થઈ, સંભોગથી અનિવૃત્તિ પામતી મનુષ્યજાતિનો

ઉચ્છેદ થશે નહીં; કારણ કે એક કે થોડાંક કે પુષ્કળ માણસ સંભોગથી સંપૂર્ણપણે નિવૃત્ત થઈ જાય, તો પણ મનુષ્યમાત્રિ નિર્વશ થતી નથી આવી રીતે સંભોગની તૃપ્તિ મનુષ્યમાત્રને માથે ફરજિયાત નથી : પ્રત્યેક મનુષ્યવ્યક્તિને આ હાજતમાથી સંપૂર્ણ મુક્તિનો સર્વત્ર પ્રાપ્ત થાય છે

૧૧૨ મનુષ્યના મોં આગળ પ્રભુસેવાના જાણે બે માર્ગ ખડા થાય છે (૧) લમજીવન અને તેના પરિણામથી વિમુક્ત રહી, પ્રભુની ધમ્જાને વશ વર્તી, જગતના સર્વ કર્તવ્યો જીવનભર ક્યે જવા; અથવા (૨) પોતાની નિર્જનતા સ્વીકારી લઈ, લમજીવનમાં જોડાઈ, છોકરાં ઉત્પન્ન કરી, પાળાપોષી, જિજીરિને પોતાનાં અધૂરાં કર્તવ્યો તેઓ પૂરાં કરશે એવી આશાએ તેમને સોંપી જવાં

૧૧૩ બીજી બધી હાજતોથી જુદી પડતી સંભોગની હાજતની આ વિશિષ્ટતાને લીધે, પૂર્વોક્ત બે માર્ગમાથી ક્યે માર્ગ પસંદ કરાયો છે તેને અનુસરીને, સંભોગરૂપી પાપની બે જુદી કાટિઓ નિષ્પન્ન થાય છે

૧૧૪ પહેલા માર્ગ પ્રમાણે, બ્રહ્મચર્ય સેવાનાર મનુષ્ય પોતાની સર્વ શક્તિ પ્રભુસેવામાં અર્પણ કરતો હોય, ત્યારે પ્રત્યેક સંભોગ, છોકરાં ઉત્પન્ન કરી ઉછેરવાની નેમ હોય તો પણ, સંભોગરૂપી પાપમાં ગણાય, કોમાર્ચવત દ્વારા સેવામાર્ગ મ્હણ્ય કરનાર મનુષ્યને માટે શુદ્ધતમ ને પવિત્રતમ લમસંબંધ પણ સંભોગરૂપી અસગત પાપ છે

૧૧૫ છોકરા પેદા કરી ઉછેરવાની નેમવાળા લમસંબંધમાં રહીને પણ, સંભોગની પ્રત્યેક પુનરાવૃત્તિ કોમાર્ચસેવિને માટે સંભોગરૂપી પરપરાગત પાપમાં ગણાય, એ પાપમાથી મુક્તિ મેળવવાને સંભોગ થકી સંપૂર્ણપણે નિવૃત્ત થવું જોઈએ

૧૧૬ અને લમસંબંધની બદ્ધાર સંભોગસુખ માણનાર કોમાર્ચ-મતીએ સંભોગરૂપી અગત પાપ જિજી કર્યું ગણાય.

૧૧૭. બીજા માર્ગ પ્રમાણે, માનવજનિતની વંશરક્ષિ કરીને પ્રભુસેવા સાધનાર મનુષ્ય પ્રજોત્પત્તિના ધ્યેય સિવાયના પ્રત્યેક સંભોગમાં સંભોગરૂપી અસગત પાપમાં પડ્યો ગણાય; વેસ્થાવૃત્તિમાં, આકરિમક સમાગમોમાં અને આર્થિક ઘટનાઓને લીધે, કે પૂર્વસમાગમોને લીધે, કે કામવાસનાને લીધે યગેજાં લમોમાં એ ધ્યેય ટોળું નથી.

૧૧૮ બાળક ઉત્પન્ન થઈ શકે જ નહીં, એના સ્ત્રોતગતિ અથવા પોતાના અભાગમથી પે। યના જાગડોને માન્યાપ ઉઠેરી લોકે નહીં કે ઉઠેરનાની દૃષ્ટિ કરે નહીં તેના દાખનાઓમા માનવગતિની નશટદિ શ્રીને પ્રભુમેના સાધનાનું મનુષ્ય સભોગરૂપી પરપગગત પાપમા પડશે ગણાય

૧૧૯ પરતુ માનવગતિની નશટદિ શ્રીને મેનાનો બીજો માર્ગ અદ્વૈત મનાર પુરુષ કે જી એ જાણુની સાથે સદનાસમા આન્યા જા પ્રતેત્પત્તિને અથે નહીં પણ સભોગશુષ્ણની દૃષ્ટિને અથે અન્યની સાથે સમાગમ શ્રે અથવા પ્રતેત્પત્તિ અનકારનાના ઉપાય થોજે અથવા સષ્ટિક્રમ વિરુદ્ધ દુર્ગુણોમા રમણુ શ્રે ત્યારે તે સભોગરૂપી અગત પાપ શ્રે છે

૧૨૦ નૈમિષ બ્રહ્મચર્યનું નન લેનાર સભોગરૂપી પાપ કે જૂનમા આ પ્રમાણે પડે છે ઉચ્ચતર માર્ગે નિહંગના પ્રભુમેનામા પોતાની અખિન શક્તિ નાપગના અને પગિણામે પ્રેમનો વિસ્તાર કરી અત્યુત્તમ શ્રેય પ્રાપ્ત નાર મનુષ્ય જીવનની હીણી જૂમિકામા જતરી પડે છે અને એ શ્રેય ગુમાની મેમે છે

૧૨૧ નશટદિ શ્રી મેના સાધનાર મનુષ્ય સભોગરૂપી પાપ કે જૂનમા આ પ્રમાણે પડે છે જાગડો પે। શ્રનાના ધર્મથી નચિન રહીને અથવા બીજી મર્ગ નહીં તેા કુદૃશસદનાસથી દૂર રહીને સ્ત્રીપુરુષના સદજીવનનું અનુત્તમ કાલિનું સુખ માણુસ હાથે કરીને બોધ મેસે છે

૧૨૨ વગી સભોગશુષ્ણ વધારનાના પ્રત્નો કરવાથી બધી હાજતેની તૃપ્તિમા આપ તેમ માણુસ જોડેને અશ નિયમસમા તરમોજા બને તેને અશ તેની સ્વાભાવિક મજા જોડી માણે છે

૨૨ આવેશરૂપી પાપ

૧૨૩ બલ મરણોને લીધે આવેશભરી સ્થિતિમા આનતુ તે મનુષ્યને પશુની જેમ કુન્તી અવસ્થામા થોગ છે અને એની પશુસ્થિતિમા રહેનાને એ તાત્કાલિક આવેશ ખૂન રુચે છે

૧૨૪ પણ બુદ્ધિનુ ચેતન આવ્યા પછી માણસ એ આવેશભરી સ્થિતિ ઉપગમનારા મરણો તપાસે છે અને એ આવેશ પોતામા લાવનાના હંતુપુર સર પેના મરણોને પુન ઉપગમની બાબત સરનાનો યત્ન કરે છે અને એના માટે આવેશ પેદા કરનારી ચીજો પોતે બનાવે છે ખામ છે કે પીએ છે અથવા એની દશા ઉપગમનાને પરિસ્થિતિ ઊભી કરે છે અથવા એવા વિશિષ્ટ જોસભર્યા હનનચનન કરે છે આમા આવેશરૂપી પાપ રહેતુ છે

૧૨૫ આ પાપની વિશિષ્ટતા આ પ્રમાણે છે ખીજ બધા પાપ પશુજીવન વધારનાની મનુષ્યની સ્વાભાવિક વૃત્તિને વૃદ્ધિગત કરીને પોતના યોગ્ય મર્ત્યવ્યભારી ચેતન્યવાળા મનુષ્યને માત્ર બ્રહ્મ મરે છે તેના બુદ્ધિવ્યાપારને અશક્ત કે મન્દ કરતા નથી પરંતુ આવેશરૂપી પાપ મનોવ્યાપારને નિર્મલ બનાવે છે એટલુ જ નહી પણ તેના તાત્કાલિક અને ધણી વાર આર્થિક નિનાશ મરે છે તેને પરિણામે ચનમ પીને દારૂ પીને કે દરવેશે અને ખીજા ધર્માન્ધોની જેમ અમુક ગભીર પરિસ્થિતિ કે જોસભર્યા હનનચનન ઉપગમવીને આવેશમા આવેનો માણસ એની દશામા ધણી વાર પશુસમાન આચરણ મરે છે એટલુ જ નહી પણ પશુનેય અયોગ્ય એના ઉન્મત્તતા ને કૂરતાભર્યા પાપાચરણુ કરે છે

૧૨૬ આવેશરૂપી સ્વાભાવિક મૂળગત પાપ આ પ્રમાણે થાય છે ખાદ્ય કે પેય પદાર્થથી અથવા ચક્ષુ કે શ્રવણેન્દ્રિયને પ્રવશ કરનારી પરિસ્થિતિથી અથવા અમુક હનનચનનથી નીપજતી આવેશભરી દશાની મેજનો સ્વાદ ચાખીને માણસ એ આવેશ ઉપગમનારી વસ્તુથી દૂર ભગતો નથી જ્યારે માણસ અજ્ઞાનતા ને માર્ગ પણ હંતુ વગર ઉસ્કેરાઈ જાય મીઠાઈ જમે ચા કે મલો પીએ શરીરને શણગારે કે ધરને નિબૂઝિત મરે નચે કે મે ત્યારે તે આવેશરૂપી મૂળગત સ્વાભાવિક પાપ કરે છે

૧૨૭ પણ તમાકુ દારૂ કે અકીજીની આત્મમા જનરેખ ખાનગી કે ધાર્મિક ગભીર દરેકો જોનાની દેનમા અથવા કબજત નાચ નમસ્કર ક્રમ મરે નાના પ્રતી નિચ નો કરનાની દેનમા અર્થાત્ એની

આવેશભરી ટેવોવાળી પગિચ્છિનિમાં માણસ જન્મ્યો ને જીજ્ઞૈયો હોય, અને એ ટેવો આતુ રાખે, ત્યારે તે આવેશરૂપી પરપરાગત પાપ કરે છે.

૧૨૮. અને અચારનચાર આવેશ ઉપગમવારી ટેવમાં જીજ્ઞૈયો અને તેમાં હેવાઈ ગયેલો માણસ ખીજના અનુકરણથી કે પોતાની શુદ્ધિશક્તિથી આવેશની નવી નવી રીતો ઘણા કરે, ઉત્તરણ તરીકે તમાકુને બદલે અરીસુનો દુકો પીએ, દારૂ જોડીને દિલ્લસી પીવા મારે, ચિંત્રો, નાચ, રોશની, સંગીતની અપૂર્વ જોશભરી અસરવાળા નવા આનંદોત્સવો યોજે, અથવા કસરતો, બાઈસિકલની સવારી વગેરેની જોશભરી શારીરિક દિલ્લસાઓમાં નવી નવી પદ્ધતિઓ નિષ્પન્નવે, ત્યારે તે આવેશરૂપી અગત પાપમાં પડે છે.

૧૨૯. આવેશરૂપી પાપ, — મુલગત, પરપરાગત, કે અગત અપમાન, આ પ્રમાણે થાય છે. સાચા જીવનની સાર્થકતા પ્રકટ કરનાર ચૈતન્યને મન કરનારા બધા નડતરો ધ્યાનપૂર્વક દૂર કરવામાં પોતાની મન શક્તિ એકાગ્ર કરવાને બદલે, માણસ જીજ્ઞૈયો આવેશના બાહ્ય આધનોથી એ ચૈતન્યને નિર્બળ કરી દેવાની દેવાનો વતન કરે છે.

૧૩૦. વળી, આવા વર્તનથી માણસને ધાર્યા કરતાં ઊંચડું ફળ મળે છે બાહ્ય સાધનથી ઉપગમવેલો આવેશ આવેશની પ્રત્યેક નવી પદ્ધતિથી નબળો પડતો જાય છે, અને આરોગ્યગાતક નવી નવી પદ્ધતિઓ વધુ જોશભરી થતી જાય છે, તેમ આવેશની શક્તિ વધુ વધુ ક્ષીણ થાય છે.

૨૩. પાપનાં પરિણામ

૧૩૧. પ્રેમના પ્રાકટ્યમાં પાપ અન્તરાયરૂપ બને છે.

૧૩૨ પરંતુ પ્રેમના પ્રાકટ્યમાં પાપ અન્તરાયરૂપ બને છે એટલું જ નહીં, પણ માણસને માથે તેથી ખૂબ મોટી આપદઓ આવી પડે છે પાપથી નીપજતી આપદઓ એ પ્રકારની હોય છે :

(૧) પાપીને વેડી પડતી આપદઓ, (૨) ખીજાંઓને વેડી પડતી આપદઓ. પાપીને પોતાને વેડી પડતી આપદઓ આ રહી : અતિશય નાનુકાઈ, અતિશયિ, શોક, નિરાશા, અભાવ, ચિંતા, ત્રાસ, વહેંચ, ખાર,

ક્રિયા, ક્રોધ એર, નપુ સકલ અને વિધિવિધ પ્રકારના કુ ખાયાક રેગ બીજાઓને વેદની પડતી આપદાઓ આવી હોય છે ચોરી, લૂટ, યાનના, હુન, ખૂન

૧૩૩ પાપ થતા જ ન હોય, તો ન હોય ગરીમાઈ, કે અતિનૃમિ, કે નિર્મળતા, કે ચોરી, કે લૂટ, કે ખૂન કે ક્રમી, કે રિમદ

૧૩૪ તૃષ્ણારૂપી પાપ ન હોય તો મિલકત મિનાના વેદ ન ગી ન ભોગવે એશઆરમ કરનાગઓને થાક ને ભય ન હોય, એટલ આરામીઓના મોજગોખના રક્ષણમા શક્તિનો ન્યથા વ્યય ન થય ગરીમોની આધ્યાત્મિક શક્તિઓ દુષિત ન થાય, ગરીમોમા ધર્મી ને દ્વેષ ઉપનમનારો અને ધર્મિકામા તિરસ્કાર ને ત્રાસ પેદા કરનારો બેઉ વર્ગ રચ્યોનો છૂપો મનન કનક પણ ન હોય, અને એ વેદ દિમા, ખૂન ને ગિયનપાથનનું ઉપ વારવાર ન લે

૧૩૫ આળસરૂપી પાપ ન હોય તો એક પક્ષે કામ કરી મરી લોથપોથ થઈ ગયેના લોકો દીક્ષામા ન આવે અને બીજો પક્ષે કામને અભાવે ને સતત મોજમજથી કદૂપ બની ગયેના લોકો પણ નજરે ન ચડે અતિનૃમ ને ભૂખ્યા, આગસુ ને કામથી જળ્જરિત, એના વેરઝેરથી ભરેના મનુષ્યોના ને વર્ગો ન હોય

૧૩૬ માનખીડપી પાપ ન હોય તો રસ્તુઓ મેળવવાને અને પોતાની જ પાસે રાખવાને માટે મનુષ્યોનો એક વર્ગ બીજા પ્રત્યે દિમાના આટના બધા કૃત્યો કરે છે તેમાનું કશુય ન હોય ન દેય ચોરી, લૂટ દેશનિકાન સાદી કે સખત મજૂરીની કેદ, કે ક્રાંતી

૧૩૭ સત્તારૂપી પાપ ન હોય, તો પરસ્પરના પરાજયને મગ અને સત્તાના નિર્માદને માટે થતો માનનીશક્તિનો ગજનર દુર્વ્યથ ન થાય નિજિતામા દર્પ ને મદતા ન હોય, અને પરાજિત થયેનામા ખુશામ, હા ને દ્વેષ ન આવે, દુઝમેમા લોકસમુદામા ને પ્રજ્ઞઓમા વિલાગો ન પડે, અને તેને પરિણમે થતા મનિયા તકરાર ખૂન ને નિયંત્ર પણ ન જોવા થાય

૧૩૮ સભોગરૂપી પાપ ન હોય તો સ્ત્રીજાતિને યુનામી ન વેદની પડે, સ્ત્રીઓની તીન યાતનાઓ બધ પડે અને વળી તેમને

ન કેઈ નિમાએ ચાલે, કે ન કોઈ દુષિન કરે, રહેમને લીધે થના કનિયા, તડરાગ, ખૂન ન થય, સ્ત્રીમાન નિશ્વૃષ્ણિના સાધનની અધો-ગનિએ ન પડોએ, વેસ્થાત્તિ ન રહે સંધિનિરુદ્ધના દુર્ગુણો ઠીકી ગતર ન ગીનિ અને આધ્યાત્મિક શક્તિઓ નમગી ન પડે, માણુઓ દાન સહે છે એના ભન કર વ્યાધિઓ ન રટે, અડતા સ્ત્રીપુરુષો દડીએ ન ચડે, અને બાળદત્તા નામૂદ થાય

૧૩૬ તમાકુ, દારૂ અફીણ, ઉરફગનારા નેઅમર્શ દાનનથનન અને ગરાગ દાગ આવેગ ઉપન્ન ન કરતો હોય, તો માણુઓ પાપથી નમગા ન બને નિમેશ કરીને મનુષ્યની આધ્યાત્મિક શક્તિઓ નમગી પડી જવાને કારણે દાનમા થના કનિયા તડરાગ લૂટ મગાત્માર અને ખૂનનો એ-લાનાશ પણ ન રહે અનાન્યથા કાર્યો પાછા થનો એન જ નહી, પણ પ્રલભ રીતે દાનિકારક કાર્યો પાછળ થતો મનુષ્ય શક્તિનો દુર્ગુણ અટકે અન્યને જરાય ઉપયોગી થના નગર અને પોતાની જાનને ભાગ્ય મનીને છુત્તર નિનાડના મનુષ્યોમા — થરી નાર ઉત્તમ મનુષ્યોમા — કોઈજાનની મદદા કે નિરૂતિ ન આવે

૩

ભૂલથાપ વિષે

૨૪ ભૂલથાપ

૧૪૦ પાપ કરનાર જુદી જુદી વ્યક્તિએ ને તેમ જ પાપાન્ય જુદી દિનિ સમજને વેદના પડતા પાપના નુશ્ચનમરક પનિણાઓ એના તો નરી બાબે દેખાય તેના છે કે, તેમાથી નીપજતી આપદઓનુ જન મનુષ્યને અનિશ્ચીન સમયથી થયેનુ છે, અને તેથી તેણે પાપાચન્ય નિરુદ્ધ કાર્યદાઢી તેને સમપાત્ર દાવ્યુ છે એરી ખૂન વ્યક્તિમાર મનશો પ્રરનો નરો, એ સૌની નિરુદ્ધ કાર્યદા પડેના છે પણ એ મયલ ને તેની મજા બા મનુષ્યે પાપ ચન્યુ છેડ્યુ નથી અને પોતાના તથા વડના મિત્રોના જીવતર જાનદ મર્શ છે

૧૪૧ આનુ કારણ એ છે કે, પાપના જયપ માટે જૂની વિચારમંડળી ઊભી થયેલી છે, તે પરથી એક અનુમાન કાઢામા આવે છે કે, અમુક ખાસ સંજોગોમા પાપ કાન્તત્વ છે એટલું જ નહીં, પણ આનંદપદ છે આ જૂન જ્યાનનું નામ જૂનથાપ

૧૪૨ મીઠું ભાપામા જૂનથાપ માટે એક શબ્દ છે, તેનો મૂળ અર્થ ફાદો, ફામો થાય છે ખરેખર, જૂનથપ એ ફામો જ છે અને તે દિનકાગક જાણુસાથી માણસ તેમા ફમાય છે, અને એક વાર ફમાયો, એટલે વિનાશને પથે પડ્યો એ જ કાણુસર આધ્યાત્મમાં કહ્યું છે કે, દુનિયામા જૂનથાપ પેચરાની જ, પણ એ જૂનથાપે દુનિયાનું સત્યાન શયગરો, અને જે માણસ દ્વારા પેસશે તેનું પણ સત્યાનાશ જશે

૧૪૩ પાપના જૂન જ્યાનરૂપી આ જૂનથાપને કાગળે જ માણસ પાપાયરણુથી નિમુખ થતો નથી, પણ તેમા નધારે ઊડા ગરતો જાય છે અને મોઢી મોઢું અનિષ્ટ તો એ છે કે, પોતાની નરી પ્રજાને તેમા કેળવતો જાય છે

૧૫. જૂનથાપનું મૂળ

૧૪૪ શારીરિક જન્મની પેઠે મનુષ્યનો આધ્યાત્મિક જન્મ એકાએક થતો નથી, પણ ક્રમશઃ થાય છે એ આધ્યાત્મિક પ્રગતિ કોઈ વેળા અટકી પડે છે ને પહેલાનું પશુજીવન પાછું પ્રગટે છે, તો કોઈ વેળા પ્રેમનો આનિર્ભાવ જોરમા હોય છે, કવચિત્ પ્રભુસેનામા માણુસ તસ્લીન બને છે અને એમા જ સાચું કલ્યાણુ પેમે છે, તો કવચિત્ વ્યક્તિજીવનમા જાયો ખાય છે અને પોતાનું જ હિત સાધવા જતા પાપાયરણુ કરે છે

૧૪૫ પાપમા પડ્યા પછી માણુસને સમજાય છે કે, એ પાપાયરણુનો અતકરણુની પ્રદત્તિ જેડે મેળા બેસતો નથી પાપાયરણુની ઇચ્છામાત્ર હોય છે ત્યાં મુઢી એ મેળાનો અભાવ સપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ જણાતો નથી, પરંતુ પાપનું આચરણુ થયું કે તરત જ એ અસંગતિ દીસા જેની દેખાય છે, અને માણુસ તેનો નાશ કરવા ઇચ્છે છે

૧૪૬. એ અસંગતિનો તથા પાપાયરણથી ઊપજતી માનસિક સ્થિતિનો નાશ, એ આચરણ તથા એ સ્થિતિના જગ્યાવ માટે બુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યાથી જ થઈ શકે.

૧૪૭. આધ્યાત્મિક જીવનની પ્રવૃત્તિ અને પાપાયરણ એ બેનો વિરોધ ટાળવાને માટે આધ્યાત્મિક જીવનમાં જ એ આચરણ ઉપકારક છે એમ જ સમજવવું પડે બરાબર એ જ રીત મનુષ્યે ગ્રહણ કરે છે, અને આ માનસિક પ્રવૃત્તિ એનું જ નામ બૂલધાપ.

૧૪૮. પાશવ અને આધ્યાત્મિક જીવન વચ્ચેના વિરોધનું જ્ઞાન મનુષ્યમાં પ્રગટ થયું ત્યારથી જ, મનુષ્યે પાપ કરવા માડ્યા ત્યારથી જ, તેના બચાવ, અર્થાત્ બૂલધાપ, શોધના લાગી, અને એ પ્રમાણે માણુચ્ચતમાં પાપના એના એ જ બચાવ—અર્થાત્ બૂલધાપ—ની પરંપરા સિદ્ધ થઈને ચાલી આવી છે, એટલે પોતાના પાપને માટે માણુમને નવા બચાવ શોધવા પડ્યા નથી,—એ તો વડવાઓએ શોધેલા જ છે, એણે તો તૈયાર, સિદ્ધ થઈ ચૂકેલી બૂલધાપ માત્ર સ્વીકારી લેવાની છે.

૨૧. બૂલધાપનું વર્ગીકરણ

૧૪૯. માણુસનું સત્યાનાશ વાળનારી એ બૂલધાપ પાંચ પ્રકારની હોય છે : અંગત કે તૈયારીની બૂલધાપ, કૌટુંબિક કે સતતિના દિનની બૂલધાપ, કામકાજ કે લાલની બૂલધાપ, મિત્રના કે વશદારીની બૂલધાપ અને ગૃહ કે સાવજનિક કથ્યાલુની બૂલધાપ.

૧૫૦. અંગત કે તૈયારીની બૂલધાપ આ પ્રમાણે થાય છે. પાપાયરણ કરતો માણુમ એવો બચાવ કરે છે કે, ભવિષ્યમાં સમાજને ઉપકારક થઈ પડે એવી પ્રવૃત્તિને માટે પોતે તૈયારી કરી રહ્યો છે.

૧૫૧. કૌટુંબિક કે સંતતિના દિનની બૂલધાપ આ પ્રમાણે થાય છે : પાપાયરણ કરતો માણુસ એવો બચાવ કરે છે કે, એ બધું મારી સતતિના દિનને અર્થે જ કરવું પડે છે.

૧૫૨. કામકાજ કે લાલની બૂલધાપ આ પ્રમાણે થાય છે પોતે આદ્રેશા સામાજિક ઉપયોગના કામને નિર્વાહ કરી તે પાર ઉતારવું જ જોઈએ, એવી આવશ્યકતા દેખાડી માણુસ પોતાનાં પાપને બચાવ કરે છે.

૧૫૩ મિત્રતા કે વફાદારીની ભૂલથાપ આ પ્રમાણે થાય છે :
ખાસ અંગત સંબંધીઓના દિતને અર્થે પાપાયરણ થયું છે, એમ કહી માણસ તેનો બચાવ કરે છે

૧૫૪ રાષ્ટ્ર કે સાર્વજનિક કાર્યોની ભૂલથાપ આ પ્રમાણે થાય છે ઘણા માણસોના, આખી પ્રજાના, કે માનવજાતિના દિતને અર્થે પાપાયરણ થયું છે, એવો બચાવ માણસો રજૂ કરે છે ઈશુ ખ્રિસ્તનો વધ કરવો જોઈએ, એવો વણા જણના કથ્યાણને નામે આગ્રહ કરનાર કૈઆફમે આ પ્રકારની ભૂલથાપ કરી હતી

૨૭. અંગત કે તૈયારીની ભૂલથાપ

૧૫૫ “માગ જીવનનું સાર્થક્ય પેટની મેદામા નથી, પણ જનમેદાદારા પ્રભુમેદામા છે એ હું સમજી છું, પરંતુ જનમેદાદારી મારી શક્તિ સમગ્ર થાય એ હેતુથી,” અંગત ભૂલથાપમા ક્રમ થેનો માણસ કહે છે, “હું મારી અન્ત કરણપ્રવૃત્તિઓને જરા ચીવાની બહાર દોરી શકું, કેમ કે ભવિષ્યમા સમાજને ઉપકારક નીરડે એના કામની સંપૂર્ણ તૈયારીને માટે એમ કરવું જરૂરનું છે, પહેલાં મારે વિદ્યાભ્યાસ કરવો જોઈએ, પહેલાં મારે મારી પૂરી નોકરી કરી લેવી જોઈએ, પહેલાં મારે માટું સ્વાસ્થ્ય સુધારવું જોઈએ, પહેલાં મારે પણસું જોઈએ, પહેલાં ભવિષ્યને માટે આજીવિકાનું સાધન મેળવી લેવું જોઈએ, એ નહું ક્યાં પહેલાં અન્ત કરણની પ્રવૃત્તિઓ પ્રમાણે પૂરેપૂરું આવરણ મારાથી નને નહીં, અને એ બધું પૂરું થનાવેત હું અન્ત કરણની પ્રવૃત્તિ પ્રમણે જરાબર વર્તવાનો આરભ કરી દર્શાવું”

૧૫૬ સાચી જનમેદાદારી માટે, અને તેના પરિણામરૂપ પ્રેમના પ્રાકટ્યને માટે, પ્રથમ પેટની સેવા કરી વેસાની જરૂર રસીકારી, એટલે મનુષ્ય તૃષ્ણા, આગમ, મિત્રકન, સત્તા, આવેશ અને વ્યભિચાર સુધ્ધા સર્વ પાપાયરણ કરીને પોતાનું સુખ સાધે છે, અને એ પાપાયરણ બહુ મદસ્તના નથી એમ સમજે છે, કેમ કે એ માત્ર થોડા વખતને માટે છે, માત્ર પુરજોસમા જનમેદા કરવાને માટે પોતે પોતાના બધા બગ અજમાવી તૈયાર કરી રહ્યો છે, ત્યાં સુધીને માટે જ છે

૧૫૭ મધ્યમે પોતાનું વ્યક્તિમત સુખ નાથના માડણુ, એટલે તે કાયમ નહે, દૃઢિ પામે ને જરાગર મોજે કળાએ ખીને એના પત્ન તે આગે છે, અને તેમ કળા સ્વાભાવિક રીતે તેનો મૂળ હેતુ વીમરી જાત છે, અને પેની જનમેશ — જે કદી દેખા દેતી જ નથી — તેની તૈયારીમા ને તૈયરીમા પેનાનો ઉત્તમ સમય, ને ઘણી ગાં તે આખી નિદ્રાગી, બનીત કરે છે

૧૫૮ દગમિરાન, પેના ગુમ હેતુને માટે પોતે જે પાપાયરણુ નનારી વે છે, તેની રધુ રધુ ટેર પડતી જાત છે અને ધારેની ઉપયોગી જનમેશને બદલે માણુમ આખી નિદ્રાગી પાપમા જ માણે છે અને પોતાનું જીવન મર્યાદા કરી બીજાના ક્રોધ કરે છે ને તેમનું અડિન આચરે છે આમા તૈયારીરૂપી અગત બૂનથાપ રહતી છે

૨- કોટુમિક કે સંતતિના કલ્યાણની બૂનથાપ

૧૫૯ ગૃહસ્થાશ્રમ માડા પડી માણુમો, ખાત કરીને આંખો એમ માનનાને નનથાપ છે કે, બુદ્ધિની જાગૃતિ વડે જે આચરણુ થના નેડિએ તે સોનો અભાવેશ પેતાના કુટુંબ ને માગકો પ્રત્યેના પ્રેમમા થઈ જાય છે અને તેથી ગૃહસ્થજીવનમા કુટુંબની દાજતો પૂરી પાડના પાપ ચણુ કરતુ પડે, તો તે કલ્પતલ છે

૧૬૦ આરી વૃત્તિ થયા પડી આના માણુમો કુટુંબસ્નેહને નામે ખી નાંખો પ્રત્યે ન્યાયનર્તન રાખ્યાનુ ધારે મૂળા દે છે એવું જ નહી, પણ પેતાના કૃત્ય નાજીની કે એરી ખાતરીને લીધે પોતાના ખાગકોનુ દિન સાધના ખીજા પ્રત્યે મોગમા મોગી કરતાઓ આચરે છે

૧૬૧ “મારે પત્ની ન હોત મારે પતિ ન હોત, મારે ખાગક ન હોત,” આ બૂનથાપમા પડેલા લોકો કહે છે, “તો મારું જીવન લુગ જ પ્રમરતું હોત આવા પાપ મારે લાધે ચાન નહી પરતુ દલે આ છાકગ ઉછેરના છે, એટલે કાઈ છટકો છે? મારું જીવન હું પનગારી નાખુ, પાપાયરણુ મિનકુન કરુ નહી, તો માનસગતિનો વશવેનો વધે નહી”

૧૬૨ અને આવા વિચાર પર બિનરીતે, તે મનુષ્ય બીજાએની મહેનતનો લાભ નિર્ભરે ઉઠાવે છે, તેમના જીવન મગરે તે પણ તેમની પામે મજૂરી કરાવે છે, બીજાની જમીન પચાવી પડે છે, અને—બીજીને આપમે વગરે એવો દાખલો વર્જીએ તો—પેનાના આગકને પોતાના માટે ધાનના મ.ગરને દૂધ રમગુ કરી મૂકે છે, અને એ બધામાં એને પોતાના પાપનું દર્શન થતું જ નથી આમા કોટુમિષ્ઠ કે મનનિના દિનની મૂનથપ રહેતી છે

૨૮ કામકાજની બૂલચાપ

૧૬૩ પેનાની પ્રકૃતિના ધર્મ પ્રમાણે મણુમે પોતાની મનનિ અને શારીરિક શક્તિઓ વાપરે જ છુટકો, અને એ વપગરને સારું મણુન કાઢી મમ મોઘી કાઢે છે

૧૬૪ પરંતુ પ્રત્યેક કામની સફળતાને માટે અમુક વખતે અમુક નયો કરવા જ જોઈએ, નહીં તો તે સામાન્ય ઉપયોગનું મમ વણુમે અને તેથી કાઈને કાઈ લાભ થતો નથી

૧૬૫ એવગમા બી વાળા પડી મારે તેની ખેડ પૂરી કરવી જોઈએ, નહીં તો બી અને નાનસાની મહેનત વ્યર્થ જગે અને તેમથી કોઈને કાઈ લાભ થશે નહીં મારે અમુક મમ અમુક વખત નુધીમા પૂરું કરવું જ જોઈએ નહીં તો ઉપયોગી કામ નિનકુન નમમુ ધર્મ પડશે મારું કાગખાનુ ચને છે માણુનોને મદુ જરૂરી થીજે તેમા મને છે, અને હજારો માણુમેને તેમથી રોડ મગે છે હું ગખાનુ મધ નખુ, તો તે થીજે નહીં મને અને પોકાતી રોડ તૂટશે, એમ એના નેકા અ પ્રગતી બુનથપમા પડના દેવ છે

૧૬૬ અને, આવા વિચાર પર બિનરીતે, માણુમ પાકોરીનો બગદ કગલુમા બિનરી ગયો છે છતાં પોતાની ખેડ કરતી નધે રાખતો નથી દહીં ખાનું પડતો છે છતાં એ દિવસ તેની પામે એમવાને અને પોતે અમુક વખતમા કરવા ધારેલું કામ કયે જ જાય છે, મનુરોનુ આરોગ્ય દરી વેનારુ પેનાનુ કારખનુ બધે રાખતો નથી એનુ જ નકી, પણ પોતાના ખેતની ખેડ પૂરી કરી નાખવાને

પાણેલીના કમનમીમનો લાભ લેશ તેવાર દોષ છે, પોતાનું કામ નિયમ મુજબ પૂરું કરી લેવાને દંડીની સાગ્રાન્તી ધ્વજસાગા માણુમને ખેની વેવા તેમજ હોય છે, પોતાના દાગબાનામા આરી મનાવનો માન ઉપજાવવાને કેવીય પેલીઓ સુધી મજૂરોનું આરોગ્ય મજાવવાને તેવાર દોષ છે

આમા કામદાન કે વાબની બૃહથાપ નહેની છે

૩૦. મંદળના મંબધની બૃહથાપ

૧૬૭ આકરિમક કે તૃતિમ રીતે મગખી પગિચિનિમા નહેના માણુઓ અન્ય મર્મ મનુષ્યોથી પોતાના જેવા માણુઓને જુગા ગણવાને લનયાન છે અને એ વિગિષ્ટ પગિચિનિસાગા મન પોના લાભ જાગવના ખાન પોનાની બુદ્ધિને નેવે મૂકી પર નો તેમ કાગાને પોતે મધાએના છે એમ મમજે છે, અને મીગ્નઓ ધરના પોતાના માણુઓને પરવે લાભ અપાવે છે એવું ન નહીં, પણ પોતાના મ મધીઓ પ્રથેની રક્ષાગીમા કચગ આવે નહીં એવા ન જાતર મીગ્નઓનું અનિષ્ટ ને

૧૬૮ "અમુક માણુઓએ જોડું કામ કર્યું એ ઉગાડું છે પણ તે અમાગ મડગના છે, એવે અમારે તેમનું કૃત્ય દાવુ નેઈએ અને તેને મચાન નેવા નેઈએ મને ને તૃલ્ય ધરાનું ધેરામા આવે છે તે ખગમ અને મૂખા મિરેનું છે પણ મારા મધા સાધીઓ એ મમ કરવાનો નિર્ણય મરી ચૂક્યા છે તેથી માગથી પાછું પકાય ના ખીગ્નઓને અમુક મમધા કુખ ને અનિષ્ટ થાય એવું છે, પરંતુ અમને અને અમગ મડગને તે અનુકૂળ છે, માટે અમારે એમ કરવું ન નેઈએ "

૧૬૯ આમા મડગો નાના પ્રકાન્ના હોય છે મે ખૂની મે ચોરનું આમા પ્રકારનું સદમરી મ ગણાય, કેમ કે પોતે આધેરનું કામ પાર પાડવામા પરત્વર રક્ષાગી રાખતી એ તેમના કુખને વખોડનાર અન્ય કાણુ પ્રથે રક્ષાગી ગણવા નતા તેમને મન વધારે મધનમરી છે કેમકીની સમ્યએના વિદ્યાથીઓનું મડગ, મજૂરોના મડગો,

લસકરી દુકડીઓ, પડિતો, ધર્મગુરુઓ, ગમ્મઓ, રાષ્ટ્રો, — એ અન્યેક આ જ પ્રકારનો અનિષ્ટ સદકાર સાધે છે.

૧૭૦ એ બધાં માણસો એમ સમજે છે કે, અન્ય સર્વ મનુષ્યો સાથેના વ્યવહારમાં અન્ત કરણના અવાજ પ્રત્યેની વફાદારી કરતાં પોતાના મહાની સરથા પ્રત્યેની વફાદારી વધારે બંધનકારી છે આમાં મહાના સબન્ધની કે વફાદારીની ભૂવથાપ રહેલી છે

૧૭૧ આ ભૂવથાપની વિશિષ્ટતા આ પ્રમાણે દર્શાવાય — આની વફાદારીને નામે અત્યંત જગતી અને કડોર કૃત્યો થાય છે, જેમ કે ખાસ વિચિત્ર પોશાક પહેરી વેશ કાઢવો અને એ પોતાકને સવિશેષ સાર્થક બનાવવો, દારૂ પીને શરીરમાં વિષ ભરવું અને વિગ્રહ, દ્વંદ્વયુદ્ધ, ખૂન વગેરે અનિશ્ચય નિર્દયતાભર્યાં કૃત્યો અનેક વાર કરવા અને આ બધું એક મહામા ખીગ્મ મહા પ્રત્યે વેરઝેર ઉત્કેરનાર એ વફાદારીને નામે જ થાય છે

૩૧. રાષ્ટ્રની ભૂવથાપ

૧૭૨ જ્યાં માણસો વસે છે, ત્યાં અમુક પ્રકારની મામાનિક વ્યવસ્થા હોય છે, અને એ વ્યવસ્થામાં, માણસમાં ચૈતન્યનો વિકાસ થાય છે તેમ તેમ, વિશ્વની બધી વસ્તુઓની પેઠે સતત ફેરફાર થયા કરે છે

૧૭૩ પરંતુ માણસો, ખાસ કરીને જેમને વર્તમાન વ્યવસ્થા ખીગ્મ લોક કરના વધારે લાભદાયી હોય છે તેઓ (અને વર્તમાન વ્યવસ્થા દમરૂ થોડાકને ખીગ્મ કરના વધારે લાભદાયી હોય છે જ), એમ સમજે છે કે, વર્તમાન વ્યવસ્થા બધાને માટે દિતકારી છે, તેથી એ સાર્વજનિક દિન જાગવી રાખવાને તેઓ થોડાક પ્રત્યે પ્રેમવુ વિરોધી વર્તન રાખે છે એટલું જ નહીં, પણ વર્તમાન વ્યવસ્થા ટકી રહે એ હેતુથી મોટામાં મોટા અન્યાયો કરતાં છતાં પોતાનાં કૃત્ય સારાં અને વાગ્યાની સમજે છે

૧૭૪. મનુષ્યે માવઘિવકનનો દક્ક સ્થાપિત કર્યો અને તેને પગિણામે ફેટાક માણસો જમીનફર બન્યા છે ને મજૂરીનાં સાધનોવાળા

થયા છે, પરંતુ બીજાઓ પામે એમાંનું કશું નથી. જમીન ને મજૂરીનાં સાધનોની કેટલાક આગસ્ટ માણુમેની આ અન્યાયભરી મલકીરૂપી વર્તમાન વ્યવસ્થા જળાવાની જ જોઈએ એમ ગણાય છે અને એનો ભંગ કરનાર લોકોને દંડવા કે કેદ કરવા એ વાજબી અને આરુ' લેખાય છે એ જ પ્રમાણે, પડોશની પ્રજા કે ગણ આપણા દેશ પર ચડાઈ કરે, આપણને છતી લે અને વર્તમાન વ્યવસ્થા રદ કરે કે દેશી નાંખે એવા ભયે કરીને, લશ્કર બહુ કાંવામાં મદદ કરવી એટલું જ નહીં, પણ પોતે જાતે બીજા દેશના લોક પર ચડાઈ કરી તેમનો વિનાશ કરવાને તત્પર થવું, એ વાજબી ને સારું ગણાય છે.

૧૭૫. આ બૂલધાપની વિશિષ્ટતા આવી છે. પૂર્વોક્ત આર બૂલધાપને નામે માણુમ પોતાના અન કરણની પ્રવૃત્તિને આડે માર્ગે દોરી વ્યક્તિગત જીવન જીવન કુટુંબો કરે છે, પરંતુ આ રાષ્ટ્રની બૂલધાપને નામે ફાસી ને વિગ્રહ જેવા અતીવ બધક સામુદાયિક અન્યાયો થાય છે અને પ્રાચીન સમયની શુભામીરી જેવા તથા આધુનિક મજૂરવર્ગને જમીનરહિત રાખવા જેવા બહુજનની વિરુદ્ધ થતા અનિનિર્ણય અપરાધોનું સમર્થન કરવામાં આવે છે.

આવા અપરાધો કરવાની જવાબદારી એવી રીતે વહેંચી દેવામાં આવી છે કે, કોઈ વ્યક્તિને તેનો ભાર લાગતો નથી, માટે એવી મીનની પદ્ધતિઓ મનુષ્યે થોછ હોત નહીં, તો એવા કુદૃષ્ટ કૃત્યો થાત નહીં.

૧૭૬. કોઈ વ્યક્તિને જવાબદારીનો ભાર લાગે નહીં એવી વાટે ચાગીની પદ્ધતિ આ પ્રમાણે થાય છે. પરાધીન માણુસોના દિનાર્થે આવા અન્યાયો કરનારી સત્તા જોઈએ જ એમ માણુમે સમજે છે; પરંતુ એ સત્તાના અન્યાયો સાર્વજનિક કલ્યાણના હેતુપર સર પેના પરાધીન માણુમેને સહેવા પડે છે.

૧૭૭. “મજૂરીનું” ઉત્પન્ન કમજો લેવાના, દેશનિકાલ, સાદી કે સખન મજૂરીની કેદ, ફાસી, વિગ્રહ (અર્થાત્ સામુદાયિક ખૂન)ના તુકમો મારે કાદવા પડે છે તે માટે હું બહુ દિવગીર છું, પણ જે લોકોએ મને સત્તા સોંપી છે તેમની ઈચ્છાને વશ વર્તીને મારે તેમ

કરુ પડે છે,' સત્તાધીન પુરુષ દીન કરે છે ' માણુમોની મિનમત
 ૬ કારણે નહીં કુટુંબથી તેમને નોખા પાડે, તેમને કેદ કરુ, દેશનિમન
 કરુ, ફાંસીએ નિમનરાસુ બીજી પ્રગતિ માણુમોને ૬ મારી નાખુ
 તેમને પાપમાન મરી દઈ નહેવળા બોલો તથા બાગીઝ ઉપર બદક
 ચલાવુ તો એ મધાને માટે હું પોતે જવામદાર નથી પરંતુ માર્ગનિમ
 ન્યાણુને અર્થે જે મદારામિને આધીન ગહેરાવુ મેં પ્રમુદ્યુ છે તેની
 ઇચ્છાને જ હું તો માન અનુસરુ છુ

આમા રાષ્ટ્રની કે સાર્વજનિક કાણુની ભૂનથાપ રહેલી છે

૩૨ ભૂનથાપના પરિણામ

૧૭૮ પાપ એ ટેવના (નડતાના પશુચરિતા) પરિણામ છે
 મનુષ્યમા જુદી જાતના ધર્મ હોય અને પશુજીવનની મૂખાર્થ સમગ્રતી
 હોય તો પણ પૂરપાટ ફોડતી પશુચરિતા થબી રાખતી નથી પશુજીવન
 મૂખાર્થભર્યું છે જરાય તિતકારક નથી એમ મનુષ્ય સમજે છે પરંતુ
 જૂની ટેવને જોરે પશુજીવનના સુખ સપ્રોજન ને હિતમરી છે એમ
 પોતાના મનને મનાવના મથે છે — અનેકરિધ કુનિમ હાજતે ની તુમિ
 સનત આરામ મિનમતનો વધારો સત્તા કુછદ અને મહાપાનને ઉપરેગી
 અમજ તેની પ્રાપ્તિ પાછળ પોતાની જુદિનો ઉપયોગ કરે છે

૧૭૯ પરંતુ પાપની સગ પાપની આથે જ રહેતી ટેવ ૯
 થોડા નખતમા માણુસને નાગી આવે છે કે આ રસ્તે જે સુખ પેત
 શોધી રહ્યો છે તે દુમિવ છે અને તેથી પાપ દવે મનેદર સગત
 નથી. આ પ્રમાણે જે પાપનાભૂત મચ ૧ — અથાત્ ભૂનથાપ — હેત
 જ નહીં તે માણુસ પાપમા પડી રહેત નહીં અને જોડતી હૃદ સુધી
 જગતમા પાપ થના છે તેની હદ સુધી થત નહીં

૧૮૦ અગત કોટુમિક કમમજની કે રાષ્ટ્રની ભૂનથાપ
 હોત જ નહીં તો કોઈ પણ માણુસ નિષ્કરમા નિષ્કુર માણુસ પણ
 આસપાસ માણુસો નગીને લીધે દગવગનાં હોય છતાં અન્યારે ધનિકનર્મ
 અગત સપત્તિના ઉપભોગ કરી રહ્યો છે તેમ કરી શકત નહીં જદ
 છેક નાન કે મા ૧ પમે પેતાને જોઈતી મજૂરી ધણી નાર પરાણે

કગલીને સાથ એટીપણની સ્થિતિમાં ધનિકો પોતાનું જીવન દાસ વ્યતીત કરી રહ્યા છે અને બેઠાં બેઠાં કંટાળો ને આક ખાઈ રહ્યા છે, તેમ કદી બનત નહીં. મિલકતનો ખોટો જવાબ દરતી બૂદ્ધધર્મ ન હોત, તો પોતે વાપરી શકે નહીં એટલી બધી મિલકત હંમેશાં વધારે જ જવામાં માણસો જીવનની સર્વ શક્તિઓ નિરર્થક અને નિષ્પ્રયોજન રીતે વેડફી દેત નહીં, અને જે જીવનકલ્પના માહા પરિણામ પોતે બોગવી રહ્યા છે, તે કલ્પનું બીજ બીજના મનમાં વાવત નહીં મળના મંબધની બૂદ્ધધર્મ ન હોત, તો દાસ પ્રવર્તતી દુષ્ટતાનો શતાશ પણ હોત નહીં ; જેનાથી શક્તિ વધે નહીં પણ ઘટે, એવા માહક પદાર્થોના મેયનથી શારીરિક તથા માનાસિક જગતો નિરર્થક ને સ્પષ્ટ રીતે વિનાશ કરવ ને મોકા સમર્થ થાત નહીં.

૧૮૧. મનુષ્યના પાપમાંથી કેટલાક માણસોની ગરીબાઈ અને મજૂરી દ્વારા નિયોવણી તેમ જ બીજાઓની અતિવૃત્તિ અને આગસ પેદા થાય છે, પાપમાંથી માસમિલકતની અણસરખી વહે ચણી, જીવનકલ્પ, કળિયા, દાવા, સગ્ન અને વિમલ પેદા થાય છે; પાપમાંથી માણસોના વ્યભિચાર અને પશુમયતાથી આકૃત પેદા થાય છે; પરંતુ બૂદ્ધધર્મમાંથી એ બધાની સિદ્ધિ અને જવાબ પેદા થાય છે, — કેટલાંકની ગરીબાઈ અને નિયોવણી તેમ જ બીજાઓની અતિવૃત્તિ અને આગસ કાયદેસર ગણાય છે, દિંસા, ખૂન, વિમલ, વ્યભિચાર અને નંગે કાયદેસર ગણાય છે, અને જે બધુંકર સ્વરૂપ તેઓ દાવ ધાગ્યું કરી રહ્યાં છે, તે પણ બૂદ્ધધર્મના અસ્તિત્વને જ આભારી છે

શ્રદ્ધાના આભાસ અને તેમાંથી છુટકારો

૩૩. શ્રદ્ધાના આભાસ

૧૮૨ બૂનથાપનુ અસ્તિત્વ જ ન હોત તો માણુમો પાપમાં પડી ગ્હેનાને શમ્ભિમાન થાત નહીં, એમ કે અત્યેક પાપની મન તે પાપની સાથે જ વાગેલી હોય છે. પાપ નુકસાનકારક છે એમ આગતી પેઢીના લોકો પોતાની પાછળની પ્રગતને દેખાડી રાક્ષત અને પાછલી પેઢીની પ્રગત પાપની ટેવમાં દૂસાયા સિવાય સરકારી બની ગ્હેન.

૧૮૩ પરંતુ મનુષ્યે પોતાની ઈશ્વરદત્ત બુદ્ધિનો ઉપયોગ પાપને શોધી કાઢી તેમાંથી છુટકારો મારે નહીં, પણ તેનો મથાન કરવાને મારે ક્યો છે, અને તેમાંથી બૂનથાપ પેના થઈ, અને પાપ કાયંતર બની જ. ધાની મેકુ.

૧૮૪ પણ જામન બુદ્ધિસાગો મનુષ્ય અસત્યને સત્ય તરીકે કેમ સ્વીકારી શકે? મનુષ્યને અસત્ય ન દેખાતા સત્યસ્વરૂપે ભામે, તો તેની બુદ્ધિ નિકૃત થયેલી હોતી જ નોંધીએ, મગણ કે દોરદિત બુદ્ધિ તો સત્યાસત્યનો નિવેક અચૂક કરે છે જ, અને ખરેખર એ જ બુદ્ધિનું પરમ ધ્યેય છે.

૧૮૫ ખડુ પૂછો, તો મનુષ્યસમાજમાં કેળવણી માનવબુદ્ધિ કદી દોરદિત હોતી નથી. મનુષ્યસમાજના સરકારાગો દરેક માણુમ અવસ્યમેવ દોરને પાત્ર છે, અર્થાત્ તેનામાં શ્રદ્ધાનો આભાસ હોય છે.

૧૮૬ શ્રદ્ધાનો આભાસ આ પ્રમાણે થાય છે. આગતી પેઢીના માણુમો પાછલી પેઢીના માણુમોના મન પર વિવિધ પ્રકારની કૃત્રિમ રીતો વડે છવનના પ્રોજેક્શનની જે છાપ પાડે છે, તે બુદ્ધિપુન સર હોતી નથી, પણ અધશ્રદ્ધાને અનુભવીને રહેતી હોય છે.

૧૮૭ શ્રદ્ધાના આભાસનું ન્દસ્ય આતુ તેમ છે. મનુષ્યો શ્રદ્ધા અને નિશ્વાસના ભાવને જાણી જોઈને મેળબેળ મરીદે છે અને એમને

કરાતી તેનો સ્વીકાર કરાવવાને ખાસ વિશિષ્ટ પદ્ધતિઓની જરૂર પડે છે તેથી કરીને શ્રદ્ધાનો આભાસ ઉત્પન્ન કરવાને અર્થે સર્વ પ્રજાઓમા લેખે એની એ જ પદ્ધતિઓ યોજે ■

૧૯૧ એવી પદ્ધતિઓ પાંચ હોય છે (૧) સત્યનો અનુભવ અર્થ સમજાવવો તે, (૨) ચમત્કારી બનાવોને સાચા માનના તે, (૩) મનુષ્ય અને ઈશ્વરની વચ્ચે દરમિયાનગીરી કરનાર રાખવો તે, (૪) મનુષ્યની તાણ લાગણી પર અમર કરવી તે, અને (૫) બાળકોના મન પર શ્રદ્ધાની ખોળી ખપ પાડવી તે

૧૯૨ શ્રદ્ધાના આભાસની પ્રથમ પદ્ધતિનું રહસ્ય આ રહ્યું છે ના ધર્મોપદેશકોએ લોકોને સમજાવેલું સત્ય સમ્પ્રદાય સાચું જ છે એમ માની લેવું એમનું જ નહીં, પણ તે ધર્મોપદેશક પોતે પવિત્ર અદ્ભુત મનુષ્ય છે એમ માનવું તથા તેણે નાના પ્રકારના ચમત્કાર કરી દેખાડ્યા છે એમ કહી તેને દેવી પુરુષ ગણવો અને પ્રત્યક્ષ સત્યનું તત્ત્વ એની રીતે હાખી દેવું કે, તેથી જીવનની ચાતુ સમજાવુમા તથા તદ્વતુસાર પ્રવર્તેલી જીવનવ્યવસ્થામા કાંઈ પણ ભગ પડે નહીં એમનું જ નહીં, પણ જીનંદુ તે દલીભૂત થાય

ધર્મના અર્થે નવીન ઉપદેશને પ્રસંગે સર્વ પ્રજાઓમા સત્યનો અનુભવ અર્થ થયો છે અને ધર્માચાર્યોને દેવી પુરુષ ગણનામા આવ્યા છે આવી જ રીતે મૂમા અને ચઢ્ઠી પામળરોના ઉપદેશનો અનુભવ અર્થ થયો હતો અને એ જ અનુભવ અર્થને માટે ઈશ્વર શિરતે ફેરીમીઓને ઈપકો દર્ષ કર્યું હતું કે, તમે મૂસાના આસને મેસીને પોતે પ્રભુના રાજ્યમા જતા નથી તેમ ખીમને જવા દેતા નથી એ જ પ્રમાણે શુદ્ધ નુત્સ અને જરથુષ્ટ્રના ધર્મોપદેશોનો પણ અનુભવ અર્થ થયો હતો ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશના આરભકાળમા મેન્સ્ટન-ટાઈન રાજ્યએ તેનો સ્વીકાર કર્યો, સારે તેમા પણ એવો જ સત્યનો નિર્ધારિત પ્રવેશ પામ્યો હતો, કેમ કે અખ્રિસ્તી દેવો ને દેવાન્યોને ખ્રિસ્તી રૂપ આપવામા આવ્યું હતું, અને એ દેખીતા ખ્રિસ્તી ગુદેવત્વની વિરુદ્ધ પોકાર તરીકે ધરવાગ ધર્મનો ઉદય થયો હતો દર્યામનો પણ એવો જ અનર્થ થયો હતો

૧૯૩. શ્રદ્ધાના આભાસની બીજી પદ્ધતિ પ્રમાણે લોકોના મન પર એમ દેખાવવામાં આવે છે કે, આપણી ઈશ્વરદત્ત શુદ્ધિ અનુસાર સત્યની મમજાણુ રોધની એ તો અદ્વંકારભર્યું પાપ કહેવાય; સત્ય પ્રાપ્તિનું વધારે વિશ્વસનીય બીજું એક સાધન છે : પ્રભુ મનુષ્યોને સત્યસ્પર્શન કરાવે છે, અને તે પ્રમંજે અમુક ચિદ્ગો અને ચમત્કારો ઉપજાવે છે, અર્થાત્ સત્યમંક્રાન્તિનું સમર્થન કરનારા અતિપ્રાકૃતિક બનાવો નિપજાવે છે, અને તેથી સત્યનું પ્રકટીકરણ થાય છે મનુષ્યોના મનમાં એ વિચાર દહીંબૂત કરાય છે કે, શુદ્ધિમાં નહીં પણ ચમત્કારોમાં શ્રદ્ધા ગમ્ખવાની જરૂર છે, અર્થાત્ શુદ્ધિથી જે વિરુદ્ધ છે તેને માનવાની જરૂર છે.

૧૯૪. શ્રદ્ધાના આભાસની ત્રીજી પદ્ધતિ પ્રમાણે લોકોને ખાતરી આપવામાં આવે છે કે, પ્રભુની સાથેનો જે નિકટ સંબંધ પ્રત્યેક માણસને સમજાય છે, અને મનુષ્યને પ્રભુના પુત્ર તરીકે ઓળખવામાં જે સંબંધ ઇશુ ખ્રિસ્તે સવિશેષ વિશદ કર્યો હતો, તે સંબંધ તેઓ બાંધી શકશે નહીં, અને પ્રભુ સાથેના યોગ માટે દરમિયાનગીરી કરનાર એક વા અનેક પુરુષો હોવા જોઈએ. એવા દરમિયાનગીરી કરનારા તરીકે તેઓ પયગંબરોને, સન્તોને, ધર્મ સંધને, ધર્મશાસ્ત્રોને, સાધુઓને, દરવેશોને, લામાઓને, છુદ્દોને, જોગીઓને અને પ્રત્યેક પાદરીને ગણાવે છે. આ બધા દરમિયાનગીરી કરનારાઓ ગમે તેટલા લિંગ લિંગ હોય, તો પણ દરમિયાનગીરીનું તત્ત્વ એ છે કે, મનુષ્ય અને પ્રભુ વચ્ચે પ્રત્યક્ષ સંબંધ સ્વીકારાય જ નહીં; બિચરું, એમ માની લેવામાં આવે છે કે, મનુષ્યને સત્યનું પ્રત્યક્ષ દર્શન થઈ શકે નહીં, પણ તેની અને પ્રભુની વચ્ચે દરમિયાનગીરી કરનારાઓ પર શ્રદ્ધા રાખવાથી જ તેનો સાબ મળી શકે.

૧૯૫. શ્રદ્ધાના આભાસની ચોથી રીત આવી હોય છે : પ્રાર્થનાઓ, ધર્મવિધિઓ, યજ્ઞયાગાદિ પ્રભુવિદિન છે એમ સમજી તે બધાં કરવાને નિમિત્તે ઘણા મોટા જનગમ્ખયને બેગો કરત્રામાં આવે છે, અને તેમને વિવિધ મોહમયી અસર તરફ આભુને તોમના મન પર સત્યને ખોટા નામે જુગાણા દોડી બેગાડવામાં આવે છે. મંદિરોનાં સૌન્દર્ય ને અવ્યતા

વડે, શાશ્વતારોની વિષુવત્તા વડે, પાત્રો, વસ્ત્રો, યોજનાનીની લલક, ગીતોના સર, વાગિંત્રો, ધૂપ, બરાડા ને લજ્જનો વડે માણુમો છક થઈ જાય છે, અને એ મુગ્ધદશામાં માણુમો હોય છે, ત્યારે સત્યને ખોટું નામે સત્યાભાસ તેમના આત્મા પર ચડી બેસે છે

૧૬૬ પાત્રમી રીત તો સૌથી નિષ્કૂર છે, કારણ કે અગાઉ થઈ ગયેલા માણુસોનું હડાપણુ સમજ્યાનો પોતાના વચને લીધે જોમને અવકાશ મળ્યો છે એવા વડીસોને બાળક પૂછે કે, આ જગત શું છે, જગતમાનુ આ જીવન શું છે અને જગત અને જીવન વચ્ચે કેવો સબંધ છે, ત્યારે તેને એ વડીસો પોતાના જ્ઞાનના વિચાર આપતા નથી, પણ હજારો વર્ષ પૂર્વેના માણુસોની માન્યતાઓ, જે એ વડીસો પોતે હાલ માનતા નથી તેમ માની શકતા નથી, તે તેમનાં મોં આગળ ધરે છે પોતાને અત્યાવશ્યક આધ્યાત્મિક અને બાળક માગે છે, ત્યારે તેને સ્થાને તેને વિષ આપવામા આવે છે, તેને પરિણામે તેની આધ્યાત્મિક સ્વસ્થતા છેક બગડે છે, અને તેમાંથી અત્યન્ત પ્રયાસ ને કષ્ટ પછી જ તે બીગરી શકે છે

૧૬૭. બાળક પોતાની નિર્મળ, અદ્વિતિ શુદ્ધિ સહિત જીવનનું જામત લાન પામે છે, કાંઈક આછી રીતે, છતાં આત્માની આંતર ગુહામા સત્યને ક્રીલવા ઉઘુકત બને છે, જીવનના સત્ય વિષે અર્થાત્ જીવનમા પોતાની સ્થિતિ તથા હેતુ વિષે સચેતન થાય છે (મનુષ્યનો આત્મા સ્વભાવતઃ ખ્રિસ્તાનુયાયી છે, એવું ખ્રિસ્તી ધર્મસંધનો દર્શાવેલ નામનો એક વડે પાદરી કહી ગયો છે), ત્યારે તે પોતાના વયોગ્રહ માતાપિતાને પૂછે છે : આ જીવન એ શું છે? જગત જોડે મારો શો સંબંધ છે? મારા જીવનનો આરભ ક્યારથી થયો? — અને તેના ઉત્તરમાં તેના પિતા, કે ગુરુ, જીવનના પ્રયોજન વિષે પોતે જે થોડું-ઘણું પણ અસંદિગ્ધ જ્ઞાન ધરાવે છે તે તેના મોં આગળ ધરતો નથી, પરંતુ પોતાના અન્તરાત્મામાં જે વાત પોતે સાચી માનતો નથી તે તેને છાતી ઠોકીને કહે છે : ઉદાહરણ તરીકે, તે યદ્દી હોય તો કહે છે કે, પ્રભુએ આ વિશ્વ છ દિવસમાં સરજ્યું, સર્વસત્યદર્શન મૂક્યો દીધું, અને એક પથર પર પોતાની આંગળીએ લખ્યું કે, અતિતા ભેલી,

વિશ્રામવાર પાળવો, મુજબ કરાવવી વગેરે; તે ગ્રીક-ક્રોયસિક, રોમન-ક્રોયસિક, કે પ્રોટેસ્ટન્ટ ખ્રિસ્તી હોય તો કહે છે કે, વિમૂર્તિમાંની બીજી વિમૂર્તિએ — અર્થાત્ ખ્રિસ્તે — વિશ્વ સરજ્યું, અને મનુષ્યજાતિનાં પાપ ધોવાને માટે પોને પૃથ્વી પર અવતરી પોતાના દેહનું સમર્પણ કર્યું વગેરે; તે બોદ્ધ હોય તો કહે છે કે, જુદા ભગવાન જીડીને આકાશમાં ગયા હતા, અને તેમણે મનુષ્યોને હિપદેશ દીધો છે કે, જીવનને આંતર વૈગઘ્યમાં ચક્રવી દેવું. તે મુસ્લિમ હોય તો કહે છે કે, મહંમદ સાહેબ સાનમે આસમાન જીડીને ગયા હતા, અને ત્યાં જે ધર્મ શીખ્યા તે પ્રમાણે પાંચ વાર નમાઝ પઢવી અને મક્કાની જાત્રા કરવી એટલે માણસને આ ભવને અતે બેહેસ્ત મળે છે.

૧૬૮. પ્રત્યેક માત્રાપ અને ગુરુ, પોતાના જાળકોના મન પર બીજા લોકો કંઈક બીજું જ દેખાવી દે છે એમ જણનાં હોઈ, પોતાના વિશિષ્ટ ધાર્મિક વહેમ તેમને જણાવી દે છે. તે માત્ર વહેમ જ છે એમ પોતાના જિગરમાં પોતે જાણે છે છતાં જાળકને જણાવી દે છે; અને નિર્દોષ શ્રદ્ધાળુ જાળકોના મંસ્કાગ એટલા પ્રમત્ત હોય છે કે, તે પછી કદી નિર્મૂળ જનતા જ નથી, — એવી કુમળી વયે તે વહેમ તેમને શીખવાય છે.

૩૧. શ્રદ્ધાના આભાસથી નીપજવું અનિષ્ટ

૧૬૯. પાપને લીધે આખ્યાત્મિક મનુષ્યસ્વભાવની વિરુદ્ધ, અર્થાત્ પ્રેમની વિરુદ્ધ, કદી કદી આચરણ ધર્માથી નવા સાચા જીવનમાં મનુષ્યના પ્રવેશની ગતિ મંદ પડી જાય છે.

૨૦૦. બૂઝાપને લીધે પાપનો બચાવ થતો હોવાથી મનુષ્ય પાપમય જીવનમાં પડે છે. તેને પરિણામે તે જુદાં જુદાં પાપકર્મો કરે છે એમ નહીં, પરંતુ પશુજીવન ગાળે છે અને સાચા જીવનમાં અને પશુજીવનમાં શો બેદ છે, તે સમજી શકતો નથી.

૨૦૧. આવી સ્થિતિમાં માણસ આવી પડે છે, તેનું એક જ કારણ સંભવિત છે કે, તેનું સંવદ્ધર્શન વધુ ચર્ચિત જાય છે, અને એ વહીભવનનું કારણ શ્રદ્ધાનો આભાસ હોય છે. શ્રદ્ધાના આભાસે

કરીને જેની શુદ્ધિ કુટિન થઈ ગઈ હોય, તેવો જ માણસ જૂનથાપમાં રહેતું જૂઠાણું ન જોઈ શકે

૨૦૨ એટલે કે, મનુષ્યના સર્વ પાપ અને આપદઓનું આદિકારણ એ શ્રદ્ધાનો આભાસ છે

૨૦૩ શ્રદ્ધાના આભાસ એટલે બાહ્ય-નિર્માણ જેને પરિવ્રજા આત્માની નિદા કહી છે તે અને તે સળધે એમ પણ કહેનું છે કે, એ અપરાધ અક્ષય-અત્યંત છે, અર્થાત્ એ નિદાનું પરિણામ મને તે જનમાં મનુષ્યને અત્યંત અદિતકારી થયા વગર રહેતું નથી

૩૭ [ખ્રિસ્તના ધર્મોપદેશને અનુસરવું] જીવન

માણવાના ઉપાય

૨૦૪ ખ્રિસ્તના ઉપદેશાનુસાર જીવન આચરવાને માટે મનુષ્યે સાચા જીવન—અર્થાત્ પ્રેમના પ્રાકટ્ય—ની આડે આવનાર વિધોનો વિનાશ કરવો જોઈએ

૨૦૫ એ વિધો તે પેના પાપો પરતુ માણસ જૂનથાપમાંથી જીગરે નહી, ત્યાં સુધી પાપોનો વિનાશ થઈ શકે નહી અને શ્રદ્ધાના આભાસથી મુક્ત હોય તે જ માણસ જૂનથાપમાંથી જીગરી શકે

૨૦૬ એટલે કે, ખ્રિસ્તના ઉપદેશ પ્રમાણે જીવવાને માટે માણસે સૌથી પ્રથમ શ્રદ્ધાના આભાસથી મુક્ત થવું જ જોઈએ

૨૦૭ માણસ શ્રદ્ધાના આભાસથી મુક્ત થય ત્યાર પછી જ તે જૂનથાપના જૂઠાણામાંથી જીગરી શકે છે અને જૂનથાપનું જૂઠાણું તેને એકાગ્ર સમગ્ર ત્યાર પછી જ તે પાપમાંથી બચી શકે છે

૩૮ શ્રદ્ધાના આભાસોમાંથી છુટકારો

૨૦૮ શ્રદ્ધાના આભાસોમાંથી સામાન્યતઃ મુક્તિ મેળવવાને માટે માણસે સમજવું ને સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ કે, પોતાની પાસે જ્ઞાનનું એકમાત્ર સાધન શુદ્ધિ છે, અને તેથી કરીને જે ધર્મોપદેશમાં શુદ્ધિની વિરુદ્ધ વર્તનારી કોઈ પણ વાત આવે તે આભાસ છે, અને ધ્વિરદત્ત જ્ઞાનનું એકમાત્ર સાધન વર્ધ લેવાનો પ્રયત્ન છે

૨૦૯ શ્રદ્ધાના આભાસોમાંથી છુટવાને માટે માણસે સમજવું અને યાદ રાખવું ઘટે છે કે, જ્ઞાનના સાધન તરીકે પોતાની પાસે શુદ્ધિ

સિનાય ખીનું કાઈ નથી, ગમે या न गमे પણ પ્રત્યેક જાણુ બુદ્ધિમા
જ વિશ્વાસ રાખે છે, અને તેથી જોજો કહે છે કે, અમે
બુદ્ધિમા વિશ્વસ ગમતા નથી પણ મૂઝા, બુદ્ધ ખ્રિસ્ત, મદ મદ, ધર્મ
સદ, કુગન અને બાઈબનમા વિશ્વાસ રાખીએ છીએ, તેઓ પોતાના
પડને છેતરે છે, કેમ કે તેઓની માન્યતા ગમે તે હોય તો પણ જે
સત્યોમા તેમને શ્રદ્ધા છે તે જેમણે તેમને દર્શાવ્યા — મૂઝા, બુદ્ધ, ખ્રિસ્ત,
બાઈબન — તેમનામા તેમની શ્રદ્ધા નથી, પરંતુ બુદ્ધિમા છે, કાગણ કે
બુદ્ધિ જ તેમને કહે છે કે, તેમણે મૂઝા, ખ્રિસ્ત બાઈબનમા શ્રદ્ધા
રાખવી અને બુદ્ધ, મદ મદ, કુગનમા શ્રદ્ધા ના જ રાખવી અથવા
એવી બનવે ક્રમે

૨૧૦ બુદ્ધિની વિરુદ્ધ ઘર્ષને મનુષ્યને સત્યદર્શન થતુ નથી,
અર્થાત્ બુદ્ધિ દ્વાગ નથી પણ શ્રદ્ધા દ્વારા સત્યોના દર્શન પોતાને થાય
છે, એમ સમજનાર મનુષ્ય માત્ર આત્મવચના કરે છે, અને પોતાની
બુદ્ધિનો ઉપયોગ જે માર્ગે કરવો ન જોઈએ તે માર્ગે કરે છે —
સત્યદર્શન તરીકે ધર્મોપદેશે જગન સમક્ષ ધરનારાઓ પૈવી કોણ
વિશ્વાસપાત્ર છે અને કોણ નથી એના, પ્રશ્નોનું નિરાકરણ કરનારપી
ખોટે માર્ગે ઉપયોગ કરે છે પણ કોણ વિશ્વાસપાત્ર છે અને કોણ
નથી એનો નિર્ણય એ બુદ્ધિનું ક્ષેત્ર જ નથી એ નિર્ણય બુદ્ધિ કરી
શકે જ નથી, પરંતુ જે ચિત્તન બુદ્ધિ સમક્ષ ધરનામા આવે તે
સાચુ, તાત્વિક છે કે નહી, તેની પરીક્ષા બુદ્ધિ કરી શકે એ શક્તિ
બુદ્ધિમા હમેશા રહેતી છે, અને તે જ એનું ખરું ક્ષેત્ર છે

૨૧૧ સત્યનો અનર્થ કરનાનાગા સામાન્યન એમ કહે છે કે,
બુદ્ધિ અવિશ્વાસનીન છે, કેમ કે જુના જુદા માણસોની બુદ્ધિ જુદુ જુદુ
કહે છે, અને તે કારણસર લોકસઘે અમતકારોથી પુષ્ટિ પામેના સત્યના
પ્રાકલ્યમા જ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ પરંતુ આ કથન સત્યનું પ્રત્યક્ષ
વિરોધી છે બુદ્ધિ જુદા જુદા કથનો કદી કરતી જ નથી, સર્વદા
સર્વ મનુષ્યોની બુદ્ધિ સરખી રીતે જ વિધિનિર્ધેષ કરે છે

૨૧૨ અમુક જ સત્યનું સ્વરૂપ છે, એવું કથન તો જુદા જુદા
ધર્મોની પાછળ રહેતી અમશ્રદ્ધા જ કરે છે — એક કહે છે કે,

પ્રભુ સિનાઈ પર્વત પર પ્રગટ થયા અને એ પ્રભુ યહૂદીઓના પ્રભુ છે, ખીજે કહે છે કે, પ્રભુ એટલે જ્ઞાના, નિષ્ણ, અને શિવનું સ્વરૂપ, ત્રીજે કહે છે કે, પિતા, પુત્ર, અને પવિત્ર આત્મારૂપી ત્રિમૂર્તિ તે જ પ્રભુ છે, ચોથો, પ્રભુ એટલે ઘાસપાંચીરી, પાચમો, ભુદ્ધ ભગવાને સર્વ સત્યનું પ્રગટીકરણ કર્યું છે, છઠો, એ પ્રગટીકરણ મદમદ સાહેબે કર્યું છે, — આ ધર્મો જ માણસ માણસ વચ્ચે બેઠા ઉત્પન્ન કરે છે પરંતુ ભુદ્ધિ — યહૂદી, જાપાની, ચીનો, અરબ, અંગ્રેજ, કે રશિયન, ગમે તેની ભુદ્ધિ લો — સર્વદા અને સર્વ મનુષ્યોમા એક જ વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરે છે

૨૧૩ ભુદ્ધિ જામ ઉત્પન્ન કરનારી છે, એવું લોકો કહે છે અને તેના સમર્થનમાં ધર્મી છે કે નહીં અને તેની સેવા શી રીતે થાય, એના પ્રશ્નોના નિસવાદી ઉત્તરો વિવિધ જનો આપે છે તે વાત રજૂ કરે છે, ત્યારે તેના લોભે જાણેઅજાણે બૂનથી માની લે છે કે, ભુદ્ધિ અને વિચાર કે તર્ક એક જ છે વિચાર કે તર્ક નિઘવિધ ને ભિન્ન ભિન્ન દોષ શકે છે અને સામાન્ય રીતે હોય છે, પરંતુ ભુદ્ધિના નિર્ણયો સર્વદા સર્વ જનોને માટે અને સર્વ કાળે એક જ હોય છે આ નિશ્ચય કેમ ઉદ્ભવ્યું પાપ કેમ જાપન્યુ અથવા મૃત્યુ પછી શું થશે એ સમયે વિચાર કે તર્ક અતિશય ભિન્ન ભિન્ન હોઈ શકે, પરંતુ તથ્ય હોય મગીને એક કહેવાન, એક માણસ મૃત્યુ પામ્યો અને ફરીથી સજીવન થયો, એક માણસ પાણી પર ચાલ્યો અથવા સહેલે આકાશમા જીવ્યો ભાખરી ને દારૂ લેતી વખતે હું માસ ને રુધિર લઉં છું, — આ પ્રશ્નો સમયે ભુદ્ધિના નિર્ણયો હંમેશા સર્વ મનુષ્યો માટે, અને આખા જગતમા, એક જ હોય છે અને સર્વદા અસદિગ્ધ અને સાચા હોય છે પ્રભુ અમિસ્ત ભમા પ્રગટયા, ભુદ્ધ સર્વકિરણ ઝાલી આકાશમા જીવ્યા, મદમદ આકાશમા જીડી ગયા, ખિસ્ત પાણી પર ચાલ્યા, વગેરે લોકો બને કહે, પરંતુ સર્વ મનુષ્યોની ભુદ્ધિ સર્વદા અને સર્વત્ર એ બધા ક્યતો વિષે એક જ ઉત્તર દઈ રહી છે “એ સાચું નથી” પણ આત્મનત્ત સર્વભૂતેષુ એ સિદ્ધાંત સાચો છે કે નહીં, માણસો પર પ્રેમ રાખી તેમના વાકે માફ કરી દયા દેખાડવી એ સાચું છે કે નહીં,

એ પ્રશ્નો વિશે સર્વ મનુષ્યોની બુદ્ધિએ દબેલાં કન્યું છે : “હા, એ સિદ્ધાંત માનો છે, ત્યાં દેખાડવી એ સારું છે.”

૨૧૪. એટલે શ્રદ્ધાના આભાસોમાં સપડવું ન હોય, તો માણસે સમજવું જોઈએ અને સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ કે, પ્રભુની દયાળુતાને માટે પ્રભુએ આપેલી બુદ્ધિ દ્વારા જ મનુષ્યને સત્ય પ્રગટ થાય છે અને બીજાને છેતરવાની દષ્ટાંતવાળા જ તેમનો સ્વબુદ્ધિમા વિશ્વાસ શિથિલ કાગે છે, અને તેમ કરીને ખોટામાં ખોટી ધર્મનિદાનુ પાપ કરે છે.

૨૧૫. શ્રદ્ધાના આભાસોમાંથી મુક્ત થવાના સામાન્ય ઉપાય ઉપર ગણાવ્યા. પરંતુ એ આભાસોમાંથી મુક્ત થવાને માટે એ આભાસોના સર્વ સ્વરૂપો જાણવા જોઈએ, અને એમનાથી ચેતવું જોઈએ, બંધે, એમનો પ્રતિકાર કરવો જોઈએ.

૩૬. બાળપણના સંસ્કારો પાડેલા શ્રદ્ધાના આભાસમાંથી છુટકારો

૨૧૬. ખ્રિસ્તના ઉપદેશને અનુસરતું જીવન જીવવાને માટે મનુષ્યે પ્રથમ તો જે ખોટી શ્રદ્ધામાં પોતે બેસે છે તેને નાબૂદ કરવી જોઈએ,—પછી તે ખોટી શ્રદ્ધા વફાઈ, બીજી, જાપાની, ડોન્ડપૂશિયન, કે ખ્રિસ્તી ધર્મ સંબંધે હોય.

૨૧૭. પરંતુ બાળપણના સંસ્કારો પડેલી એ ખોટી શ્રદ્ધામાંથી મુક્ત થવાને માટે મનુષ્યે સમજીને યાદ રાખવું જોઈએ કે, બુદ્ધિ એ પ્રભુની મનુષ્યને સીધી બક્ષિસ છે, અને સર્વ માનવીઓને માત્ર પ્રભુ જ અગદિત કરી શકે; એથી બિલકુલ, મનુષ્યના પરપરાગત સંસ્કારો માનવીઓને સંગઠિત કરવાને બદલે વિલક્ષિત કરે છે, તેથી કરીને બાળપણમાં મન પર હાથેલી ધર્મમાન્યતાઓમાં બુદ્ધિને બળે શકા ને સદેહ ઉત્પન્ન થાય, તો તેથી લાય પામવાને બદલે એ માન્યતાઓની બીજી માન્યતાઓ સાથે ધ્યાનપૂર્વક તુલના કરી સક્ષમ દષ્ટિએ વિવેચન કરવું જોઈએ, અને જે બુદ્ધિથી ત્રિરુદ્ધગામી ન હોય તે જ સાચી છે એમ સ્વીકારવું જોઈએ, પછી તે પરપરાએ પ્રાપ્ત થયેલી માન્યતા ગમે તેવી આબીર્ણવાળી હોય કે ગમે તેટલી પ્રાચીન હોય.

૨૧૮. બાળપણના સંસ્કારવાળી માન્યતાઓને બુદ્ધિના ન્યાયાસન સમક્ષ રજૂ કર્યા પછી, બાળપણથી પડેલી એ ખોટી શ્રદ્ધામાંથી મુક્ત થવા ઇચ્છનાર મનુષ્યે બુદ્ધિથી વિરુદ્ધગામી, અને તેથી અસત્ય, એવી પ્રત્યેક માન્યતાને કાંઈ પણ બદલાનાં શોધ્યા વિના હિંમતથી ફેંકી દેવી જોઈએ.

૨૧૯. બાળપણમાં મન પર પાડેલી એ ખોટી શ્રદ્ધામાંથી પોતે મુક્ત થયા પછી, ખ્રિસ્તના ઉપદેશ અનુસાર શુવન શુવવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે વાણી, કર્મ, કે મૌનથી બાળકો પર એવી ખોટી શ્રદ્ધા પાડતાં અટકવું જોઈએ એટલું જ નહીં, પણ ખ્રિસ્તના ઉપદેશ અનુસાર એ ખોટી શ્રદ્ધા નિવારવાના સર્વ પ્રયત્નો કરવા જોઈએ, કેમ કે ખોટી શ્રદ્ધાના ભોગ થઈ પડેલાં બાળકો પર ખ્રિસ્તને બહુ દયા આવતી હતી.

૪૦. બાલ લાગણીની અસરથી જીવનતા શ્રદ્ધાના આભાસમાંથી છુટકારો.

૨૨૦. બાળપણથી મન પર પાડેલી ખોટી શ્રદ્ધામાંથી પોતે મુક્ત થયા પછી, મનુષ્યે બાલ લાગણીની અસરથી બધી પ્રજાઓમાં ધૂર્ત લોકોએ ઉપજાવેલી ખોટી શ્રદ્ધાથી ચેતના રહેવું જોઈએ.

૨૨૧. આ ક્ષણમા કૃષ્ણવાચ નહીં એટલા માટે માણ્યમે સમજાવ્યું કે યાદ રાખવું જોઈએ કે, લોકોમાં સત્યનો પ્રચાર અને સ્વીકાર થાય તેટલા માટે કોઈ પણ ઉપકરણ કે આભૂષણની જરૂર નથી; અસત્ય અને હજના સ્વીકાર તથા પ્રચારને અર્થે જ ખાસ વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિ જોખી કરવી પડે છે અને એટલા માટે સર્વ મંબીર ઉપાસનાઓ, સરથઓ, શણગારો, ધૂપ, ગીત વગેરે સત્યના પ્રચારની સાક્ષી પૂરતાં નથી એટલું જ નહીં, પણ જિજ્ઞસું સાબિત કરે છે કે, એ બધાં સાધનો દ્વારા સત્ય નહીં પણ અસત્ય જ ફેલાવવામાં આવે છે.

૨૨૨. બાલ લાગણીની અસરથી શ્રદ્ધાને આભાસ જોએ ન થાય, તેટલા માટે મનુષ્યે ખ્રિસ્તનાં વચન યાદ રાખવાં જોઈએ કે, પ્રભુની ઉપાસના અમુક જ સ્થાનમાં થઈ શકે એવું નથી, પરંતુ તે ઉપાસના ખરા દિલથી અને સાચી રીતે જ થવી જોઈએ, અને પ્રાર્થનાની ઇચ્છાવાળાએ મંદિરમાં જવાની જરૂર નથી પણ પોતાના એકાંત ખંડમાં

બાળ્યુ બધ કરી બેસી જતુ જોઈએ, કેમ કે ઈશ્વરોપાસનામા જોટ્યો લખેડો તેટલો દલ સમજવો, અને ઉપામના જેમ વધારે લખકલરી, તેમ તે દલના પરિણામ વધારે નિષ્કુર સમજવા એટલા માટે એરી મોહક ઈશ્વરોપાસનામા પોતે લાગ ન લેવો એવુ જ નહીં, પણ બની શકે ત્યાં એ દલને ઉગાડો પાડવો જોઈએ

૪૧. દરમિયાનગીરી રૂપી શ્રદ્ધાના આભાસમાંથી છુટકારો

૨૨૩ બાલ લામણીની અસરથી બપજતી બેગી શ્રદ્ધામાંથી પણ મુક્ત થતા પગી મનુષ્યે માણુમ અને પ્રભુ વચ્ચે દરમિયાનગીરી રૂપી આભાસથી પણ એતવુ જોઈએ, કેમ કે, તેનો સ્વીકારમાન કરનાથી તેને સસનુ દર્શન થતુ જરૂર અડકે છે

૨૨૪ આ ક્ષણમા ક્ષણાય નહીં એટલા માટે મનુષ્યે સમજવુ અને યાદ રાખવુ જોઈએ કે, પ્રભુ મનુષ્યના હૃદયમા સીધુ પ્રત્યક્ષ દર્શન દે છે, અને પ્રત્યેક પ્રગરની દરમિયાનગીરી — પગી તે એક માણસની કે ઘણા માણસના સમૂહની હોય પુસ્તકની કે શક્તિની હોય — મનુષ્યથી પ્રભુને દૂર રાખે છે એટલુ જ નહીં, પણ તેનુ મોટામા મોટુ અનિષ્ટ કરે છે અને તે એ કે, જે સ્વરૂપ પ્રભુનુ નથી તે પ્રભુનુ છે એવુ તેને માનતો કરી દે છે

૨૨૫ કોઈ પણ પ્રકારની દરમિયાનગીરીમા શ્રદ્ધા બેગી એટલે મનુષ્ય જ્ઞાનપ્રાપ્તિના એક જ નિશ્ચિન માર્ગનો લાલ જતો કરે છે અને સત્યને સ્થાને કોઈ પણ અસત્યના સ્વીકારનો સલાર વહોરી લે છે

૨૨૬ પ્રભુ ખ્રિસ્ત, કુમારી મેરી જુદા, મહામહા, સન્તો, અવશેષો, મૂર્તિઓ, — એ સૌની ડાહ્યા અને સારા માણસો શ્રદ્ધાના જે આભાસોને પરિણામે પ્રાર્થના કરી રહ્યા છે, તેને માટે તો પ્રભુ અને મનુષ્ય વચ્ચે અન્ય મનુષ્યોની દરમિયાનગીરીનો જ આભાર માનવો ઘટે

૨૨૭ આ ક્ષણમા ક્ષણાય નહીં એટલા માટે મનુષ્યે સમજ પૂરક યાદ રાખવુ જોઈએ કે, સત્યનો આપિર્લાન — પહેલપહેનો અને સાચી રીતનો — મનુષ્યના પોતાના હૃદયમા અને શુદ્ધિમા થાય છે,

નહી કે કોઈ પુસ્તકમાં, નહી કે કોઈ ધર્મપરંપરામાં, નહી કે કોઈ મનુષ્યસંઘમાં; એ જ અર્થનું મૂલ્યનું વક્તાય હવે કે, લોકોએ ઈશ્વરી નિયમ દરિયાપાર કે આકાશમાં શોધવાનો નથી, પરંતુ પોતાના હૃદયમાં શોધવાનો છે; ખ્રિસ્તે પણ મહદીઓને એ જ કહ્યું હતું કે, “તમને સત્ય લાધ્યું નથી, કેમ કે તમે માણુમોમા ચાલતી ધાર્મિક પરંપરામાં માનો છો, પણ પ્રભુએ મોકલેલા પયગંબરમાં તમને શ્રદ્ધા નથી” પરંતુ પ્રભુએ મોકલેલો ખરો પયગંબર તે આપણામાં રહેલી જુદી છે, — અને તે એક જ જ્ઞાનનું ઈશ્વરદત્ત અમોઘ સાધન છે

૨૨૮ દરમિયાનગીરી રૂપ આલાસમાં સપડાવાય નહી માટે મનુષ્યે સમજપૂર્વક યાદ રાખવું જોઈએ કે, સત્યનું પ્રક્ટીકરણ એકદમ સર્વાંશે ઘર્ષ જતું નથી, પણ ધીમે ધીમે થાય છે, અને તે પણ તેની શોધ કરનારને જ થાય છે, પેલા અચૂક દરમિયાનગીરી કરનારાઓનું કહ્યું માનીને જેઓ એમ સમજે છે કે અમને તો સત્ય લાધી ગયું, તેમને તો તે થતું નથી જ તેથી કરીને મહાભયંકર ભ્રમમાં પડવાના જોખમમાથી બચવાને માટે મનુષ્યે કોઈને પણ નિર્ઝાનિત ગુરુ તરીકે સ્વીકારવો નહી, પરંતુ સર્વત્ર, મનુષ્યની સર્વ પરંપરાઓમાં, સત્યની શોધ કરવી, અને તેને જુદીની કસોટીએ ચકાવવી

૪૨. ચમત્કારોને સાચા માનવારૂપી આલાસમાંથી છુટકારો
૨૨૬ પરંતુ બાળપણમાં પાડેલા સંસ્કારરૂપી આલાસમાંથી મુક્ત થયા પછી, અને ગંભીરતાના સાધન દ્વારા અસત્યની બાંધે ભારવારૂપી જુઠાણાને વશ ન રહેતા છતાં, અને પ્રભુની અને પોતાની વચ્ચે કોઈ દરમિયાનગીરી ન સ્વીકારતા છતાં પણ, મનુષ્ય ચમત્કારની અહબુત માન્યતામાંથી છૂટે નહી, તો ખોટી શ્રદ્ધામાંથી હજી પણ મુક્તિ પામશે નહી અને ખ્રિસ્તનો ઉપદેશ સમજી શકશે નહીં.

૨૩૦ અહબુત ચમત્કારો મનુષ્યનું ઐશ્વર્ય સાધવાને અર્થ થાય છે એમ લોકો કહે છે, પણ મનુષ્યને જુદા પાડવાનું ચમત્કાર જેનું બીજું એક સાધન નથી, કેમ કે પ્રત્યેક ધર્મ પોતાના ચમત્કારોને સાચા દર્શાવે છે અને બીજા ધર્મોના ચમત્કારોને જૂઠા કહી ફગાવી દે છે. અને હોય પણ એમ જ ને? ચમત્કારો — અર્થાત્ અનિમ્મલૃતિક

બનાવો—અત્યંત વિવિધ પ્રકારના હોય છે; પ્રાકૃતિક બનાવો જ સર્વદા અને સર્વત્ર એકસરખા હોય છે.

૨૩૧. એટલે, ચમત્કારોને સ્વચ્છ માનસરૂપી આભાસમાંથી છુટવાને માટે મનુષ્યે જોટણ કુદરતી છે, અર્થાત્ ભુદ્ધિગમ્ય છે, તેટલું જ સાચું માનવું જોઈએ, અને જોટણ કુદરતી નથી, અર્થાત્ ભુદ્ધિનું વિરોધી છે, તે બધું અમલ છે એમ ગણવું જોઈએ, કેમ કે જે જે અનિપ્રાકૃતિક હોઈ ભુદ્ધિનું વિરોધી છે તે બધું માણસને ઇગનાડું છે; ઉદાહરણ તરીકે, બધા અવાંચીન ચમત્કારો, રોગનિવારણો, પુનર્જીવનો, ચમત્કાર દાખવતી મૂર્તિઓ, અવશેષો, બાખરી ને દાઝતી રૂપાન્તરપ્રાપ્તિ વગેરે જૂઠાણાં છે, તેમ જ બાઈબલમાં, ધર્મકથાઓમાં, ઔદ, હસ્તામી, તાઓ અને અન્ય મથોમાં ગણાવેલા ચમત્કારો પણ જૂઠાણાં જ છે.

૨૩. સત્યના અનર્થરૂપી શ્રદ્ધાના આભાસમાંથી છુટકારો

૨૩૨. દરમિયાનગીરીરૂપ આભાસમાંથી છુટવા પછી મનુષ્યે સત્યના અનર્થરૂપ આભાસમાંથી મુક્તિ મેળવવી જ જોઈએ.

૨૩૩. મનુષ્ય ગમે તે ધર્મમાં જોડ્યો હોય.—હસ્તામી, ખ્રિસ્તી, ઔદ, યહૂદી, વા કોન્ફ્યુશિયન, ગમે તે ધર્મમાં જોડ્યો હોય,—તો પણ પ્રત્યેક ધર્મસિદ્ધાંતમાં અમદિગ્ધ, છતાં ભુદ્ધિગમ્ય સત્યનું પ્રતિપાદન તેને મળશે, અને તેની સાથે સાથે ભુદ્ધિનાં વિરોધી, છતાં તેટલા જ શ્રદ્ધેય કહેવાતાં વચનો પણ મળશે.

૨૩૪. આ પ્રકારની ખોટી શ્રદ્ધામાંથી છુટવાને માટે, ભુદ્ધિગમ્ય અને ભુદ્ધિવિરુદ્ધ સત્યો એક જ ધર્મત્રાન્થમાં હોવાને કારણે સર્વદા અવિભાજ્ય છે અને સમાન રીતે શ્રદ્ધેય છે એમ પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે તો પણ મનુષ્યે નિરાશ થવું નહીં, પરંતુ સમજપૂર્વક યાદ રાખવું જોઈએ કે, મનુષ્યમાં સત્યનું પ્રત્યેક પ્રક્ટીકરણ (અર્થાત્, આગળ વધેલા મનુષ્યો પૈકી એકની સત્યની પ્રત્યેક સમજણ) લોકોને હમેશાં એવું તો ચોક્કાવનાડું નીવડ્યું છે કે, તેનું અતિપ્રાકૃતિક રૂપાન્તર થઈ ગયું છે, સત્યના પ્રત્યેક અવિભાજ્યમાં વહેમો જરૂર ઉમેરાયા છે અને તેથી સત્યજ્ઞાનને માટે દરેક વસ્તુનો સ્વીકાર કરવાની જરૂર નથી એટલું જ નહીં, પણ જીલદું આપણને ઉપવ્રજ્ય સામગ્રીમાંથી સત્ય

અને વધાર્થને અમત્ય બનવામાથી લુપ્તિ પાડનાની આપણી ફરજ છે

૨૩૫ સત્યમા મેળમેળ થઈ ગયેના વહેમેને લુપ્ત તાગવી કાઢવા પછી પ્રયેક મનુષ્યે સમજપૂર્વક યાદ રાખવું પડે છે કે, મત્ય આથે બગી ગયેતા વહેમો, એમાથી લાભ ઉઘાડનારાઓ ઉપદેશ કરે છે તેમ, સત્ય જેવા પરિન નથી એવું જ નથી, પણ જીવતા અતીત અનિષ્ટ અને દાનિમગ્ન છે, કેમ કે તે રહે સત્ય દર્શાવે જાય છે, માટે મનુષ્યે તે વહેમોના ઉ-ટેષમા પોતાના મર્વ બગ વાપરના નેઈએ

૫

બૂલથાપોમાંથી છુટકારો

જ જ બૂલથાપમાંથી જીમરવાના ઉપાય

૨૩૬ શ્રદ્ધાના આભાસોમાથી છૂટેલો માણસ ખિસ્તનો ઉપદેશ મદલ્ય કરનાને, બૂલથાપ ન હોત તો, શક્તિમાન થાત પરંતુ શ્રદ્ધાના આભાસોમાથી મુખ્ય થયેલો માણસ ખિસ્તના ઉપદેશનું રદસ્થ મમજતો હોય, તો પણ તે બૂલથાપમા પડી જવાના જોખમમા લમેશ રહેલો હોય છે

૨૩૭ સર્વ પ્રકારની બૂલથાપનું સત્ય આતુ હોય છે જામન થયેલો મનુષ્ય પોતે કરેના પાપનું કૂક તથા કષ્ટ સમજતો હોઈ પાપ સાથે બાધ બીડાને બદલે તેનો બચાવ કરીને તે કૂક તથા કષ્ટને દૂર કરના ઇચ્છે છે

૨૩૮ પણ પાપનો બચાવ એટલે અસત્ય વિના બીજું કાઈ જ નથી

૨૩૯ એવે બૂલથાપમાથી બચાવને માટે મનુષ્યે પ્રથમ તો સત્યનો સ્વીકાર કરતાં ડરનું જોઈએ નથી, કેમ કે એવા સ્વીકારથી એનું અહિંત થતું નથી, પરંતુ એથી જીવડું વર્તન અર્થાત અસત્ય પાપનું અને અહિંતનું મુખ્ય મૂળ હોય છે

૨૪૦. આ પ્રમાણે બૂલયાપથી દૂર રહેવા માટે, મનુષ્યે ખાસ કરીને જૂઠાણું કરવું નહીં, અને જીમ્મને ન છેતરવા કરતાં પોતાની જાનને ન છેતરવાની કાળજી રાખવી, કેમ કે પોતાની જાતને છેતરવાથી તે પોતાના કૃત્યોના હેતુ પોતાના મનથી છુપાવે છે.

૨૪૧. બૂલયાપથી બચવાને, અને બૂલયાપથી પ્રગટ થતી પાપની અને તેના નિવારણની દેવ ન પડવા દેવાને, મનુષ્યે પોતાના પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરનાં કરવું જોઈએ નહીં, કેમ કે પાપમાંથી તથા તન્નન્ન્ય આપનઓમાંથી છૂટવાનો એકમાત્ર ઉપાય પશ્ચાત્તાપ છે.

૨૪૨. સામાન્યન બૂલયાપમાં પડતા બચવાનો આ એક જ સાધારણ ઉપાય છે. પ્રત્યેક વિશિષ્ટ બૂલયાપથી દૂર રહેવાને શક્તિમાન થવા માટે તો તે દરેકના અસત્ય તથા હાનિ શામાં રહેલા છે તે સ્પષ્ટતાથી સમજવવાની જરૂર છે.

૪૫. તૈયારીની કે અંગત બૂલયાપમાં રહેલું અસત્ય

૨૪૩. માથુસને જકડી બેનારી સૌથી પહેલી અને સાધારણ બૂલયાપ તે અંગત બૂલયાપ હોય છે, ખુદ જીવનને બદલે જીવનની તૈયારી કરવામાં એ બૂલયાપ રહેલી હોય છે. પોતાના પાપને માટે મનુષ્ય પોતે આ બચાવ શોધે નહીં, તો તેના પૂર્વગામી મનુષ્યોએ એ શોધીને તેને માટે તૈયાર રાખેલો જ જુએ છે.

૨૪૪. “અન્યારે મારા આધ્યાત્મિક જીવનને અનુકૂળ અને યોગ્ય માર્ગથી થોડો વખત હું જરા આડો આહુ તો હરકત નથી, કેમ કે હું જીવનને માટે તૈયાર બન્યો નથી,” મનુષ્ય પોતાના મનને ફાસવાવે છે. “મારી તૈયારી પૂરી થશે કે તરત જ મારા અંતઃકરણને તદ્દન અનુરૂપ જીવન જીવવાનો સમય આવી પહોંચશે.”

૨૪૫. આ બૂલયાપમાં રહેલું અસત્ય આવું હોય છે : મનુષ્ય વર્તમાન જીવનથી, મો આગળ પડેલા વાસ્તવિક જીવનથી, આડો જાય છે અને ભવિષ્યમાં યોગ્ય જીવન ગાળીશ એમ માને છે, પરંતુ એ ભવિષ્ય એના હાથની વાત જ નથી.

૨૪૬. આ બૂલયાપમાં રહેલા અસત્યનું સ્વરૂપ કાંઈકે આવું હોય છે : મનુષ્ય આવતી કાલનું દર્શન કરી શકે તો પરમ દિવસનું

પણ કરી શકે જ, અને તે પગીના જિવસોનું પણ કરી શકે જ અને અને એ મધાનું દર્શન કરી શકે તો પોતાના અનસ્યભાની મરણનું દર્શન પણ કરી શકે જ પોતાના અનસ્યભાની મરણનું દર્શન કરી શકે, તો આ અત્યાજ્ઞા જીવનમાં પોતે ભવિષ્યની તૈયારી કરી શકે નહીં કેમ કે જે બધાને માટે તે આ જીવનમાં તૈયારી કરી રહ્યો છે તેનું પ્રયોજન મરણથી લુપ્ત થાય છે પોતાની ભુદ્ધિનો પરિપૂર્ણ ઉપયોગ કરવાથી તેને સમજતથા વિના રહેશે જ નહીં કે, પોતાના બ્યક્તિગત જીવનનું કાંઈ પ્રયોજન જ નથી અને તેથી એ જીવનને માટે કાંઈ પણ તૈયારી કરતી કેમકે અશક્ય છે

૨૪૭ બીજો પક્ષે, આ જૂનથાપનું અસત્ય આવી રીતે રૂપરૂપ સમજાવે પ્રભુપ્રેમ અને પ્રભુસેવા ભવિષ્યમાં દાખરવા માટે મનુષ્ય તૈયારી કરી શકતો નથી મનુષ્ય એ કાંઈ બીજાને વાપરનાનું સાધન નથી કુહાડી સરાણું પર ચઢાવી ધારવાળી કરીએ અને તે વડે આપણે પોતે કંઈ કાંઈ શકીએ નહીં પરંતુ એનો ઉપયોગ કાંઈ બીજાને જ માણસ કરે એમ મને ખરું, પરંતુ પોતાની જાત સિવાય બીજાને કાંઈ મનુષ્ય મનુષ્યનો ઉપયોગ કરી શકતો નથી કારણ કે મનુષ્ય પોતે જ એક સાધન છે અને તે સાધન સર્વદા કામમાં પરોવાયેલું રહે છે અને કામ કરતે કરતે જ તેનો સંપૂર્ણ વિકાસ થાય છે

૨૪૮ આ જૂનથાપમાં રહેલી દ્વાનિ આ પ્રમાણે થાય છે એમાં સપડાયેલો માણસ વચ્ચાર્થ જીવન ગાળી શકતો નથી એટલું જ નહીં, પણ ઔદ્ધિક નર્તમાન જીવન પર લક્ષ ન દેતા ભવિષ્ય તરફ નજર કર્યા કરે છે અને એ ભવિષ્ય કદી હાથમાં આવતું જ નથી ભવિષ્યને માટે સંપૂર્ણપણે તૈયાર મનનાના વિચારમાં મનુષ્ય પોતાની સમુખ પડેલી પ્રેમપરિપૂર્ણતા જેનો સમય માત્ર નર્તમાન સાથે જ છે, તે ચૂકી જાય છે

૨૪૯ આ જૂનથાપમાંથી બચવાને મનુષ્યે સમજપૂર્વક યાદ રાખવું ઘટે કે તૈયારીને માટે રખત જ નથી, પોતે જેવો છે તેવો જ તેણે આ દુનિયા જ મળી શકે તેટલી સારી રીતે જીવવું રહ્યું જે પરિપૂર્ણતાની પોતાને જરૂર લાગે છે, તે પ્રેમની પરિપૂર્ણતા સિવાય

ખીજ એકે નથી, અને એ પ્રેમપરિપૂર્ણતા તો વર્તમાન સમયમાં જ સ્પષ્ટી શકાય છે.

૨૫૦. એટલે કે, મનુષ્યે વગર વિજ્ઞાને પ્રતિક્ષણ પ્રભુપ્રીત્યર્થે વર્તમાન સમયમાં જ અર્વાંગત જીવનું રહ્યું; પ્રભુપ્રીત્યર્થે, અર્થાત્ પોતાના જીવન પર જે સૌતો અધિકાર છે તેમના દિતાર્થે જીવનું રહ્યું; કારણ કે એ મેવાનું માધન — એનો સ્થૂળ દેહ — એની પામેથી ગમે તે ક્ષણે અસોપ થઈ જવાનો સંભવ છે અને પ્રતિક્ષણ સેવા કરવાના ઉદ્દેશથી જ એ આ મંસારમાં આવેલો છે

૪૧. કામકાજની બૂલથાપમાં રહેલાં અસત્ય અને ઠાનિ

૨૫૧. કોઈ પણ કામકાજમાં પડેલો માણસ અગત્યના જ તેમાં મશગૂલ બની જાય છે, અને પછી તેને એમ લાગે છે કે, મારા કામકાજના દિનની ખાતર અત્યગતમાના કિંવા પ્રભુના આદેશ પ્રમાણે મારાથી ચાલી શકાય નહીં

૨૫૨. આ બૂલથાપમાં રહેલા અસત્યને આમ વર્ણવી શકાય : પ્રત્યેક માનવ કામકાજ બ્ધર્થ હોઈ શકે, વિદ્યમેથી હોઈ શકે, અને અપૂર્ણ રહી શકે; પરંતુ મનુષ્ય દ્વારા સિદ્ધ થતું ઈશ્વરી કામ, અર્થાત્ પ્રભુની હજીની સિદ્ધિ, કદાપિ બ્ધર્થ હોઈ શકે નહીં, તેમ કોઈ પણ વિષયો તેને બાધિત કરી શકે નહીં

૨૫૩. આ બૂલથાપની દ્વાનિ આવી હોય છે : અમુક કામ — પછી તે કાવેનરમાં કળપ ફેરવવાનું હોય કે, આખી પ્રગતને મુક્તામીમાંથી ઊગાવવાનું હોય — ઈશ્વરી કામ કરનાં વધારે અગત્યનું છે એમ સ્વીકારવાથી, ઉદ્ગદરણ તરીકે, પડોશીને તત્કાળ સલામત ઈઈ તેની મેવા કરવા કરતાં પણ વધારે અગત્યનું છે એમ સ્વીકારવાથી, એવું થશે કે, પ્રભુના કામ પર લક્ષ દેતાં પહેલા સંભાળ લેવા યોગ્ય કેટલીક બાબતો હમેશાં મનુષ્યની આંખ આગળ તરવરશે, પ્રભુસેવામાંથી, અર્થાત્ જીવનનાં સાચાં કર્તવ્યોમાંથી, મનુષ્ય હમેશાં છટકી જશે અને સચેતનની સેવાને બદલે જડની સેવામાં ચેકાચેકો રહેશે, કારણ કે, પ્રભુનું કામ મનુષ્યની નજરે અનેક વાર છેક નજીવું જણાય છે.

૨૫૪ હાનિનું સ્વરૂપ આવું થાય છે કે, આ જૂનથાપમા પડનાનું સ્વીકારીને મનુષ્ય સર્વ ઐદિક કામકાજમાથી પોતે પરારે નહીં, ત્યાં સુધી પ્રભુસેવાને સદા નેવે જ મૂકશે અને મનુષ્ય કદાપિ ઐદિક કામમાથી પરવારતો જ નથી માટે આ જૂનથાપમાથી જયરાને માણસે સમજાવ્યા પછી યાદ રાખવું જોઈએ કે, અતરાણુ કોઈ પણ માનવમ મનુષ્યના સાચા અનંત જીવનનું ધ્યેય કદી હોઈ શકે નહીં, અને ખરું ધ્યેય તો એ જ છે કે, મનુષ્યે પ્રભુના અનંત કામેમા પેતાનો હિસ્સો આપવો, અર્થાત્ પ્રેમનું પ્રાકટ્ય બને તેટલું વિશાળ અને અમર્યાદ મનાવવું.

૨૫૫ એટલે કે, આ જૂનથાપમાથી જયરાને સારું મનુષ્યે પ્રભુસેવાની, અર્થાત્ મનુષ્યજનન પ્રત્યેના પ્રેમની, આડે આવના પેતાના કામકાજ પ્રત્યે વક્ષ દેવું જોઈએ નહીં, તેણે પ્રભુસેવાના કામનું તેજ આપે કે તરત જ પેતાનું હઠકોઈ કામ ફેફા ફેફાને બેર તપર રહેવું જોઈએ શેઠને બાંધે કામ કરતો મજૂર પોતાના બાળ અને ખ્યાનની જગત મેળના કામમા ન પડતી ટોચ ત્યારે જ પેતાના ખનગી કામકાજ તરફ નાગી શકે છે તેના મજૂરની પેટે તેણે વર્તવું જોઈએ.

જો કોઈ બિંદુ જૂનથાપમા રહેલાં અસત્ય તથા ઠાનિ

૨૫૬ આ જૂનથાપ બીજી બધી જૂનથાપો કરના વધારે પ્રમાણમા મનુષ્યના પાપનો ગચ્ચાર કરે છે જીવનને માટે તેપારીની જૂનથાપમાં કે કામકાજની જૂનથાપથી નિગળો રહેનો માણુમ કદાચ મગી આવશે પણ મેદુનિષ જૂનથાપમાં અનિમ નહેલો પુનઃ અને ખાસ કરીને સ્ત્રી તો, મગી કુર્વજ જ છે.

૨૫૭ આ જૂનથાપ આ પ્રમાણે થાય છે પેતાનાં સ્વાગત પ્રત્યેન વિશિષ્ટ પ્રેમને નમે મળમે બીજાનું મનુષ્યો પ્રત્યેની પેનની ફરજમાથી પેનને ફાગેય થયેલા અમજે છે, લેખ કમલ પ્રમાદ ને તજ્જી રૂપી પાપો હડે પેટે મરે છે અને એ બધાની અજ્ઞતા પપમા કરના જ નથી.

૨૫૮ આ જૂનથાપમા એટલું અમન્ય આવું છે - પેનના વરાને વેરે કાયમ રૂખરની ઠગેબી પશુજનિને લીધે મનુષ્યને થાય છે અને

એ ત્રિતિ મનુષ્યપ્રેમ એહો કડે નહીં તેજને અરી જ દાનત-ય છે
છતા એ ત્રિતિને એમ મદ્દગુણ માની લેવામા આવે છે અને એ રીતે
પાપનો બચાર મગમા આવે છે

૨૫- આ જૂનથાપમા ગટેરી દાનિ આની હોય છે બીજી મધી
જૂનથાપે મગનાં રિંગેા અરી આ જૂનથાપ માનમિમતના પાપનું
સ્વરૂપ ઉપ બનાવે છે અકુટુમ્મ મનનારૂપી પાશન નાગપુત્રિને સદ્ગુણને
સ્થાને અપીને માણુમો નવેના મનુષ્ય ૨ ૧ કરી મૂકે છે અને જીવનનું
ખર પ્રોજન સમ ત્યાનો સભર પોકાને આડે માગે દોરીને એહો
મરી રૂ છે

૨૬૦ આ જૂનથાપમાથી બચવાને માટે માણુમે સ્વજનપ્રેમ
પેતાના અત મા કેમવો નર્ત એ પ્રેમને મદ્દગુણમા ગણવો નહીં
અને એને સર્વથા નશ થઈ જતું નહીં એવું જ નહીં પરંતુ ગ્રેવડું
જૂનથાપ બરામર અમજીને તેજે દમે ॥ તેથી આરધાન રહેવું જોઈએ
જેથી રીતે પ્રમુદ્રેમને ભાગે કુટુમ્બપ્રેમ ખીરે નર્ત

૨૬૧ પેતાના શત્રુઓ મહાપા માણુમો અને અગ્નિપ્રવા લેકા
પ્રત્યે મનુષ્ય અમર્ષા પ્રેમ ગળી શકે અને એ પ્રેમને સર્વથા નશ
વતીને ગદી શકે ખરું એવો પ્રેમ પેતાના કુટુમ્બ પ્રત્યે હાખરવે
થોડ્ય નથી કેમકે તેથી માણુમ આધર્યો બની બપ છે અને પાપનો
બચાર મગતા શીખે છે

૨૬૨ આ જૂનથાપમાથી બચવાને માટે માણુમે સમગ્રપૂર્વક ય ॥
શખુ ઘટે છે કે મર્ષ પશુ જીવ પોતે જીવે છે તે મ ૧ ૧૬ દનામ
માગતો નહીં તેજ પ્રમાણે પ્રેમ કેઈ પશુ પ્રકારના બ ના જોજે નર્ત
બનાની રાદ લુએ નહીં કે આશા રાખે નર્ત ત્યારે જ તે માગ્યો
પ્રેમ છે અને તેથી જીવનમત્ત અને મ્ત્યાલુ પ્રાપ્ત થાય છે પરંતુ
સ્વજન પ્રત્યેનો પ્રેમ એ પાશન લામણી છે અને પ્રેર પાની મર્ષાદામા
ગદે તથા મનુષ્યની આધ્યાત્મિક જરૂરિયાતોમા આડે આવે નર્ત ત્યા
સુધી જ તે દાનત-ય છે

૨૬૩ એને કે આ જૂનથાપમાથી બચવાને માટે મનુષ્યે
પેતાના કુટુમ્બના નિર્થ પોતે જે જે કરવાને છડે છે તે બધું જ

કોઈ અગ્નિપ્રયા માણસને માટે પણ કરવાનો યત્ન કરવો જોઈએ અને કોઈ પણ અગ્નિપ્રયાને માટે પોતે જે જે કરવાને તૈયાર નથી અથવા શક્તિમાન નથી, તેમાનું કોઈ પણ પોતાના સ્વજનને માટે તેણે કરવું જોઈએ નહીં.

૪૮ મિત્રતાની જૂલથાપમા રહેલાં અસત્ય અને હાનિ

૨૬૪ બીજા માણસોથી છૂટા પડી, અમુક આત્મિક શરતો પ્રમાણે પરસ્પર એકતા સાધી, એ શરતો બરાબર પાળી માણસો એમ સમજે છે કે, એ પ્રમાણે તેઓ બહુ સુદર કામ કરી રહ્યા છે અને તેથી પોતાના અત કરણની સાધારણ ઇચ્છા પ્રમાણે ન વર્તવાની તેઓને છૂટ મળી છે.

૨૬૫ આ જૂલથાપનું અસત્ય આવું છે થોડા માણસોનું એક નાનું મડગ બનાવીને લોકો સર્વ મનુષ્યો સાથેના કુદરતી મડગથી છૂટા પડી જાય છે અને કૃત્રિમ સહાયતાને નામે અતિમહત્ત્વની કુદરતી સહાયતાને ધોંકા લગાડે છે.

૨૬૬ આ જૂલથાપમા રહેલી હાનિ આ પ્રકારની છે અમુક શરતોનાળા મડગોમા બગનાથી માણસો જીવનમા બુદ્ધિના સામાન્ય નિયમો પ્રમાણે નહીં આવતા પોતાના મડગના આત્મિક નિર્મો પ્રમાણે વર્તે છે અને તેથી સર્વ મનુષ્યોને સાધારણ એના બૌદ્ધિક જીવન તત્ત્વોથી વધુ નહુ આડા જાય છે, પોતાના મડગની બહારના સર્વ જાણ પ્રત્યે વધારે અસહિષ્ણુ અને નિર્દય બને છે અને એમ કરનાથી પોતાને તથા ખીજાને સાચા કલ્યાણથી વચિત રાખે છે.

૨૬૭ આ જૂલથાપમાથી મર્યાદાને માટે મનુષ્યે સમજપૂર્વક યાદ રાખવું ધો છે કે માણસે બનાવેના મડગના નિયમો પુષ્કળ લિખિત હોય, પુષ્કળ અનિલ્ય હોય અને પરસ્પર વિરુદ્ધ હોય આવો મનુષ્યકૃત કૃત્રિમ પ્રત્યેક નિયમ, પ્રેમના નિયમની વિરુદ્ધ હોય તો મનુષ્યને બધનકારક હોઈ શકે નહીં, વળી, માણસોનું પ્રત્યેક નિરાણું મડગ આત્મસમાગમની મર્યાદા ઘટાડે છે અને તેથી વિશ્વના સર્વ મનુષ્યો સાથે પ્રેમસમાગમની શક્યનારૂપી આત્મકન્યાણની મુખ્ય શરતથી તેને વચિત રાખે છે.

૨૬૮. એટલે કે, આપણે આવા સમાજો, મંડળો, સંગઠનોમાં જોવાનું ન જોઈએ એટલું જ નહીં, પણ જિવંતું બીજાં જ્યાં માણસોનો બહિષ્કાર કરતી પ્રત્યેક પ્રતિષ્ઠા દૂર લાગવું જોઈએ.

૪૬. રાષ્ટ્રની બૂદ્ધધર્મમાં રહેલાં અસત્ય અને હાનિ

૨૬૯. આ અતિકર બૂદ્ધધર્મ, ખોટા ધર્મની પેઠે જ એ કપટમય રીતોએ માણસને ગમે વળગે છે : (૧) બાળકપણમાં જ જૂઠાણાને સંસ્કાર પાડીને, અને (૨) બાળ લપકાથી માણસની શાનેન્દ્રિયોને આંતર નાખીને રાષ્ટ્રમાં રહેતા લગભગ બધા માણસો બુદ્ધિની ભગ્નતિ પામે છે કે તરત જ સમજે છે કે, પોતે રાષ્ટ્રહિતની બૂદ્ધધર્મમાં સજ્જ ભેટવાઈ પડેલા છે અને એવા હઠ નિમયપૂર્વક જીવી રહ્યા છે કે, પોતાની પ્રજા, પોતાનો દેશ, પોતાની માતૃભૂમિ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે અને પ્રભુની માનીતી પ્રજા, દેશ, માતૃભૂમિ છે. એના કલ્યાણને એવને માટે આપુ સરકારનાં શાસનો ભોક્ષાએ આપ મીચીને જ માનમાં રથાં અને એ સરકારના હુકમે કરીને પોતાના પાડોશીઓને ત્રાસ દેવો, ઈર્ષા કરવી કે મારી નાખવા રહ્યા.

૨૭૦. આ બૂદ્ધધર્મનું અસત્ય આ રજુ . પોતાની પ્રજાના કલ્યાણને નામે પોતાન અતરાત્માનો તથા પોતાની નૈતિક સ્વતંત્રતાનો નાદ માણમે જિએ મૂકવે. જોઈએ એવું તે સમજે છે

૨૭૧. આ બૂદ્ધધર્મની હાનિ આ રહી ધણા માણસોનું હિત શીમાં રહેલું છે એ જાણવાની અને સમજવાની પોતામાં શક્તિ છે, એવું એક વાર મનુષ્ય માનવો થયો, કે પછી એ બહુજનકલ્યાણ વિધેની પોતાની મમજાણને મર્યાદામાં રાખી શકતો જ નથી. એ કલ્યાણ ગમે તેવા કાર્યમાંથી તે ધરાવી શકે છે અને એ પ્રમાણે ગમે તેવા એક કાર્યનો બચાવ કરી શકે છે. વળી, ભાવી બહુજનકલ્યાણને કાળે એક માણસનું હિત કે જીવન વણમાડી શકાય એવી માન્યતા માણસમાં એક વાર પેદા, કે પછી એવા કલ્પિત પરિણામની ખાતર કેટલું અનિષ્ટ થશે તેની હજુ રાખી શકતી નથી બહુજનનું ભાવી કલ્યાણ મનુષ્ય સમજી શકે છે, એ પહેલી માન્યતાને આધારે આવીન સમયમાં શારીરિક યાતનાઓ, ધાર્મિક સજ્જ કરનારી કચેરીઓ, ગુલામગીરી એ સૌની

સ્થાપના હતી અને અર્ચાચીન સમયમા કોર્ટો, જોલો અને જમીનની માનકીની સ્થાપના હસ્તીમા છે બીજી માન્યતાને આધારે પ્રાચીન કાળમા કેઆફ્સે ઈશુ ખ્રિસ્તને મરાવી ન ખાચ્યો અને અર્ચાચીન કાળમા લાખો માણસો લડાઈમા અને સમ્રાજ્યને પરિણામે નાશ પામે છે

૨૭૨ આ જૂનથાપમાથી જ્યનાને સ્વસ્થ માણસે સમજપૂર્વક માદ રાખવું જોઈએ કે પોતે પ્રથમ વિશ્વવ્યાપી રાષ્ટ્રનો સભ્ય હોઈ ઈશ્વરને આધીન છે અને પછી અમુક દેશ કે પ્રજાનો જન છે પોતાના કૃત્યોની જવાબદારી બીજા કોઈને માથે તે નાખી શકે નહીં પણ તે જવાબદારી તેને પોતાને જ હમેશા ઉઠાવનાની છે

૨૭૩ એટલે કે માણસે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમા પોતાની પ્રજા કે દેશના લોકોને બીજી પ્રજા કે દેશના લોકો કરતા વઢાલા ગણના જોઈએ નહીં ભાની બહુજનકલ્યાણના વિચારે તેણે કદી પણ પોતાના પાડોશીઓનું અનિષ્ટ કરવું જોઈએ નહીં પોતાના અતરાતમાના નાદને ટારે મૂકીને કોઈ પણ મનુષ્યનું કેલું માનનાની પોતાને માથે ફરજ છે એમ તેણે કદાપિ ગણવું જોઈએ નહીં

૬

પાપ જોડે ઝંઘડો

૪૦ પાપ જોડે ઝંઘડો

૨૭૪ પરંતુ શદ્દાના આલાસમાથી છૂટ્યા છતાં અને જૂન થાપોમાથી બચ્યા છતાં માણસ પાપમા પડે છે શુદ્ધિની જાગૃતિ પામેલો મનુષ્ય સમજે છે કે, પોતાના જીવનનું સાર્થક પ્રયત્નસેનામા જ રહેતું છે અને પરિણામે તે પ્રેમના આકટ્યમા તથા સાચા મલ્યાણની પ્રાપ્તિમા અન્તરાય ઊભા કરે છે

૨૭૫ પાપાયરણની ટેવ સાથે ઝંઘડાના માણસ પાસે કયા સાધનો છે ?

૨૭૬ પાપાયરણની ટેવ જોડે ઝંઘડાના બે સાધન છે પહેલું એ કે, પાપના પરિણામ બહુ સ્પષ્ટતાપૂર્વક સમજી લેવા જે હેતુપૂર્વક

પાપ કરવામાં આવે છે તે હેતુ કદી સાધાતો નથી અને વ્યક્તિનું પાશન મુખ વધવાને બદલે ઊલટું થતે છે; ખીજું એ કે, કયા પ્રકારનાં પાપની સાથે ઝગઝગી શરૂઆત કરવી, ક્યાં પહેલાં ને ક્યાં પછી ફેરાં, તેનો બરાબર ખ્યાલ કરવો.

૨૭૭ એટલે કે, પ્રથમ તો બરાબર મમજને યાદ રાખવું થતે છે કે, જગનમા મનુષ્યની સ્થિતિ જ એવી છે કે, તેનામા ભુદ્ધિની જગૃતિ થયા પછી વ્યક્તિજન મુખ માધવાના તે જોટલા પ્રયાત્ન કરે તે પ્રત્યેક તેને સાચા મુખથી જ વચ્ચિન રાખે છે અને તેથી ઊલટું, પોતાના મુખનો તે વિચાર સરખો કરતો નથી, પરંતુ પ્રભુસેવામા જ પોતાનું સર્વજન વાપરે છે, ત્યારે જ તેને પોતાનું કલ્યાણ હાથ આવે છે.

૨૭૮ ખીજી વાત એ છે કે, પાપાચરણ જોડેના ઝગઝગા ફોટો મેળવાને માટે કયા પાપ પ્રત્યે પોતાનું લક્ષ્ય પ્રથમ દેવાનું છે, તે જાણવાની જરૂર છે, એવા પાપ જોડે ઝગઝગા શરૂ કરવો નહીં, કે જેની જડ કોઈ ખીજા પાપમાં હોય અને તે જડ હાથ લાગી ન હોય, બધા પાપનો પરસ્પર સંબંધ અને તેમની આનુપૂર્વી સમજવી જોઈએ.

૫૧. પાપ જોડેના જઘડાની આનુપૂર્વી

૨૭૯. બધા પાપ પરસ્પર સંબંધવાળા અને અમુક ક્રમને અનુસરનારાં હોય છે અને તેને પરિણામે એક પાપમાથી ખીજું ઊભું થાય છે અથવા એક પાપ ખીજામાથી છૂટવામા નડતરરૂપ બને છે.

૨૮૦. આવેશરૂપી પાપને વશ વર્તતો મનુષ્ય કોઈ પણ પાપથી મુક્તિ પામે એ અસંભવિત છે મિત્રકતરૂપી પાપમા પડેલો માણસ જીવનકલ્યાણમાથી છૂટે એ અસંભવિત છે, આગ્રસરૂપી પાપને વરેલો માણસ મિત્રકતરૂપી પાપથી છૂટી શકે નહીં અને તૃપ્તિરૂપી પાપમા પડેલો માણસ જીવનકલ્યાણ તથા મિત્રકતરૂપી પાપમાંથી છૂટી શકે નહીં.

૨૮૧ આનો અર્થ એમ નથી કે, મનુષ્યને કોઈક વખતે દરેક પાપની સાથે ઝગઝગું નહીં પડે, પરંતુ પાપની સાથેના ઝડપે સફળ થાય એટલા માટે કયા પાપની સાથે ઝગઝગા શરૂ કરવો, અથવા કયા પાપની સાથે પહેલો ઝગઝગા ન કરવો, એ જાણવું આપણો હેતુ પાર પાડવા માટે આવશ્યક છે.

૨૮૨. પાપની સાથેના આ અધ્યાત્મમાં ક્રમ ન સચવાવાથી જ આખો પ્રયાસ નિષ્ફળ ગય છે અને ઘણી વાર એ અધ્યાત્મમાં મથી રહેલો મનુષ્ય નિરાશ બની ગય છે.

૨૮૩. આવેશરૂપી પાપ — પછી તે આવેશ ગમે તે પ્રકારનો હોય — એ એવું પાપ છે, કે જેને વશ થવાથી ખીજા કોઈ પણ પાપ સાથેનો અધો અશક્ય બની ગય છે. આ આવેશનું કારણ માદક પદાર્થો, કે દુઃખવાળા પ્રસંગો, કે બહુ વેગવાળી જોસભરી દિલ્લસાલો હોય; એ આવેશલયો માણસ આળસ, કે તૃષ્ણા, કે સંભોગ, કે સત્તામોહરૂપી પાપ સાથે જરા પણ અધકશે નહીં. એટલે કે, ખીજાં પાપની સાથે અધ્યાત્મનું સામર્થ્ય આવે એટલા માટે, માણસે પ્રથમ તો આવેશરૂપી પાપમાંથી છૂટવું જોઈએ.

૨૮૪. તૃષ્ણા, લાલ, સત્તામોહ કે સંભોગરૂપી પાપ સાથે બાધ બીડવાને સમર્થ બનવા સારુ, ખીજે નંબરે, માણસે આળસરૂપી પાપમાંથી છૂટવું જોઈએ. આળસરૂપી પાપમાંથી માણસ જેટલો વધારે છૂટા થયો હોય, તેટલી વધારે સરળતા ખીજાં પાપો — તૃષ્ણા, લાલ, સંભોગ ને સત્તામોહ — માંથી છૂટવાની તેને મળે છે કામગીરી માણસને પોતાની હાજતો સંતોષવામાં સંકુલ સાધનોની જરૂર પડતી નથી, મિલકતની જરૂર રહેતી નથી, સંભોગનાં પ્રયોજનોમાંથી વધારે પ્રમાણમાં મુક્તિ મળે છે અને જીવનકલહ માટે કારણ કે સમય હોતાં નથી.

૨૮૫. પછીનું પાપ તે તૃષ્ણારૂપી પાપ છે. અન્ન, વસ્ત્ર અને આવાસમાં માણસ જેમ મિતભોગી હોય, તેમ તેને લાલ, સત્તામોહ ને સંભોગરૂપી પાપમાંથી છૂટવાની સરળતા મળે છે. જે માણસ થોડાથી સંતોષ માને છે, તેને મિલકત જોઈતી નથી, તેનું મિતભોગીપણું સંભોગની સાથે અધ્યાત્મમાં તેને સાલ કરે છે અને અદ્ય હાજતોને લીધે તેને વસ્ત્રમાં મારવાં પડતાં નથી.

૨૮૬. ત્યાર પછી આવે છે લાલરૂપી પાપ. આ પાપથી માણસ જેમ વધારે છૂટા હોય, તેમ સંભોગ તથા સત્તામોહરૂપી પાપથી દૂર રહેવામાં તેને વધારે સરળતા પડે છે. માલમિલકત દુષ્પારની વધારી

મૂક્યાથી સંભોગરૂપી પાપને પુષ્કળ ઉત્તેજન મળે છે, તેમ જ તેથી સમાજમાં ખાલી વલખાં મારવાની ખૂબ જ જરૂર પડે છે.

૨૮૭ ત્યાર પછીનું અને છેલ્લું પાપ તે ખાલી વલખાં મારવાનું કે સત્તામોદરૂપી પાપ છે. આ પાપનો જાડીનાં બધાં પાપમાં સમાવેશ થઈ ગય છે, એ બધાં પાપને લીધે જ તે પ્રગટ થાય છે અને પૂર્વોક્ત બધાં પાપથી છુટાય, તો જ આ સત્તામોદરૂપી પાપમાંથી મોટે ભાગે બચી શકાય છે.

૫૨. પાપની સાથે બાધ બીડવાની રીત

૨૮૮. પાપની આનુપૂર્વી સમજ્યાથી પાપની સાથે માત્ર સામાન્ય રીતે બાધ બીડી શકાય છે, અર્થાત્ જે પાપમાંથી છૂટ્યા સિવાય બીજા પાપ જોડે જંધડી શકાય નહીં, તેવાં પાપની સાથે પ્રથમ બાધ બીડવી જોઈએ.

૨૮૯. પરંતુ પ્રત્યેક છટક પાપની સાથેના અવકાશ પાસુ પાપના જે સ્વરૂપમાંથી મુક્તિ મેળવવી મનુષ્યના હાથની વાત છે તેની જોડે પ્રથમ બાધ બીડવી જોઈએ, કેમ કે તે હજી ટેવરૂપે રૂઢ થઈ ગયું નથી.

૨૯૦. પાપના સર્વ પ્રકારો, — આવેશ, આળસ, તૂંધણા, લાભ, સત્તા અને સંભોગ — માં એવાં સ્વરૂપ તે અગત પાપ છે, જે પાપ માણસ પહેલી જ વાર કરે છે અને જેની તેને હજી ટેવ પડી ગયેલી નથી. એટલે કે, માણસે મોથી પહેલાં અંગત પાપમાંથી છૂટવું જોઈએ.

૨૯૧. એ અંગત પાપમાંથી છૂટ્યા પછી જ, અર્થાત્ પોતાના બ્યક્તિગત સુખની વૃદ્ધિને સારું નવા ઉપાયો શોધવાનું કામ છોડી દીધા પછી જ, મનુષ્યે પાપની ટેવોની સાથે, એટલે પાપમાં ખૂબી ગયેલી રૂઠિની સાથે, બાધ બીડવાનું શરૂ કરવું જોઈએ.

૨૯૨. અને આ અગત પાપને નાબૂદ કર્યા પછી જ મૂલગત પાપ સાથે બાધ બીડી શકાય.

૫૩. આવેશરૂપી પાપ જોડે લઘટો

૨૯૩. પ્રેમના આગિર્ભાવ તથા વિસ્તારમાં મનુષ્યનું અંતિમ ધ્યેય રહેલું છે પોતાના સાચા અધ્યાત્મ સ્વરૂપને મનુષ્ય આજાપતો થાય ત્યારે જ એ પ્રેમવિસ્તાર પ્રગટે છે. જેમ સાચા આત્મસ્વરૂપનું

ભાન વધારે, તેમ મનુષ્યનું આત્મકલ્યાણ પણ વધારે તેથી આ આત્મ ભાનની નિરોધી પ્રત્યેક વસ્તુ (અને પ્રત્યેક આવેશ એની નિરોધી વસ્તુ છે) વ્યક્તિજીવનનું અતિશય બેસલાઈ પોતું ભાન અને સાચા આત્મસ્વરૂપનું નિર્માણ આણું (પ્રત્યેક આવેશમાં હોય છે તેનું) મનુષ્યના સાચા કલ્યાણમાર્ગમાં અતરાયરૂપ થાય છે

૨૮૪ પરંતુ આત્મભાન પામેના મનુષ્યના સાચા કલ્યાણમાર્ગમાં પ્રત્યેક આવેશ અતરાયરૂપ બને છે એનું જ નહીં પણ તે મનુષ્યને જીનાવામાં નાખે છે. આવેશને વશ થતો માણસ પોતાનું વ્યક્તિગત સુખ રોધે છે પણ તે તેને કદી મળતું જ નથી અને જીનકું જે શરીરસુખ તેનું હવું તે પણ ખોઈ જાય છે

૨૮૫ હજી પશુદશામાં જ રહેતો મનુષ્ય અથવા જીવિભાન નહીં પામેતું યાગક ખીડી પીની દારૂ પીવો અતિઝભીર પરિસ્થિતિમાં બેસતું નાયબુ કે એના કોઈ આવેશમાં નિરશ થાય ત્યારે તેને તે આવેશમાંથી પરિપૂર્ણ તૃપ્તિ મળે છે અને એ આવેશની પુનરાવૃત્તિની જરૂર રહેતી નથી પરંતુ જીવિભાન પામેતો મનુષ્ય સમજી શકે છે કે, પ્રત્યેક આવેશને પરિણામે પોતાની જીવિની કાર્યશક્તિ ઓછી થતી જાય છે અને પોતાની શારીરિક તથા આધ્યાત્મિક પ્રકૃતિને પોષક પદાર્થો રચેના નિરોધથી ઊપજતી માનસિક ઝનાનિ નષ્ટ થતી જાય છે અને તેથી આવેશની પુનરાવૃત્તિ તથા અભિવૃદ્ધિની તેને ધમ્મજ થાય છે તે એને સુધી કે પોતાની જાગૃત જીવિ પાછી પૂરેપૂરી સ્પર્ધા જાય ત્યાં સુધી તે આવેશને વશ થયા કરે છે, પરિણામે શારીરિક જીવન સંપૂર્ણપણે અથવા અસ્થ્ય અત્ય પ્રમાણમાં તો નષ્ટ થાય છે એટલે જીવિમન્તા જીવન આ પાપને નિરશ થયેથી ધારેતું સુખ પ્રાપ્ત કરતું નથી એનું જ નહીં પણ અતિનિવિધ તથા અતિનિષ્કુર આપદાઓમાં આની પડે છે

૨૮૬ આવેશને વશ ન થનાર માણસ પોતાની ધૃધિરદત્ત સર્વ માનસિક શક્તિઓનો ઉપયોગ ઔદિક સુખને અર્થે કરી શકે છે અને એ શારીરિક સુખમય જીવનને માટે જીવિપૂર્વક ઉત્તમ ઉપાયો યોજી શકે છે પણ આવેશને વશ પડેતો માણસ કુખને દૂર રાખવાને અને

સુખની પ્રાપ્તિને માટે ઉપયોગી પેલી માનસિક શક્તિઓ— જે પ્રત્યેક દેહધારીને મળેલી જ છે — તે પણ ખોઈ જમે છે.

૨૯૭. આવેશરૂપી પાપને વશ થનાર પાપીને સદેવાં પડનાં પરિણામો ઉપર ગણાવવામાં આવ્યાં; પરંતુ તેની આસપાસનાં માણુમોને તો સનિશેષ હાનિ પહોંચે છે; કેમ કે, પ્રથમ તો આવેશ ઉપગ્નવવાને માટે અભિવિશાળ શક્તિઓનો લાભ આવશ્યક છે, તેથી માદક પદાર્થો ખનાવવામાં તથા આવેશ ઉપગ્નવનારાં દમ્બાવાળા કૃત્યો, સરઘમો, ઉપદેશો, સ્મારકો, મંદિરો અને વિવિધ એ.અ.વો યોગ્યતામાં અને તેમને ટકાવી રાખવામાં માણુસજ્જનની મોટા ભાગની મજૂરીનો દુર્બલ થાય છે અને વળી ખીડી, દારૂ, જોસમરી દિલ્લયાસો અને ખાસ કરીને દમ્બાવાળાં કૃત્યોના આવેશને પરિણામે અવિચારી માણુસો અતિનીરમ, અશિષ્ટ, હાનિકારક અને કૂર કામો કરી જમે છે. કાર્મ પણ આવેશના પ્રભાવને વશ થતા પહેલાં માણુમે આ બધી બાબત ધ્યાનમાં લેવી ઘટે છે.

૨૯૮. જ્યાં સુધી માણુમ સદેહ છે ત્યાં સુધી ખાનપાન, નાત્ર પરિસ્થિતિ, કે જોસમરી દિલ્લયાસથી ઉપગત આવેશના ક્ષણિક વેગથી સર્વથા અક્ષિપ્ત રહેવાને તે અસમર્થ છે અને તેને પરિણામે આવની પાશન ચેતનાની વૃદ્ધિ ને આત્મિક ચેતનાની નિર્બળતા પણ તે નિવારી શકતો નથી પરંતુ આવેશની ગતિ બિચક્રમ રોકવાને તે અસમર્થ હોય છે છતાં તે તેને સૂક્ષ્મતમ અશ સુધી ઓછી કરી શકે છે અને પ્રત્યેક મનુષ્ય જોને વશ વળે છે એવા આવેશરૂપી પાપની જોડેનો જવડો એમાં જ રહેલો છે.

૨૯૯ આવેશરૂપી પાપથી છૂટવાને માટે મનુષ્યે સમજપૂર્વક યાદ રાખવું ઘટે છે કે, અમુક અમુક વખતે અને અમુક અમુક પરિસ્થિતિમાં અમુક અંશે મર્યાદિત આવેશ મનુષ્યનો પ્રાણીકર્મ છે ખરો, પરંતુ જનમ જુદાના પ્રભાવે તેણે એવા આવેશની ખોજ કરવી નહીં એટલું જ નહીં, પણ તેથી દૂર ભાગવું જોઈએ અને પ્રધાન મનોદશામાં વિહરવું જોઈએ, તેથી કરીને તેના મનની કાર્યશક્તિ પૂર્ણ વેગે પ્રગટ થશે અને તે શક્તિની નિરંતર સેવાથી તે પેતાનું તેમ જ પોતાની

સાથે સર્વથા રાખતા મનુષ્યો તથા આણીઓનું વધુમા વધુ દિત સાધવાને સમર્થ થશે.

૩૦૦ એ મનોદશાને પ્રાપ્ત કરવા સારું પહેતું પગથિયું એ છે કે, મનુષ્ય આવેશરૂપી પાપમા જેટલે જરો દેવાયો છે તથા જે એનો જીવનધર્મ ચર્ચ પાસો છે તેમા તેણે તનમાત્ર રાધારો કરવો નહીં અમુક સમયે પુનઃ પુનઃ દર્શન દેતી અને સબધીઓથી ઉત્તેજન પામતી આવેશની કેળવીક ટેવો તેના નિત્યના કાર્યક્રમમા ધૂમી ચર્ચ હોય, તો તે ટેવાને તે ભને જારી નાખે, પણ અનુકરણથી કે સ્વકંપનાથી તેણે નવી ટેવો તો અવશ્ય પાડી ન જ જોઈએ તેને સિમારેટ કે બીડી પીરાની ટેવ પડી હોય તો તેણે સિગાર કે ચિરૂટ કે અફીણનો તુકો પીરાની બનમા પડતું જોઈએ નહીં તેને બીજા કે દારૂ પીરાની ટેવ હોય તો તેણે બીજા કોઈ રાધારો માદક પદાર્થ લેના રીખતું નહીં, તેને ઘેર કે દેરાગમા પ્રાર્થના વખતે સાદાગ પ્રશ્નમા કરવાની અથવા ઉપદેશ માનગી નાચરા કૂદાની ટેવ પડેલી હોય તો તેણે નરા ખેન શીખરા નહીં તેને અમુક તહેવારો ઊજવવાની ટેવ હોય તો તેણે તેમા નરા ઉમેગરા નહીં જે આવેશમા પોતે ટેવાયો છે તેમા વધારો ન કરે, તો મનુષ્ય તેમાથી જરૂર પોતાનો તથા બીજાનો છુટકારો મુગમ કરી શકે પાપની નરી નવી પદ્ધતિઓ ન યોગ્ય તો પાપ જરૂર નાશ પામે કેમ કે ટેવની આરભનાથી જ પાપની શરૂઆત થાય છે અને તેથી તેને કમળે કરવું શક્ય છે પાપથી પ્રયત્નપૂર્વક રિમુખ થયેલા મનુષ્યો દોષ છે જ અને ભરિધ્યમા દસે જ.

૩૦૧ આવેશરૂપી પાપની યેનાજ માણુમ નિમિત્ત રીતે સમજ્યો હોય અને પોતે ટેવાઈ ગયો હોય એવી આવેશની આત્મોમા જતા પખ વધારો ન કરાવો તેણે દંડ નિમિત્ત કર્યો દે ન, તો તેજે બીડી ને શરૂની લાનમાથી ધૂમી જતું જોઈએ, દર્શનાશાળા ધર્મિક આનંદપોમા બાજ લેના અગ્રકુ જોઈએ આવેશનાર્થ નાચ અને એવી દિપમ પે કાળ બંધ પડું જોઈએ.

૩૦૨ આવેશની એવી મુનિમ ટેવાથી મુક્ત થયેલા મનુષ્યે પ્રમેક લખું જેને વશ વર્તે છે તેણે આવેશના અવચન કારણે —

અમુક પ્રકારનાં ખાનપાન, હિંચ્યાલો અને વાતાવરણ — માંથી પોતે છૂટવું જોઈએ.

૩૦૩. ખાનપાન, હિંચ્યાલો અને વાતાવરણથી નીપજતા માદક આવેશની અમરમાંથી સદેહ મનુષ્ય પૂર્ણતાએ કદી વિમુક્ત થાય નહીં, તો પણ એ પરિસ્થિતિનો વેગ લઘુતમ અંશ સુધી ઊતારી શકાય ખરો. શુદ્ધિભાન પામેલો મનુષ્ય આવેશની પરિગ્ધિમાંથી વધુ વધુ વિમુક્ત થતો જાય, તેમ તેમ તેનું ચિત્ત વધુ વધુ પ્રસન્ન થતું જશે, બીજા બધા પાપની જોડે કષ્ટવાનું વધારે સહેલું થતું જશે, સાચું સુખ વધારે પ્રમાણમાં મળતું જશે, ઐહિક સુખ પણ વધુ પ્રાપ્ત થશે અને બીજાં માણુમોના કષ્ટાણુમાં પોતાનો ફાળો વધારે અપાશે.

૫૪. આજસરૂંથી ૫૫ જોડે કથડો

૩૦૪ જામત શુદ્ધિવાળો મનુષ્ય પોતાની જાત માટે જ જીવતો, પોતાની જાત પૂરતો જ સતોષી અને પોતાનું સ્વતંત્ર હિત સાધતો માણુસ ન હોય, પણ તે તો પ્રજાનો ફૂલ હોય અને તે જોડેલે અશે પ્રજાની ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તે તેટલે જ અશે તેનું પોતાનું કષ્ટાણુ સધાય એટલે કે, કોઈ મજૂર પોતાની મજૂરીના ઓળંગની માવજત કર્યાં કરે, પોતાની કોઠાળી કે દાતરડાને સાચવ્યા કરે અને પોતાને સીધેણુ કામ ન કરે એ જોડેણુ શુદ્ધિ વગરનું કહેવાય, તેટલું જ શુદ્ધિ વગરનું કામ કોઈ માણુસ પોતાનું વ્યક્તિગત સુખ સાધના જાય તે છે બાઈબબમા કલા પ્રમાણે, જે માણુસ પોતાનું દેહસુખ સાધે છે, તે જીવનની ખરી મજા ખુએ છે. દેહજીવન જતું કરવાથી જ સાચું જીવન માણુવાનો સભવ પ્રાપ્ત થાય ■

૩૦૫. એક મજૂર પોતાના સાથીઓ સાથે આથે સીધેણુ કામ કરવા જાય, અને પોતાનાં ઓળંગને કામથી ધસાવા દેવાને બદલે તેની માવજત કરવા માટે અથવા તે સાચવી રાખવા માટે પોતાના સાથીનાં ઓળંગ ભાગી નાંખે કે બગાડે એ જોડેણુ શુદ્ધિ વગરનું કામ ગણાય, તેટલું જ શુદ્ધિ વગરનું કામ પોતાની હાજતો સતોષવા માટે બીજાની પાસે મજૂરી કરાવવી એ છે

૩૦૬ પરંતુ પોતે મજૂરીમાંથી છઠ્ઠી જઈ બીજા સામે મમ કરાવી લેનાર માણસ સાચુ આત્મહિત જનુ કરે છે અને તે ઉપગત હાજતો પૂરી પાડવા માટે આનંદસ્વરૂપ શારીરિક શ્રમ લેનાર મનુષ્યને સુખ ભૌદિક દેહસુખ પણ તે પામતો નથી.

૩૦૭ દેહજીવનને માટે આનંદસ્વક મજૂરી તથા આરામ બરાબર થોડા પ્રમાણમાં કરનાર અને તેથી પરશુની પેઠે ગ્રેરણામય જીવન જીવનાર માણસને પોતાના કિંગ્ડમ જીવનનું વધારેમાં વધારે મુખ ઉદ્દોગ અને આરામની મદદથી મળી રહે છે પણ જે ક્ષણથી તે પોતાની મજૂરી બીજાને માથે કૃત્રિમ ઉપાયોથી લાદે અને પોતે કૃત્રિમ આરામ લેવાની બેગનાઈ કરે તે ક્ષણથી તેને આરામનો કરોચે આનંદ મળશે નહીં.

૩૦૮ આરામનો સાચો આનંદ હાથપગ હનાવનાર મનુષ્યને જ મળે છે પણ આગમુ માણસ તો જે આરામ લેવાની પોતે પેરવી કરી રહ્યો છે તેને બદલે સતત ક્ષોભ પામે છે અને વળી એ કૃત્રિમ આરામ આનંદનું મૂળ આરોગ્ય તેનો જ નાશ કરે છે તેથી કરીને શરીર દુનિયત પડી જવાથી કામ કરવાને સક્ષમ જ હુસ થઈ જાય છે અને મમના પરિણામે જે સાચો આરામ મળે છે તે પણ ઊડી જાય છે અને તેના શરીરમાં ગભીર રોગો જન્મ પામે છે.

૩૦૯ આજસરખી પાપ વહોરનારને આગસના આવા ફળ મળે છે તેના આગેલીપાડોલીઓને પણ એ પાપ ગુકસાન કરે છે કેમ કે પ્રથમ તો એક ચીની કહેવત મુજબ એક આજસ માણસ હોય તો એના ભૂખે મરતો માણસ પણ હોવો જોઈએ વળી આગસને જે અસતો રહ્યા કરે છે તેથી અગપ અને વિચારશૂન્ય માણસો આગસનું અનુકરણ કરવા જાય છે અને પરિણામે પોતે એ અસતોના બેગ થઈ પડે છે.

વધારનાને બ-વે ઓછુ કરે છે અને બીજા માણસોને માટે અનામતપદ અનિષ્ટ લીધુ કરે છે

૩૧૧ મનુષ્યના બાહ્યમન પશુજીવનને કારણે આરામની ઇચ્છા અને કામનો અણગમો સમૂગ્યો ઉગ્રાદી દેવો અગમ્ય છે (બાહ્યમનમા કલા પ્રમાણે આગમ પગમ સુખનુ ધામ છે ને કામ સમરૂપ છે), પશુ આગમગ્રંથી પાપમાયો છૂ-વાને માટે માણમે એ પાપને ઓછુ કરવા કન્તા તેના વ્યુત્તમ અશ પર લાવી મૂકવાનો આદર્શ ગણવો યોગ્ય છે

૩૧૨ આગમગ્રંથી પાપની કુટેવોમાયો છૂ-વાને માટે પહેલુ પગથિયુ એ છે કે, જે કામ માણસ જાતે કરી ચેતો હોય તે તેણે છોડી દેવુ નહીં પણ ચાનુ રાખવુ તે પોતાના કપડા જાતે બ્રહ્મ કરતો હોય અને ધોનિના જાને ધોતો હોય તો તેણે તે મમ બીજા પાસે કાઢવુ નહીં બીજાઓની મહેનતથી નીપજેવી ચીજને તર તે ચનાવી લેતો હોય તો તેણે તેની ચીજે ખરીદી નહીં તે પગે ચાનીને જાતે હોય તો તેણે પેડે ખેતુ નહીં પોતાની ઘેની પોતે જ ગાંચકતો હોય, તો તેણે પોતાને બૂમ મારની નહીં વગેરે આ બધુ છેક નજીક જણાય છે, પણ મણમે એ પ્રમાણે વર્તે તો પોતાના અને પાપ અને તેમાથી નીપજતા ધૃષ્ટ એ બધામાથી તેઓ ઊગરી જાય

૩૧૩ પોતે આજ સુધી જે કામ જાતે કરતો હોય તેમાથી છાપી ન જવાનુ અને તે બીજાને માથે ન ઓળા-વાનુ આમર્થ્ય માણસ મેળવી લે ત્યાર પછી જ અગમગ્રંથી પરપરાગત પાપની જોડે ગ્રન્થનાનો સદગ પ્રયત્ન તે આદરી શકે તે ખેડૂત હોય તો પોતે જ કુમરના વખતમા ઢગી શકે તેમ મમ તેણે પોતાની નિર્ગળ સ્ત્રી પામે ન કચારના પોતે મજૂર રાખીને કામ કરતો હોય તે દલે જાતે જ કરવુ, બીજાઓની મહેનતથી નીપજેવી ચીજ પહેનાની પેરે ખરી વી નહીં, પણ બીજા જેમ તેવી ચીજ વગર ચનાવી લે છે તેમ ચનાવી લેવુ, તે પૈમાદાર હોય તો તેણે નોકરને રમ આપી દેવી અને પોતાની ચીજે જાતે જ ગોણવા મડી જવુ અને પહેનાની પેડે ખમતી પોશાક ખરી નાની દેવ છેડી દેવી

૩૧૪ બાળપણથી જે આગસની ટેવ માણસને પડી ગઈ છે તે તે છોડી શકે અને પોતાના પાડોશીઓની પેઠે કામ કરતો થઈ જાય, તે આળસરૂપી મૂનગત પાપ જોડે ઝડપનાં સફળ પ્રયત્ન તે આદરી શકે અર્થાત્, મીઠાઓ આરામ લેના હોય ત્યારે પોતે પરહિતાર્થે પરિશ્રમ કરી શકે

૩૧૫ અમરિભાગની યોજનાને પરિણામે મનુષ્યજીવન એટલું બધું જગિન થઈ ગયું છે કે, માણસ પોતાની તથા કુટુંબની હાજતો જાતે પૂરી પાડી શકતો નથી, તેમ જ આપણી આ દુનિયામાં પારકાની મહેનતનો ઉપયોગ કર્યા વિના છૂટકો જ નથી એ વાત સાચી છે, છતાં તે કારણે મનુષ્યે એવી પરિસ્થિતિ નિપજાવનાની મહેનત કરવામાં પાછી પાની કરવાની નથી કે જેમાં બીજાઓ પાસેથી તે પોતે લે લેના કરતા તેમને વધુ આપે

૩૧૬ આ બાબતની ખાતરી કરતા માટે માણસે, પ્રથમ તો પોતાને મટે તથા કુટુંબને માટે જેટલું બની શકે તેટલું કુરસામાં જાતે કરી બેસું અને રાત્રી બીજાઓની મેરા કરવામાં એવા કામ પસંદ ન કરતા, કે જે મનને ગમતા હોય અને જે કરવાને ધણા મેરકો તૈયાર હોય ઉદાહરણ તરીકે, રાજ્ય-વ્યવસ્થા કેળવણી વિનાદકાર્યો વગેરે પરંતુ એના પસંદ કરના, કે જે અસત્ય જરૂરના છે, જે મનને અણગમતા છે અને જે કરવાને કોઈ રાજી હોતું નથી ઉદાહરણ તરીકે મધાજ જાડ અને ગંગા કામો

૫૫. તૃષ્ણારૂપી પાપ જોડે લપટો

૩૧૭ પોતાના અતઃગા પ્રેમની તદ્દિ કરીને પ્રભુની સેવા કરવી એ મનુષ્યનું ધ્યેય છે જેમ હાજતો થોડી તેમ પ્રભુની તથા મનુષ્યની સેવા સુકર થઈ પડે છે અને પરિણામે પ્રેમની આતર તદ્દિથી સાચું કલ્યાણ સુલભ થઈ પડે છે

૩૧૮ એ માણસ તૃષ્ણાથી જેમ વધુ પ્રમાણમાં મગતું જાય, તેમ માણસ તૃષ્ણારૂપી પાપમાંથી ત્યારે છૂટતો જાય છે પણ તે ઉપરાંત માણસની જગતમાં સ્થિતિ જ એવી છે કે, પોતાની હાજતો

માત્ર પૂરી પાડવા પૂરતો જ માણસ તેને વગરે અને એ હાજતો સતોખનાં તેમાંથી બેગમુખની શ્રદ્ધ કરવા તરફ મનને વાળે નહીં, તે એ હાજતોની સામાન્ય તૃપ્તિમાં જ એ વિગતનું વધારેમાં વધારે મુખ તેને મળી રહે છે. હાજતોની પ્રત્યેક શ્રદ્ધએ, પછી તે સતેખાય કે ન સતેખાય, માણસનું એકિક મુખ નિસસય ઓહું થાય છે.

૩૧૬. ખાતું, પીતુ, ઊંચું, લગડ અને ધર એ બધી હાજતો પશુની જેમ માણસ મતોખે, અર્થાત્ પ્રેરણાથી જ, નહીં, કે બેગ માણસ માટે, માત્ર પ્રારંભિક વેગના ટાળવા માટે સતોખે, ત્યારે જ તેને તેમાંથી નીપજતું વંડુમા વંડુ મુખ મળે છે ખાગકનું ઉત્તમોત્તમ મુખ મિષ્ટાન્નથી નહીં, પણ જૂખથી મળે છે, નરનું મુખ તેની મુંઝગામાંથી નહીં, પણ માણસ ટાટે હરી ગયો હોય ત્યારે મળે છે અને વંડું મુખ ભવ્ય હવેલીમાં નહીં, પણ વરસાદ કે નડકામાંથી બચવાને માટે જ્યારે ધરનો આશય લે છે ત્યારે મળે છે.

૩૨૦ કકડની જૂખવાળા, ટાટે હરી ગયેલા, કે વરસાદમાં બીજાયેલા માણસને સૂકા રોટલાથી, જનક લગડાથી કે જૂપડાથી જે મુખ મળે છે, તેનું મુખ મિષ્ટાન્ન, સાગ સારા વંચો ને ભવ્ય હવેલીનો કશીય જરૂર મિશ્રાય ઉપભોગ કરનાર માણસને મળતુ નથી. એટલે હાજતો પૂરી પાડવાનાં સાધનો વધાર્યાંથી માણસનું સારીરિક જીવન મુખી થતુ નથી, પણ જિવંતું દુખી થાય છે.

૩૨૧ હાજતો પૂરી પાડનારાં સાધનોની અતિશયતથી હાજતની તૃપ્તિનો મૂળ આનંદ જ નષ્ટ થાય છે, શરીરના અવયવોનું આરોગ્ય બગડે છે, માત્ર દુઃખના જગતને કાર્ષ્વ પણ ખોરાક મુખ આપી શકતો નથી અને લોહી વગરના શરીરને કાર્ષ્વ પણ વચ્ચે કે ધર ગરમી આપી શકતુ નથી.

૩૨૨ તૃષ્ણાથી પાપ કરનારને આવા કળ બેગવનાં પડે છે, પણ તેના આડોળીપાડોશીઓને તો આવા કષ્ટ પડે છે : (૧) એક-આરામમાં રહેનાર જે બધી ચીજો વાપરે છે તે ખરી જરૂરવાળાઓને મળતી નથી, અને (૨) એક-આરામમાં રહેનારની સંપત્તિ જોનાર,

પણ તેના દુષ્કર્મ ન જોઈ શકનાર હનકી વૃત્તિનાળા બધા માણસો તે સ્થિતિથી બચવાય છે અને તે જ પાપમા ખેચાય છે, પગિણામે સ્વામાનિષ્ઠ, માર્ગનિષ્ઠ બ્રાતૃભાવની આનંદમય લાગણીઓને બદલે પેના ભોગનિનામીઓ પ્રત્યે દુષ્કર્મનું ઈર્ષા ને ખારઝેરની લાગણી અનુભવે છે તૃપ્તિપ્રાપ્તિ પાપ જોડે ગદગદપણે જવડાનાં બગ મેળવના માટે માણસે આ જાન ખામ લક્ષમાં ગણવી જોઈએ

૩૦૩ માણસ દેહધારી છે ત્યાં સુધી હાજતો સતોષતા તેમાંથી અધિક ભોગ મળે એવી ઇચ્છા તદ્દન નિમૂળ કરવી એ તેના વ્યક્તિગત જીવનને માટે અશક્ય છે જ્યાં તે ઇચ્છાને નિયંત્રિત સ્વરૂપ તે આપી શકે છે અને આ તૃપ્તિપ્રાપ્તિ પાપ જોડેનાં જરૂરે એમાં જ રહેલો છે

૩૨૪ તૃપ્તિપ્રાપ્તિ પાપમાંથી વધારેમાં વધારે છુટકારો મેળવવાને માટે માણસે પ્રથમ તો સ્પષ્ટપણે સમજીને યાદ રાખવું જોઈએ કે હાજતો પૂરી પાડવાના સાધન જેટલા સકુલ મ્યાં તેજસા પોતાના સુખ વધવાને બદલે વચ્ચા અને ખીજા માણસોને માટે અનાવશ્ય અનિષ્ટ જાણ થયા

૩૨૫ પાપની દેવમાંથી મુક્તિ થવાને માટે પ્રથમ મર્તવ્ય એ છે કે માણસે પોતાની હાજતો વધારવી નહીં પોતાની પરિચિત સ્થિતિમાં ફેરફાર ગ્લેનરૂં નવીનતા સ્વીકારવી નહીં તેમ જ ઉપગમની નહીં પેતે આ વગર સારી રીતે રહી શકતો હોય તે આ લેવાનું શરૂ કરવું નહીં પોતે જૂના ધરમાં રહેતે હોય તો નવું બધાંનું નહીં આ બધું ન કરવું એ સહેજ નાની બાબત લાગે છે પણ માણસો ખરેખર એ બધું ન કરે તો માનવજાતિના એક હજાર પાપો ને દુષ્કર્મમાંથી નવસે ને ન નાણું નાશ પામે

૩૦૬ પોતાના જીવનક્રમમાં નવી નવી વિનાશવૃત્તિઓને બહુ દૃઢ પૂર્વકે રોકવા ન દે તો જ પરપરાગત પાપોની જોડે જરૂરનું માણસ આઠી શકે આ પીડાની અને માસાહારની દેવનાળા માણસ અથવા માત્ર ને મધ્યપાનની દેવનાળા માણસ બિનજરૂરી સ્ત્રીઓની દેવ છોડી શકે અને ખાનપનમાં ભોગવૃત્તિ છોડી વધારે સાદી સ્ત્રીને તરફ વળી શકે

૩૨૭. ધનિક લોકોના વિશ્વાસ તથાને અને ગરીબમાં ગરીબની કાટિ પર બનરીને જ મનુષ્ય તૃપ્તિનાં સ્વાભાવિક પાપો જોડે ઝઘડી શકે, અર્થાત્ છેક ગરીબ અને ત્યાગી માણુઓની તુલનાએ પોતાની હાજતો ઘટાડી શકે.

૫૧. લોભરૂપી પાપ જોડે ઝઘડો

૩૨૮ પ્રેમના પ્રાકટ્યમાં મનુષ્યનું સાચું દિન રહેતું છે, અને સાથે સાથે તેની મિથિની એરી છે કે, મરણનો દિવસ તેને ખબર નથી, અમરુડી જ મોત આવીને બોલુ નહીં ગહે એમ કાઈ કહી શકેતું નથી, એટલે ભુદિમાન મનુષ્ય ભવિષ્યમા પ્રેમ દાખવવાના ઇરાદાથી વર્તમાનમા પ્રેમના નિયમનો ભગ કરી શકે નહીં. પરંતુ માણુસ માત્રમિત્રકન એકરી કરે છે અને પોતાના તથા કુટુંબના ભવિષ્ય દિનની ખાતર તેનો સ્વર્ગ કબજે લે છે, તથા ખીજા કોઈને તેનો ઉપયોગ કરવા દેતો નથી, ત્યારે તે વર્તમાનમા પ્રેમના નિયમનો ભગ જ કરે છે

૩૨૯. આવા વર્તનથી માણુઓ પોતાનું સાચું દિન ખુએ છે એટલું જ નહીં, પણ પ્રત્યેક માણુમને માટે નિર્ધાર કરેલું વ્યક્તિગત સુખ પણ મેળવના નથી

૩૩૦. પોતાની હાજતો પોતાના પશ્ચિમ વડે પૂરી પાડવી અને કેટલાંક પ્રાણીઓની જેમ પોતાની હાજતની ચીજો બનાવી પણ લેરી, એ જ માણુમને ઘટાગત છે, અને એમ કરતા પોતાના વ્યક્તિગત જીવનનું મોટામાં મોટું દિન તેને લાધે છે

૩૩૧. પરંતુ એ બનાવેવી તથા ખીજી રીતે મેળવેલી ચીજોનું સ્વામિત્વ પેતે એકલો જ બેગના માએ છે, તે કાણુથી જ તેના વ્યક્તિગત જીવનનું સુખ ઘટે છે એટલું જ નહીં, પણ એ જીવન કષ્ટમય બને છે.

૩૩૨. પોતાના ભવિષ્યની સલાહ ગણવામાં જે મનુષ્ય પોતાના દાયપગ ઉપર વિશ્વસ રાખે છે, માણુઓના પરસ્પર સંક્રાંત પર આધાર રાખે છે, અને વિશેષ કરીને આકાશનાં પંખીઓની જેમ તથા વનનાં ફૂલોની જેમ મનુષ્યજીવનના નિર્ધારની મોજના જગતમાં

પ્રતી રહેતી છે એવી શ્રદ્ધા પર નિર્ભર છે તે મનુષ્ય જીવનના સર્વ આનંદો સર્વથા તાનિથી માણી શકે છે પરંતુ જાણીને માટે પોતાની માનમિત ત સુદૃઢ કરવાના પ્રયત્નમાં પડેલો માણસ એક દાણનો પણ વિરામ ભોગવી શકતો નથી.

૩૩૩ પ્રથમ તો તેને ખબર જ પડતી નથી કે પોતે કેટલે અંશે જાણીતી નિરાત્રીને ભેગુ — એટલે મદિનાની એક વરસની દશ વરસની કે આગતી આખી પેઢીની બીજી માનમિતની અનેક દિશાને લીધે જીવનના સદા નિર્દોષ આનંદથી ને પ્રતિદિન નિમુખ જનતો ગાય. વગી બીજા લોકો પોતાની મિત્રતા પચાની પડશે એવી તેને નિશ્ચય જાણી રહે છે મિત્રતા જાગરી ગપ્પામાં અને તેમાં વધારો કરવામાં તે સદા કટિબદ્ધ રહે છે અને જમ જાણીતી ચિન્તાને જ જીવન અર્પી દઈને તે પોતાનું વર્તમાન જીવન એજે જગ્યા દે.

૩૩૪ માનમિતકતરૂપી પાપના આના ફળ તેના ધણીને ભોગવા પડે છે પણ તેના આગેશીપાગેશીઓને તો માનમિતકત એક જાણુ કમળે કરે તેથી અનેક કષ્ટ વેઠવા પડે છે.

૩૩૫ જોગરા લગ્ન કે રોટનાને પકડો કાનને મટે પોતાના જ ઉપયોગને સારુ રાખી મૂકવાની લાનસા નિર્મૂળ ખરી નાખવી એ લગભગ અશક્ય છે પરંતુ એ લાનસાને લઘુતમ રૂપે રાખી શકાય અને માનમિતકતરૂપી પાપને આ નધુતમ રૂપ આપવામાં એ પાપ જોડેલો ઝડપે રહેલો છે.

૩૩૬ એલે માનમિતકતરૂપી પાપમાંથી છૂટવાને માટે માણસે સ્પષ્ટપણે સમજીને યદ રાખવું ઘટે છે કે લાનિષ્યને માટે માનમિતકત મેળવી રાખવાના પ્રત્યેક પ્રયત્નથી વ્યક્તિગત જીવનનું સુખ વધતું નથી પણ ઘટે છે અને આસપાસના સર્વ માણસોને માથે તેથી કરીને વિશાળ અને અનાનસ્ય અનિષ્ટ જીવુ થાય છે.

૩૩૭ આ પાપની ટેવ જોડે ઝઘડવાને માટે પહેલું પગથિયું એ છે કે જે માનમિતકત પોતાની પાસે છે અને જે લાનિ ઉપયોગ માટે છે — પછી તે આખા વરસના એટલેક તરીકે ભરેલી બજારની ઘોડી

કે ઘણી કાગિઓ દોષ — તેમા નહારે. શ્રવે નહીં માનમિતકતથી પોતાનું દિત અને જીવન શારીરિક જીવન પણ નિર્ભય બનતું નથી એવું મણુએ સમજ્યા હોય અને જે ગીતે દરેક જાણુ પોતાની સમજે છે તે બીજાને નુકસાન કરીને પોતાની કરતો ન હોય તે સોમના ઇનો મુ. મોટો ભાગ અનોપ થઈ જાય

૩૩૮ પોતાની માનમિત્ત નધા નાનું માણુમ છોડે ભારેજ વર્તમાન પરિબલમાંથી મુક્ત થવાનું તે સદ્ગુણો આરી શકે અને પગપગન દરેક નસુનો માણુમ ભાગ જરી શકે ભારે જ મૂનગત પાપ જોડે તે જાડી શકે અર્થાત્ જે વડે પ્રણુ ટકી શકે છે તેવી જાડગી દરેક બીજા તે બીજાઓને આપી શકે

૫૭ સત્તાભોલશ્ચી પાપ જોડે લઘટો

૩૩૯ રાજ્યઓ નાજ્યઓ પર રાજ્ય શ્રે છે અને પૂજન ા પગતુ તમાગમા તે ન જાને — જેને નધમ પ જોડતું હોય તેણે સર્વના મેર થયું એમ ખિન્ની ધર્મોપદેશ કહે છે ખિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમજો મનુષ્યનો અવતાર પ્રજુની મેરાર્થે છે હવે પ્રજુસેનાની પ્રસિ પ્રેમના નાજ્ય દ્વારા થાય છે પ્રેમનું પાટ્ય મનુષ્યની સેરા દ્વારા જ થઈ શકે છે અને તેથી જુદિની જાગૃતિ પામેના મનુષ્યનો બીજાઓ જોગનો પ્રયેઃ જાડે અર્થાત્ દિસા અને ઈર્ષની પાસે તેની મરજી રિરુષ કોઈ પણ પ્રમ જાગનાની ઈજા મનુષ્યના ધ્યેયની પ્રિરોધી છે અને તેના સાચા કચાપુની આડે આવે છે

૩૪૦ પરતુ જાગ્રત જુદિનાજો મનુષ્ય એ પ્રમાણે બીજાઓની જોડે જાડે તો તેને સચા જીવનનું દિત લાધતું નથી એવું જ નહીં પણ જે રકિતગત સુખને મટે તે મથન કરે છે તે પણ તેને મજાતું નથી

૩૪૧ બાકા કે પશુની જેમ હજી પણ પશુજીવન જીવનાર મપામ પાશન પ્રેરણનો આદેશ હોય ત્યા સુધી જ બીજા માણુસ જોડે જાડે છે પોતે લૂખ્ખે હોય ત્યા સુધી જ તે બીજાની પ સેધી રોટનાનો દુકોઝા મૂટવી લે છે અને પેતને રહેવાની જગા ન મળે તો જ

બીજાની જગ્યાએથી તેને હાંકી કાઢે છે; આ ઝગઝગમાં તે પશુખળ સિવાય કશાનો ઉપયોગ કરતો નથી અને પોતે જીતે કે હારે એટલે ઝગઝગનો અંત આવે છે, અને તેના આ વર્તનથી બ્યક્તિગત જીવનનું પરમ સુખ તે પામે છે.

૩૪૨. પરંતુ જામન શુદ્ધિવાળો મનુષ્ય આ ઝગઝગમાં પડે, ત્યારે જીવન જ પરિણામ આવે છે. શુદ્ધિની અગતિયોગી માણસ ઝગઝગ પડના તેમા પોતાની શુદ્ધિનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરે છે અને તસ્લીન બને છે, તેથી તેમાંથી ક્યારે વિરમી જતું તેની તેને ખબર હોતી નથી, જ્ય મેળવ્યા પછી વિજય (વિગેય જય) મેળવવાની ઇચ્છાએ તે આધારો-બીંત થઈ જાય છે, વિજય પામે છે ત્યારે પરાજિત મનુષ્યના હૃદયમાં દ્વેષ પ્રગટાવીને પોતાનું જીવન વિષમય કરી મૂકે છે અને પોતે પરાજય પામે છે ત્યારે હીણપત તથા ઈર્ષ્યાથી ભરૂંપી ગડે છે * આમ શુદ્ધિમાન મનુષ્ય બીજાઓની જોડે ઝગડીને પોતાનું બ્યક્તિગત સુખ વધારતો નથી એટલું જ નહીં, પણ બેયદુઃખ ધરાડે છે અને તેને સ્થાને પોતે જ ઉપસ્થિત કરેલા કટોની સ્થાપના કરે છે.

૩૪૩ જે માણસ ઝગઝગમાં પડતો નથી, જે નમ્રતાભર્યો છે, તે એક તો રાજા છે અને તેથી પોતાને મનમગની બાબતમાં પોતાની સર્વ શક્તિ રોકી શકે છે બીજી, તે બીજાઓ પર સ્નેહ રાખે છે અને તેમના પ્રત્યે નમ્ર રહે છે, એટલે તેમનો પ્રતિસ્નેહ પામે છે અને પોતાને પ્રાપ્ત થયેલી ઐદિક સુખની સામગ્રીનો ઉપયોગ કરી શકે છે. પરંતુ, શુદ્ધિમાન મનુષ્ય ઝગઝગમાં પડે એટલે તેમાં પોતાના જીવનની સર્વ શક્તિ અવશ્ય ખરચી નાખે છે, અને વળી સામા માણસમાં પ્રતિકાર તથા વૈરભાવ જગાડ્યાથી પોતે મેળવેલી માલમિલકતનો નિગતિ

* સરખાનો :

જય વર ઈમવતિ દુઃસ્થ સેતિ પરાત્રિનો ।

અપનો તુલ સેતિ દત્તા જયરાજ્ય ॥

—ધર્મમંદ, ગાથા ૨૦૧

જ્ય વૈરને ઉત્પન્ન કરે છે, પરાજિત પુરુષ દુઃખભર્યો સૂએ છે; ઉપરાંત પુરુષ જયપરાજય ઊંડી ઈઈને સૂએ છે.

ઉપભોગ કરી રાખતો નથી, એકે તેને નિરતર તેની આવવહીમા પડતું પડે છે

૩૪૪ સત્તામોદડપી પાપમા પ નાનું આરા પરિણામ ભોગવતા પડે છે તેના સમાગમમા આનાગઓને પગલવને અંગે આવતા વિવિધ દુષ્ણોને ટાળી મેલતા પડે છે અને વિશેષ શ્રીને તો આભારિક સ્નેહમય જનુઆરને જ ને લેશમા જે વેગરેની રમણી જાગે છે તે એ પપતુ જ અનિદ પાણામ છે

૩૪૫ માણુમ દેદધારી છે ત્યાં મુરી આ પરિસ્થિતિમાથી સપૂર્ણપણે ની રાખતો નથી જ્યાં વધારામિ એમાથી જેમ રતુ મુખ થતો જો તેમ તેને મયુ આપણુ રધુ લાગને તેમ જ તેને ઐદિક મુખ પણુ વધુ મળે તથા તે જગતનું દિન વધારે પ્રમાણુમા સાધો

૩૪૬ એટલે એ પાપમાથી જીવને મટે મનુ રે રપટપણે મમને યા ગખતુ ને એ કે માણુમો તમા ખીજા પ્રણીઓ સાથે જરાવાનું જેમ એ છુ થો તેમ તેનું સમુ આધ્યાત્મિક આપણુ તથા ઐદિક પાગરા મુખ મેકે મહિ પામને તેની નમ્રતા તથા સૌમ્યતા ગિઆ પ્રમરની થો અને નામા ગાન પગ તમાઓ મારનારને જમણો ગાન ધગ્યાની તથા પહેગણુ લઈ લેનારને મનો આપી દેશાની તેની તારાન વધની જો

૩૪૭ આ પાપની દેવમા ફસી પાવ નહીં એના મટે માણુમે પ્રથમ તે પોતે તેમા જોટનો પડેનો છે તેમા વધારો કરવો નહીં કે આણુમ ખીજા મનુષ્યો કે પ્રણીઓ જોડે જરાડીને જ પેતાનું શારીરિક જીવન દક્ષાસ્તો દાય તો તેજો તે ચતુ રાખતુ તેમા વધારો કરવો નહીં અને ખીજા પ્રણીઓની સાથે નના જગમમા ગિતરતુ નહીં — તો એ પાપમાથી છૂટાનો માર્ગ મોકળો થઈ જવો નના નના જગમમા માણુસ પડે નહીં તો આન જગમનો ધીમે ધીમે નાશ થાય છે કેમ કે તેમાથી રધુ રધુ રૂપાનો પ્રવાસ મરનારા માણુસો દમેશા દોય છે

૩૪૮ પોતાની આસપાસના પ્રણીઓ સાથે વધુ અધડામા બેઠાં
સિનાય પોતે જીની શકે એવી સ્થિતિમા આવેના માણસે જીવનની
સાથે જ પ્રાપ્ત થતી વસપરવસગત કન્યાની પરિસ્થિતિને નિર્ભય કરી
ઓછી મરી દેનાનો ખૂબ પ્રસાસ કરવો જોઈએ

૩૪૯ પણ એ પરવસગત પરિસ્થિતિમાથી મુદ્દિન મેળનાર
મનુષ્યે પ્રત્યેક મણસને ઘેરી લેનારી જીવનનાની સ્વાભાવિક
વૃત્તિઓમાથી છૂટી જવાનો પ્રયત્ન આ રવો ઘટે છે

૪૮. સભોગમુખી પાપ જોડે અધડો

૩૫૦ મનુષ્ય જીવનનું ધ્યેય પ્રત્યુસેના છે, અર્થાત્ પ્રણીમાન પ્રયે
પ્રેમ દાખવવો તે છે પરંતુ મમતાસનાને આધીન રહેનાર મનુષ્ય
પોતાની શક્તિઓ નિર્ભય કરી દે છે અને પ્રત્યુસેનાથી વસાઈમુખ બને છે,
એને વિવસેનનો દાસ બનનાથી જીવનનું સસુ સુખ તે સુમાવે છે

૩૫૧ વળી વિવસેનનો દાસ બનેનો માણસ—ગમે તે પ્રકારનું
સભોગમુખ માણસો માણસ—જીવનનું સાસુ સુખ સુમાવે છે એટલું
જ નહીં પણ જે સુખ મેળવના તે મધી રહ્યો છે તે પણ તે મેળવતો નથી

૩૫૨ માણસ ગૃહસ્થાશ્રમ માડે પ્રજાતપાદનને અર્થે જ
સ્ત્રીસભોગમ કરે અને પ્રજાતે પ્રજાણી આપે તો પણ એટલું તો નહીં
જ છે કે માતાને મૃત ને ચિતા વેની પડે છે, પિતાને બાળક તથા
માતાને અંગે ફિકર રાખની પડે છે પતિપત્ની વચ્ચે જ્યાં મ. થાય
છે અને અનેનાર પ્રસથાય છે તેમ જ માન્ય ને બાળકો વચ્ચે
ખગાશ ને કનેશ થાય છે

૩૫૩ પરંતુ પ્રજા હિતજન કરનાના ને પ્રજાનાના આશય વિના
મનુષ્ય સભોગ કરે પ્રજા ન થાય એવો પ્રયત્ન કરે અને થાય તે
તે તરફ દુર્નક્ષ રાખે તેમ પેતના પ્રેમપાત્ર બદલાય કરે તો વ્યક્તિગત
સુખ તેથી ઓછું શક્ય બને છે અને તેને અનસ્ય દુખ સહેના
પડે છે તે દુખો મમતાસનાની તૃપ્તિના પ્રમાણમા વધારે મૃદાવક
થતા જાય છે શારીરિક તથા આત્મિક શક્તિઓ ક્ષીણ થતી જાય છે
કલેશપ્રસથ તથા ચેત્ત્ર થાય છે અને નળી ઘર માડીને બેઠેના માણસને
જે કુટુંબસુખ તથા સદાવતા મળે છે તેનો પણ આશ્રય તેને રહેતો નથી.

૩૫૪. સભોગરૂપી પાપનાં ફળ ભોગીને માટે આવાં હોય છે, પણ ખીજાઓને તે આવી રીતે કનડે છે પ્રથમ તો, એ પાપમાં ભોગીનાર વ્યક્તિને પાપના સર્વ ફળ ભોગનાં પડે છે, માત્ર તેમ જ એકદિઃ એક સુખ વસ્તુ કરવું પડે છે અને સરખા જ કષ્ટ ને રોગ સહેવા પડે છે અને આત્મપાપનાઓને, વળી, ગર્ભપાપ, બાળાત્યાગ, યોગ્ય પોતાલુ વિના તથા કોઈ પણ જનની કળાશી વિના બાળકનો ત્યાગ, અને મનુષ્યના આત્માને દણનાર ઘરુણુ દુષ્કર્મ — વેશ્યાગતિ, એ બધું સહેવું પડે છે

૩૫૫ ઝનનવત્ત એક પણ પ્રાણી પોતાના દેહમાં પ્રવર્તમાન આ ચૈતુનગતિનો ઉત્કેદ કરી શકતું નથી અને અપરાધોને ન ગણીએ તો મનુષ્ય પણ કરી શકે નહીં અને હોય પણ એમ જ, કારણ કે એ વાસના વડે જ માનવગતિની દુસ્તી કાયમ રહી શકે અર્થાત્, જ્યાં સુધી માનવગતિની દસ્તીની સર્વશક્તિમાન પ્રભુને જરૂર છે, ત્યાં સુધી એ સભોગગતિ કાયમ રહેવાની

૩૫૬ પરંતુ એ સભોગગતિ તેના લઘુત્તમ રૂપમાં લાવી શકાય અને કેટલાક મનુષ્યો તો તેને અખડ બ્રહ્મચર્યમાં પવટાવી શકે અને એ પાપને તેના લઘુભ અશ્વમાં બાંધવામાં તથા તેને કેટલાક મનુષ્યોની બાળનમાં સપૂર્ણ બ્રહ્મચર્યમાં પવટાવવામાં, ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે, સભોગરૂપી પાપ જોડેના જરૂરો મમાયેલો છે

૩૫૭ એટલે, સભોગરૂપી પાપગ્રાથી છૂટવાને માટે માણસે સમજપૂર્વક યાદ રાખવું ઘટે છે કે, પ્રત્યેક પ્રાણીમાં તેમ જ પાશવ મનુષ્યમાં સભોગગતિ અવશ્ય ધર કરીને રહેલી છે, પણ મનુષ્યમાં રહેલી બુદ્ધિની જાગરણે તેથી બિવડ જ માગી લે છે, અર્થાત્, સપૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય અને જેમ માણસ સભોગગતિને વધુ વધુ તૃપ્ત કરશે, તેમ માત્ર કલ્યાણ દૂર ભાગશે એવું જ નહીં, પણ એકદિઃ પાશવ સુખ પણ ઓછું ઓછું જ માગશે અને પોતાની જાનને તેમ જ ખીજાઓને વધુ વધુ કષ્ટ પડશે

૩૫૮ આ પાપની ટેનો પ્રતિકાર કરવાને માટે પ્રથમ પગલું એ છે કે, માણસે પોતાનામાં એ સભોગગતિને એક દાવ પ્રવર્તે

છે તેમા લગ્નવેશ વધારે કરવો નહીં સપૂર્ણ બ્રહ્મચારીએ પોતાના બ્રહ્મચર્યની પૂરેપૂરી રક્ષા કરવી ને તેને ખડિત થયા હેતુ નહીં, ગૃહસ્થાશ્રમીએ પત્નીનત પાળવું, અનેકસ્ત્રીપ્રિયતાઓએ બલિયારની કૃત્રિમ પદ્ધતિઓ ન શોધતા પોતાની જાતની સ્થિતિ ચાતુ રાખવી માણ્યે પોતાની જાતની દૃષ્ટામા ફેરફાર કરી સભોગપી પાપમા વૃદ્ધિ કરવી નહીં આદ્યુપ માણ્યે કરે, તો તેમના બધા બારે દુ ખે નાશ પામે

૩૫૯ હવે પોતે નવું પાપ કરતો નથી એની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય, તો પત્ની વર્તમાન દશાને ફેરવી સભોગનું પાપ ઓછું કરાવે છે. ભારે પ્રયાસ આદરવો ધટે છે બ્રહ્મચારીએ માનસિક સભોગના પાપ જોડે જનકનું રહ્યું, ગૃહસ્થાશ્રમીએ પત્નીસભોગનું ઓછું કરી તેને નિયમિત કરી દેવો રહ્યો અનેકસ્ત્રીબોગીએ તથા અનેકપુરુષબોધીએ અમુક એક સ્ત્રી ના પુરુષને વરી તેને વફાદાર રહેવું રહ્યું

૩૬૦ અને સભોગની જે ટેવેમા પોતે ફેરવે છે તેમાથી મુક્ત થયા પત્ની, માણ્યે પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાના દેહની સાથે લઈને અનતરે છે એની સભોગની મૂનગત પરિસ્થિતિમાથી જાણવો પ્રયાસ કરવો જોઈએ

૩૬૧ પૂર્ણ બ્રહ્મચારી નિરલ હોય છે, જતા દરેક માણ્યે સમજ પૂર્વક થાદ રાખવું ને છે કે પોતે જોતો તે કરતા વધારે સમયી હરમર્થ વખતે તે થઈ શકે છે, અને ખડિત થયેતુ બ્રહ્મચર્ય પુન પ્રાપ્ત કરી શકે છે, અને વળી પૂર્ણ બ્રહ્મચર્યની વધારે સમીપ યથાશક્તિ તે આવી શકે તેમ વધારે સાચુ કલ્યાણ તેને મળે છે વધારે ઐહિક સુખ પણ તેને લાધે છે અને વધારે જનસમૂહનું સુખ પોતે સાધે છે

પ્રાર્થના વિષે

૫૮. પાપ જોડે લઘુકવાના વિશિષ્ટ ઉપાયો

૩૬૨ જોગી શ્રદ્ધામાં ફસાઈએ નહીં એના માટે પોતાની શુદ્ધિ મિત્રાચ બીજા કશા પર, બીજા કોઈ માણસ પર પણ, વિશ્વાસ ગણવે નહીં એ જરૂરનું છે, બૂનચાપમાં પડીએ નહીં એના માટે સત્યના, શુચનના, વિશેષી કાર્યોના બચાવ કરવો નહીં એ જરૂરનું છે, પાપમાં પડાય નહીં એના માટે માણસે સ્પષ્ટપણે સમજવું ધટે છે કે, પાપ એ અનિષ્ટ છે, તે સાચું તેમ જ વ્યક્તિગત બેઉ સુખ હરી લે છે, તથા બીજા માણસોમાં અનિષ્ટ ઉત્પન્ન કરે છે અને વગી જે ક્રમમાં પાપ જોડે જાયતું જરૂરનું છે તે ક્રમ પણ જાણવો અત્યાવશ્યક છે.

૩૬૩ પરંતુ માણસો એ યશુ જાણે છે જતા પણ પાપમાંથી જીતી શકતા નથી પાપમાં પડે છે એનું કારણ એ છે કે, માણસો પોતે કોણ છે, પોતાનો આત્મા કેવો છે, તે તદ્દન સ્પષ્ટપણે સમજતા નથી, અથવા તે જૂની જાય છે.

૩૬૪ પોતાની જાતને વડુ વધુ પૂર્ણપણે અને યશુ વધુ સ્પષ્ટપણે ઓગળવા માટે, તથા મનુષ્યના ધર્મ શા છે તે યાદ રાખવા માટે, એક પ્રમદા ઉપાય છે એ ઉપાય તે પ્રાર્થના.

૧૦. પ્રાર્થના વિષે

૩૬૫ અતિપ્રાચીન સમયથી સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે, મનુષ્યને પ્રથમની જરૂર છે.

૩૬૬ પ્રાચીન મનુષ્યોને મન, અને યોગ ભાગના અર્વાચીન મનુષ્યોને મન પણ અમુક પરિસ્થિતિમાં, અમુક સ્થાનમાં, અમુક કાર્યો ને શબ્દોને લઈને, પ્રાર્થના એ પ્રજાની સાથે, તેમની પ્રસન્નતાના હેતુથી કરેલું સભાગ્ય હતું અને હજીયે છે.

૩૬૭ ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશમાં આવી પ્રાર્થનાઓને સ્થાન નથી, પરંતુ તેમાં કંઈ છે કે, પ્રાર્થના અપરિહાર્ય છે, સામાનિક વિપત્તિઓમાંથી

છૂટનાના અને ઐહિક સમૃદ્ધિ મેળવનાના ઉપાય તરીકે નહીં, પણ પાપ જોડેના ઝડપમાં માણસને બચાવનાર સાધન તરીકે તે અપરિહાર્ય છે.

૩૬૮ પાપ જોડે ઝડપમાં માટે માણસે સસારમાં પોતાની સ્થિતિ છે તે સમજીને યાદ રાખતી જોઈએ અને પ્રત્યેક કાર્ય કરતા તેનું મહત્ત્વ આ વુ જોઈએ જેથી કરીને પોતે પાપમાં પડે નહીં એ જોડેને માટે પ્રાર્થના આવશ્યક છે.

૩૬૯ તેથી ખ્રિસ્તી પ્રાર્થનાના બે પ્રકાર છે એક, તાત્કાલિક પ્રાર્થના — તે વડે મનુષ્યને સસારમાં પોતાની સ્થિતિ છે તે સ્પષ્ટ સમજાય છે અને બીજો સતત પ્રાર્થના — તે મનુષ્યના પ્રત્યેક કાર્ય સાથે સમવેત હોય છે અને તે કાર્યને મનુષ્યરણે અર્પી તેનો સદસદ્ધિવેક કરે છે.

૧૧ તાત્કાલિક પ્રાર્થના

૩૭૦ જીવનની ઉત્તમ ક્ષણોમાં સર્વ ઐહિક વ્યવહારથી પરમાત્માની તથા આત્માપરમાત્માના સબંધનો નિશ્ચય નિશ્ચય સાક્ષાત્કાર અનુભવે છે તેનું નામ તાત્કાલિક પ્રાર્થના.

૩૭૧ બાઈબલમાં સન્ત મેથ્યુના ૭૧ પ્રકરણમાં પ્રાર્થના વિશે ઇશુ ખ્રિસ્તનો ઉલ્લેખ છે, તે જ એ પ્રાર્થના ફેરિંગી લોકોની જાહેર શાબ્દિક પ્રાર્થનાઓથી તે નિરુદ્ધ પ્રકારની પ્રાર્થના છે અને માટે ખ્રિસ્તે એકાતની ખાસ જરૂર જણાવી છે. પ્રાર્થના કેમ કરવી એ બાબત પૂર્વોક્ત પ્રકરણના શબ્દો સ્પષ્ટ કરે છે.

૩૭૨ વગી પૂર્વોક્ત પ્રાર્થના તથા ગેથમેગની*ના બગીચામાં ખ્રિસ્તે કરેલી પ્રાર્થના પ્રાર્થના કેવી રીતે કરવી તેમ જ સાચી તાત્કાલિક પ્રાર્થના કેવી હોય તે આપણને દર્શાવે છે તાત્કાલિક પ્રાર્થનાને પરિણામે મનુષ્યના જીવનનો સાર તેની આંતર દૃષ્ટિ સમક્ષ સ્પષ્ટ થાય છે.

આત્માપરમાત્માનો સંબંધ સમજાય છે, સંસારમાં તેનું જીવનધ્યેય વિશદ બને છે, અને તેની આધ્યાત્મિક શક્તિ સમજા બને છે

૩૭૩. આવી પ્રાર્થના વડે મનુષ્ય પોતાની વાણીમાં પોતાનો ને પરમાત્માનો સંબંધ વ્યક્ત કરે છે, પરંતુ આ પ્રકારની પ્રાર્થનામાં, પૂર્વજ્ઞે પોતાનો પરમાત્મા સાથેનો સંબંધ જે વિચાર ને વાણી-પ્રયોગોમાં વ્યક્ત કર્યો હતો તેની જ પુનરુક્તિ સર્વ મનુષ્યો કરે છે અને તે દ્વારા એ પૂર્વજ્ઞે તથા પ્રભુ સાથે આત્મસંબંધ સાધે છે ઉદાહરણ તરીકે, ખ્રિસ્તની પ્રાર્થનામાં એક જૂના લગ્નનના શબ્દોની પુનરુક્તિ છે અને આપણે પણ સાચી પ્રાર્થના કરવી હોય, તે ખ્રિસ્તના શબ્દો પુનઃ ઉચ્ચારના જોઈએ, એકના ખ્રિસ્તના નહીં, પણ સોક્રેટીસ, પ્લુટો, બુત્સ, પાર્સિય વગેરેના શબ્દોનું પુનરુચ્ચારણ કરવું જોઈએ, અને એમ કરીએ ત્યારે જ આપણે પણ એમણે અનુભવી એવી આધ્યાત્મિક સ્થિતિ અનુભવીએ અને જે વાણીપ્રયોગોમાં એ આધ્યાત્મિક સાક્ષાત્કાર વ્યક્ત કર્યો અને જેનો વારસો આપણને મળ્યો છે તેનો સાચો લાભ ઉઠાવીએ

૩૭૪ એટલે, નિયત કરેલે દિવસે ને સમયે કરેલી પ્રાર્થના તે સાચી તાત્કાલિક પ્રાર્થના કહેવાય નહીં પણ સાચી તાત્કાલિક પ્રાર્થના તો ઉચ્ચતમ આધ્યાત્મિક મનોદશાને સમયે થાય છે અને એવો સમય પ્રત્યેક મનુષ્યને પ્રાપ્ત થાય છે ઘણી વેળાએ કૃષ્ટી અથવા મૃત્યુની સમીપતાથી ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્વચિત્ કેઈ પણ બાલ્ય કારણ ન હોવા છતાં ઉપરિચિત થાય છે, પ્રત્યેક મનુષ્યે એવી મનોદશાની ધન્ય દશાને મહામોઢા ખજાના જેવી કીમતી ગણુરી જોઈએ અને તેનો ઉપયોગ પોતાનું આત્મભાન વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ કરવામાં કરવો જોઈએ, કેમ કે એવી વિરલ ધન્ય દશાએ જ આપણી આધ્યાત્મિક પ્રગતિ અને પ્રભુસાનિધ્ય સધાય છે

૩૭૫ આ પ્રકારની પ્રાર્થના જનસમુદાયમાં ન થઈ શકે, તેમ જ બાલ્ય અભિનયથી ન થઈ શકે, પરંતુ સંપૂર્ણ રીતે એકાંત સ્થળમાં અને દરકોઈ બાલ્ય ચિત્તાકર્ષક વસ્તુનો અભાવ હોય ત્યાં જ સર્વથા થઈ શકે.

૩૭૬ આવી પ્રાર્થના વડે મનુષ્ય જીવનની નીચી કાટિમાંથી ઉપની કાટિમાં, પશુમાંથી મનુષ્યમાં અને મનુષ્યમાંથી પ્રજામાં ચડતો જાય છે

૩૭૭ આ પ્રાર્થનાના સાધન વડે જ મનુષ્ય પોતાની જાતને પોતાના દિવ્ય સ્વભાવને ઓળખે છે અને એ દિવ્ય પ્રકૃતિને જકડી રાખનારી મર્યાદાઓને સમજે છે અને સમજીને તે તોડનારો યત્ન કરે છે અર્થાત્ એ મર્યાદાઓને અતિવિશાળ બનાવે છે

૩૭૮ એ જ પ્રાર્થનાને બળે આત્મભાન વિશદ થનાથી મનુષ્ય પોતે પહેલા જે પાપમાં પડતો હતો તેમાંથી ઊગરી જાય છે, કેમ કે તે પાપ અશબ્દ બની જાય છે અને પહેલા જે પાપરૂપે તેને નહોતું કેખાઈ તે હવે પોતાનું સાચું પાપસ્વરૂપ પ્રગટ કરી દે છે

૬૨ સતત પ્રાર્થના

૩૭૯ પાશન જીવનમાંથી સાચા અને આધ્યાત્મિક જીવન તરફના પ્રયાણમાં નનજીવનના પુનરુત્થાનમાં પાપ જોડે ઝડપવાના પ્રયાસમાં, પ્રત્યેક માણસને પાપના નણુ જુદા જુદા પ્રકાર હમેશા જણાય છે એક પ્રમરના પાપ એના હોય છે કે તેમને મનુષ્ય પોતાના અકુશમાં બંધ લે છે — સાકળે બાધેના પકડેના જીવનરની પેડે તે બેસી રહે છે, અને અવાગનનાર આરડીને જણાવતા રહે છે કે અમે હજી સજીવન છીએ આ પાપો માણસની સન્મુખ હોતા નથી અર્થાત્ તેમની જોડે માણસને ઝડપું પડતું નથી બીજા પ્રકારના પાપ એના હોય છે કે તેમને પાપ તરીકે ઓળખતા માણસ હમણા જ શીખ્યો હોય છે તે પાપ છે એમ સમજ્યા વિના જ આખો જન્મભરો તેજુ આચરણ તેણે કરેલું હોય છે અને તાત્કાલિક પ્રાર્થનાના પરિણામે આત્મભાન વિશદ થવાને લીધે તેમાં રહેલી પાપમયતા તેને હવે સમજાઈ છે પોતાના કાર્યમાં રહેલી પાપમયતા માણસ સમજ્યો છે પણ તે માર્યમાં તે એવો હેરાયો છે કે તેમાં રહેલી પાપી ભાવના તે હમણા જ જાણી રીતે બેઠા વાગ્યો છે અને હજી તેની સાથે ઝડપાતું તેણે આદ્યું નથી અને વળી એક ત્રીજા પ્રમરના પાપમય કાર્યો હોય છે તેની પાપમયતા માણસને સ્પષ્ટ દીસે છે, તેની સાથે તે ઝઘડે છે, કચિત્ત પોતાની

નિર્જાનાથી વિવશ જની જઈ તે પાપનું આચરણ કરે છે, અને કવચિત્ પાપને પગલ્ય પમાડી પોતે પાપાચરણથી બચી જાય છે.

૩૮૦. આ સવગાં પાપ જોડે ઝઘડ્યાનું આમર્થ્ય મેળવવા માટે સતત પ્રાર્થનાની જરૂર રહે છે. સતત પ્રાર્થનાના ફળરૂપે, પોતાનું જીવનહિત શેમાં રહેતું છે તેનું મનુષ્યને, જીવનની પ્રત્યેક દાણે, હરકાઈ કાર્ય કરતી વેળાએ, તાત્કાલ સ્મરણ રહે છે; અને તેથી, આત્મમાનને જોડે પશુ-અભાવને પરાજિત કરી શકાય તેવાં જીવનકાર્યોમાં તેને સતત પ્રાર્થનાની સાથ મળે છે.

૩૮૧. સતત પ્રાર્થના એટલે ઈશ્વરમાનિષ્યનું સતત જ્ઞાન, જે પરમશક્તિએ મનુષ્યને અંદી મોકલ્યો છે તે દાગ/સાદગ્ય છે એવું જીવનભરનું સતત અસ્ખલિત જ્ઞાન.

૩૮૨. નવજીવનની પ્રાપ્તિ, પશુસ્વભાવની બેડીમાથી આત્માની મુક્તિ, પાપમાંથી આત્માનો છુટકારો એ ધીમા ધીમા પ્રયામોથી જ સંધાય છે. તાત્કાલિક પ્રાર્થના મનુષ્યનું આત્મમાન વિશદ કરી તેનું પાપ તેની નજર આગળ ખડુ કરી દે છે પ્રથમ તો, એ પાપ તેને ગોણું, કાન્તવ્ય લાગે છે, પરંતુ વપની ચાલીની સાથે પાપમાંથી મુક્તિ મેળવી લેવાની આવશ્યકતા જોર કરતી જાય છે. અને પાપને હાવરી દેનાર જૂનમાંપમાં પડાય નહીં, તો નિસશય તે પાપ જોડે ઝઘડ્યાનો આરંભ કરી દે છે.

૩૮૩. પરંતુ પાપને વશ કરવાના પ્રથમ પ્રયાસમાં મનુષ્યને પોતાની અશક્તિ સ્પષ્ટ હોય છે. પાપની ટેવની મીઠાશને લીધે પાપ તેને આકર્ષી રહ્યું છે; પાપ એ સારી વસ્તુ નથી એટલા જ્ઞાન મિલાય ખીજી કાર્મ દાય પાપની સામે ધરવાને તેની પામે નથી, તેથી પોતે જે કરી ગયો છે તે ખોટું છે એમ જાણ્યો છતાં તે તે ખોટું કાર્ય જ જાય છે.

૩૮૪. આ સ્થિતિમાંથી બચવાનો માત્ર એક જ ઉપાય છે. કેટલાક ધર્મોપદેશકોને મતે તે ઉપાય આવે છે: પાપ જોડે ઝઘડ્યાં માણસને મહાવન્ય દે એવું એક જુદું જગ છે — પ્રભુકૃપા, અને તે અમુક ધાર્મિક વિધિઓ કરવાથી મળી રહે છે. ખીજાઓને મતે, મનુષ્યને માટે પોતાના પ્રાણ અર્પનાર પ્રભુ ઈશુ ખ્રિસ્તે માણસજાનને

છુટકારો સાધી મૂક્યો છે એવી શ્રદ્ધા જ એનો ઉપાય છે વળી બીજાઓને મતે પાપ જોડે જન્મનાનું સામર્થ્ય મળે એવી પ્રયત્ન કરેની આર્થનામા જ એ ઉપાય રહેનો છે

૩૮૫ પરંતુ એમાના એકે ઉપાય વડે મનુષ્યનો પાપ જોડેનો જન્મો સુખ થતો નથી ધર્મરિધિથી મગતી કૃપા ખિસ્તે સાધેના છુટકારામાં શ્રદ્ધા નમ્રભાવે કરેલી પ્રાર્થના એ સૌ છતાં પ્રત્યેક મનુષ્યને પાપ જોડે ખરા નિગરથી જન્મડતા જાણ્યા વિના રહેતું નથી કે પાપના પ્રમુખ સામર્થ્ય આગળ પોતે છેક નિર્મળ છે અને પાપ જોડે જન્મડતું છેક નિરાશાજનક છે

૩૮૬ આ નિરાશાજનક જન્મો બહુ ઉત્પન્ન રૂપે પ્રગટ થાય છે કેમ કે પાપ એ ખરેખર ખોટું કામ છે એમ સમજતો થયેનો માણસ મુક્તિ ધર્મરિધિ વગેરેના જૂઠા ઉપદેશોનો તે પાપમાં પડી રહેવાનો પોતાને ટેકા હોય છે તો પણ તેમાથી એન્તમ છૂટી જતા હાથે છે અને તે છુટકારો અગમ્ય લાગરાથી જે નાના નાના પ્રયાસો પાપથી છુટવાને તે કરતો હોય છે તેને પણ તે જતા કરી દે છે

૩૮૭ છતાં લૌનિક દુનિયામાં મોટા મોટા બધા રૂપાંતરો એમએક થઈ જતા નથી પણ ધીમા વૃદ્ધિનારાના નિયમથી થાય છે તેમ આધ્યાત્મિક દુનિયામાં પણ પાપની મુક્તિ અને પૂર્ણતાનું તત્ત્વ પાપના પ્રતિબર વડે જ થાય છે — પાપના ઝીણા અણુઓનો ધીમે ધીમે નિનાશ થવાથી જ થાય છે

૩૮૮ ધણા નરમેની રીઝી પાપી ટેરમાથી નારી છત્તુ મનુષ્યની શક્તિની બહાર છે પણ પાપમાં ધસડી લઈ જતા કાર્યો ન કરવા, પાપનું આપ્તિયું ઓછું કરવું પાપમાર્ગ થઈ શકે જ નહીં એવી પરિસ્થિતિ બની રહી, હાથ યુનો કરે તો હાથ કાપી નાખવો ને આખ ન જોવાનું જુએ તો આખ ફેડી નાખવી* — એ સૌ તો સર્વથા તેના જ હાથમાં છે અને એ બધું તેજે પ્રતિદિન પ્રતિશ્ણુ કરતું જોઈએ અને એમ કરેની શક્તિ મેળવવા માટે તેને સતત પ્રાર્થનની જરૂર છે

ઉપસંહાર

૩૧. માથું ખિસ્ત જીવન જીવનાર મનુષ્યની વર્તમાન સ્થિતિ
 ૩૮૯ મૃત્યુ પછીના જીવનમા તેમ જ વર્તમાન જીવનમા તમને
 પરિપૂર્ણ કલ્યાણ મળશે, એવી પોતાના અનુયાયીઓને ખાતરી દેનારા
 અને ધર્મોપદેશ પડેના છે ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશનો પણ એવો અર્થ
 કરનામા આવે છે એવી રીતે ખ્રિસ્તી ધર્મને સમજનાર માણસો કહે
 છે કે, જે ખ્રિસ્તનો ઉપદેશ પાળે છે, સ્વાર્થત્યાગ કરે છે, માણસો પર
 પ્રેમ ગમે છે તેનું જીવન સતત આનંદની રસધાર જેવું હોય છે
 મનુષ્યજીવનમા અનાત અનિયત દુખ જ લાગે છે, મનુષ્યે તે
 સાથે જ છૂટકા છે અને તેનો બચ્નો ભાગિજીવનમા મળી રહેશે, એવું
 કહેનારા અન્ય ધાર્મિક કથનો છે ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશનો એવો પણ
 અર્થ રનામા આવે છે કેટલાકને જીવનમા સતત આનંદ દેખાય છે,
 ખીત્તઓને સતત દુખ નજરે પડે છે

૩૯૦ એ મેમાની એ સમજણ સાચી નથી જીવન આનંદમય
 નથી, તેમ દુખમય નથી અસ્થિગત જીવનને પોતાનું આત્મસ્વરૂપ
 સમજનાર માણસને જ જીવન આનંદ કે દુખ મન લાગે એના
 આત્માને જ આનંદ કે દુખ સ્પર્શી શકે ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશની સાચી
 સમજણ પ્રમાણે જીવન નથી આનંદમય કે નથી દુખમય, પરંતુ
 મનુષ્યના માથા આધ્યાત્મિક સ્વભાવનો જન્મ તથા વિકાસ એ જ
 જીવન છે, અને તેની સાથે સુખદુખને સમઘ હોઈ શકે નહીં

૩૯૧ મનુષ્યજીવન, ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે પ્રેમજીવનનો
 સતત વિનસ છે અને મનુષ્યના આત્માનો વિકાસ અર્થાત્ પ્રેમવૃદ્ધિ,
 અવિરત થવા જ કરે છે, તેમ જ એ વિકાસને પરિણામે થતું પ્રયુક્ત
 જગતમા અસ્થિગત આત્મા જ કરે છે તેથી ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશ પ્રમાણે
 પોતાનું જીવન સમજનાર, એટલે કે પ્રયુક્ત સામાન્ય સ્થાપનાને માટે
 પ્રેમવૃદ્ધિ કરનાર, માણસ કદાપિ દુખી કે અસતુષ્ટ થઈ શકે નહીં

૩૬૨. તેના જીવનપથમા દેહને 'અનુવક્ષીને' આનંદ કે દુખના પ્રસંગો આવે અને તે તો તેણે ભોગ્યે જ છૂટકો, પણ તેને કદી પરિપૂર્ણ સુખનો અનુભવ થઈ શકે નહીં (એટલે તેને તેની ઇચ્છા થાય નહીં), અને તે કદી દુખી થઈ શકે નહીં (એટલે તેને દુખનો ભય હોય નહીં) અને દુખ આવી પડે તો દૂર કરવાની ઇચ્છા હોય નહીં)

૩૬૩ ખ્રિસ્ત જીવન જીવનાર મનુષ્ય પોતાના આનંદના પ્રમગોને બહુ મહત્ત્વ આપતો નથી. પોતાની ઇચ્છાએ સફળ થઈ એમ માની રાચતો નથી, પણ જીવનપથમા આવી ચડતા આકર્ષિક બનાવો તરીકે જ તેમને ગણે છે, પ્રભુનું રાજ્ય તથા ધર્મ સ્થાપના મથનરતે સ્વાભાવિક રીતે જ મળી રહેના પ્રોત્સાહન તરીકે જ ગણે છે, તેમ જ પોતાને કષ્ટના પ્રમગો આવ્યા જ ન જોઈએ એમ પણ મનતો નથી, પણ જીવનના અપરિહાર્ય બનાવો તરીકે પોતાના દુખોને ગણી લે છે અને સમજે છે કે, જેમ કાર્ય કરતા ધર્મી થય જ તેમ જીવન જીવતા કષ્ટ આવે જ, અને જેમ ધર્મી કરેલા કાર્યનું બાહ્ય ચિદ્ન છે તેમ કષ્ટ એ પ્રભુકાર્ય કર્યાનું બાહ્ય લક્ષણ છે.

૩૬૪ ખ્રિસ્ત જીવન જીવનાર મનુષ્ય સદા સ્વનત્ર હોય છે, કેમ કે તેના જીવનનો રસ અર્થાત્ પ્રેમના અન્તરાયરૂપ વિધેત્ર નિરાસર અને એ વિધનાશને પગિલામે થતી પ્રેમશક્તિ તથા પ્રભુના સામ્રાજ્યની સ્થાપના, એ જ એ હમેશાં ગળે છે અને એના જીવનમા તેની અનિવાર્ય મિદ્ધિ થાય છે, તે હમેશાં શાન્ત હોય છે, કેમ કે તેને ન કુને એવું કશું જ તેના પર આવી પડતું નથી.

૩૬૫ આપણે એમ ન માની લેતું જોઈએ કે, ખ્રિસ્ત જીવન જીવનાર મનુષ્ય આ સ્વાનંદ અને શાન્તિ સગા અનુભવે છે, હાંના પ્રસંગોને આકર્ષિક ગણી તેના પૂરમા તખ્તપડે જતો નથી, ને તે પ્રમગો સદાય કાયમ રહે એમ ઇચ્છતો નથી, તેમ જ જીવન પ્રવાદમા કોઈ તો અનિવાર્ય જ છે એટલે તે આવે જ એમ સમજે છે. ખ્રિસ્તી દાગુબર હાંના પૂરમા તખ્ત પડે, હાંના પ્રમગો ઉપગમરાગો ને હાંમ રાખરાને યત્ન કરે છે, તેમ જ દાગુબર દુખોથી પીડાય છે, દુખો અનામન્ય છે ને ન અઆ હોત તે સારું એમ ઇચ્છે છે, પરંતુ હાં

હોડી ગયે, દુ ખની ભીનિ અને વેદના ઉત્પત્ત થયે ખ્રિસ્તી તરત જ પોતાની સાચી ઉમ્મ ખ્રિસ્તી લાવના યાદ કરે છે, પોતે પ્રભુનો મોકલેલો સેવક છે એમ સમજાવવા લાગે છે, એટલે તેના હર્ષશોક સ્વસ્થાને ગોઠાઈ જાય છે, અને પોતે પાઠો સ્વતંત્ર અને પ્રશાન્ત મની રહે છે

૩૬૧ આમ, વ્યવહારપક્ષે પણ ખ્રિસ્તીની સ્થિતિ અખ્રિસ્તી કરતાં ખગમ નથી, પણ સારી છે “પ્રભુનુ ગળ્ય ને પ્રભુનો ધર્મ મેળવવાનો યત્ન કરો, એટલે બીજી સૌ એની મેળે આની મળે,”* એનો અર્થ એ જ છે કે, જીવના સર્વ ઐતિક સુખો ખ્રિસ્તીને દુર્લભ નથી, પણ તેને પૂરેપૂરા સુખ છે, માન ફેર એટલે એક જ કે અખ્રિસ્તીના હર્ષપ્રમગ્નો કૃત્રિમ હોય ને અતિનૃપ્તિને વીધે દુ ખમા પરિણમે, અને તેથી અનાસ્યક ને નિરાશાજનક યાગે—જ્યારે ખ્રિસ્તીના આનંદો વધારે સરળ ને વ્યાભાસિક અને તેથી વધારે પ્રમગ્ન હોય છે, તેમા અનિનૃપ્તિ કે દુ ખને અનકાશ રહેતો નથી, અખ્રિસ્તીને લાગે છે તેમ તેમથી દુ ખ નીપજતુ નથી અને તે નિરર્થક લાગતા નથી

વર્તમાન જીવનમા ખ્રિસ્તીની આની સ્થિતિ છે પણ તેનુ ભાવિ જીવન કેવુ હોઈ શકે ?

૧૪ સાચું ખ્રિસ્ત જીવન જીવનાર મનુષ્યની ભાવિ સ્થિતિ

૩૬૭ દેહના આનંદજામા વીટળાયેલો આ પૃથ્વી પરનો માનની દિઃ અને વાન દાત જ પોતાનુ જીવન સમજી શકે છે, એટલે સ્વાભાસિક રીતે તે વિચારે છે કે, મરણ પછી હું ક્યા હાઈજ ?

૩૬૮ પરંતુ આ પ્રશ્નમા હોય રહેલો છે આપણા આત્માનુ દિવ્ય તરત આધ્યાત્મિક છે, દિક્ષા તથા કાનની પર છે, આ દેહનું વેધન આ જીવનમા તેને રાગેનુ છે, પણ તે દેહમાથી છૂટવા પછી

* રોમ બેથુ ૧ ૩૩

+ સરખાવો

દિવ્યકાલ્પનવન્દિત્વનાનન્તરિચિન્મર્ત્યવે ।

સ્વપ્રભુસ્વેકમાનાય નમઃ શાંતાય તેજસે ॥

મર્કટરિ

તે દિક તથા કાનની મર્યાદાની મદાર જાય છે એટલે એ આત્મતત્ત્વ વિષે આપણે એવું ન કહી શકીએ કે તે હશે તે છે તેથી જ ખ્રિસ્તે કહ્યું હતું કે 'એમ્બ્રામ હતા તે પહેલાનો હું છું આ પ્રમાણે આપણે બધા છીએ આપણે છીએ એટલે આપણે સદા હતા અને સદા હઈશું આપણે છીએ

૩૮૮ એ જ પ્રમાણે આપણે કયા હઈશું એ પ્રશ્ન પશું સમજવું કયા એને કયે સ્થળે આપણે હઈશું એમ આપણા કહેવાનો અર્થ છે પણ સ્થળની ભાવના આપણે જ્યાં છીએ તેને બીજી સર્વ જગાથી જુદી પાડીએ છીએ તેને લીધે જ ઉત્પન્ન થઈ છે મરણ થયે આ બેદ નષ્ટ થાય છે એટલે આ જગતના મનુષ્યોને માટે આપણે સર્વત્ર તેમ જ ન કુત્રાપિ (એને મધે જ સ્થળે તેમ જ કોઈ પણ સ્થળે નહીં) હઈશું આપણે એના હઈશું કે સ્થળ આપણે માટે હસ્તી ધરાવશે નહીં

૪૦૦ મૃત્યુ પછી આપણે આ હઈશું તે સબધે અનેક ભિન્ન ભિન્ન તક થયેના છે પણ એ બધા તર્ક — સ્થૂળમા સ્થૂળ તકથી માડીને સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ ન સુધીના બધા — જુદિમાન મનુષ્યને સતોત્ર આપી શકતા નથી સુખ મહામહે નર્ણવેની જન્મતની પ્રિયાસિતા બહુ સ્થળ વસ્તુ છે અને મનુષ્ય તથા પ્રત્યુ પ્રિયેની સાચી ભાવનાની સાથે મિનકુન અસંગત છે સ્વર્ગ તથા નરમની જે સમ ન ખ્રિસ્તી સધ તરફથી રજૂ કરનામા આવી છે તે પણ પ્રેમમૂર્તિ પ્રત્યુની ભાવના સાથે બધ મેસતી થતી નથી આત્મા નવા નવા દેહ ધારણ કરે છે તે મત સ્થૂળ ઓછો છે પણ તેમા એ જીવની વ્યક્તિતાનો ભાવ મયમ રહે છે નિર્વાણ મનમા સ્થૂળતા મિનકુન આસતી નથી પણ તે જુદિગમ્ય નથી — જીવનની જુદિમતાનો નાશ કરે છે

૪૦૧ આ પ્રમાણે મૃત્યુ પછી શું દશે એવું વિનંતુ કે નારા એક પણ ઉત્તરથી જુદિમાન મનુષ્યને સતોત્ર થઈ શકતો નથી

૪૦૨ અને હોય પણ એમ જ પ્રશ્ન જ બોલે પુછાયો છે દિક અને માનની મર્યાદામા રહીને જ વિચાર કરી શકનારું મનુષ્ય મન એ મર્યાદાની બહાર ની ગિયતિને ઉત્તર દેશ મથે છે આપણું મન અથવા જુદિ આટલું જ જાણે છે કે એક દિવ્ય તત્ત્વ છે તે આ

વિશ્વમા વૃદ્ધિ પામ્યુ અને એ વૃદ્ધિ અમુક અંગે પહોંચ્યા પછી તે તત્ત્વ આ વિશ્વની મર્યાદાની બહાર જઈ ઊભુ

૪૦૩ આ તત્ત્વ પૃથક્ પૃથક્ રીતે વર્ત્યા કરશે ? આ પ્રેમવૃદ્ધિને પરિણામે બીજી નવો ભેદ પડશે ? આ સર્વ તર્કો છે, અને એના અનેકનેક તર્કો થઈ શકે, પણ તેમાનો એક પણ તર્ક ચોક્કસ રીતે મનીન થઈ શકે એવું સત્ય હાખની શકે નથી

૪૦૪ એક માત્ર નહોતો છે, નિ સર્વે હ છે અને તે એ કે પ્રિયતે એમ કયું છે કે, "હે પિતા ! મરા આત્માને હું નારા હાથમા ચૂક છું,*" અર્થાત્, મૃત્યુ પછી હું જ્યાંથી આવ્યો હતો ત્યાં પાછો જાઉં છું અને મને એમ શ્રદ્ધા હોય કે જ્યાંથી હું આવ્યો છું તે ભુદ્ધિપૂર્ણ પ્રેમ છે (એ મે ગુણ હું નરાગર સમજુ છું), તો હું આનંદભરે ત્યાં પાછો જાઉં અને તેમા જ માત્ર કલ્યાણ છે એમ જાણ મરણ પછી મારામા જે ફેરફાર થવાનો છે, તે માટે હું નિઃશીર ન થાઉં એવું જ નહીં, પણ ખરેખર દરખાઉં

સાર

૧ આધ્યાત્મિક વિકાસ

બે બનાવોથી માણસની આખ જીવડી જાય છે અને આશ્ચર્ય સ્થિત દશામા તેનાથી કહેનાઈ જાય છે કે, આ રિશ્તમા જરૂર કોઈ એવી અદ્ભુત શક્તિ છે જેની આગળ માણસ શિર ઝુકાવે છે એ બે બનાવો તે જન્મ અને મરણ.

આ જિંદગી શાને માટે છે? એનું પ્રયોજન કયું છે? એની સફળતા ક્યારે મનાય? જીવ્યા જીવ્યામા ફેર શાથી પડે છે? મરણ જરૂર નહીં જ છેડે? — આના પ્રશ્નો વિચારનાત માણસ વહેતો કે મોઢે પોતાના મનને પૂછવાનો જ ભગવાન સકરાચાર્ય બત્રીમ વરસની વયે આ લોક છોડી ગયા, ભગવાન જિસસ ક્રાઈસ્ટ પણ લગલગ તેટલી વયે નિદેહ થયા, શિનાજી મહારાજ પણ ૮૬ જાણે જીવ્યા કહેવાય નહીં, અને બીજા એના પુરુષો કેમ અમર થઈ ગયા વારુ? એના ઉકેલ બહારથી ન જ જડે એ ઉકેલ સારુ તો માણસે અન્તર્મુખ થવું પડે, આન્તર દષ્ટિ કરવી પડે, આખ બધ કરી પોતાના ચિત્તપ્રદેશમા આવતા અનેક નિકારમુદ્દો ત્રીજીનદથી તપાસવા પડે અને ત્યારેય પ્રભુનો પ્રસાદ જિતરે, પ્રભુકૃપા હોય, તો જ એના સાચા ઉકેલ લાયક આવે.

આન્તર દષ્ટિની દેવગણા માણસને એટલું તો ધીમે ધીમે પણ સ્પષ્ટપણે સમજાય છે કે, માણસમા ત્રણ જાનની દશાઓ ભરેલી છે (૧) પશુદશા, સ્થૂળ સરીરભાવ, (૨) મનુષ્યદશા, માણુગ્રાઈ, (૩) દેવદશા, સૂક્ષ્મ આત્મભાવ. માણસો ઘણી વાગ માણુસાઈ જૂને છે અને પશુદશામા પટકાય છે, તેમ જ પ્રવત્તરીન મનુષ્ય કવચિત્ દેવદશા અનુભવે અને સુખમ આન્તર આનન્દથી પ્રગટે છે.

એ પ્રમાણે પશુમાથી દેવ મનુષ્ય એનું નામ આધ્યાત્મિક નિમસ આન્તર દષ્ટિ અને આત્મપરીક્ષાની સુદ્ધ દેવ સિવાય એ વિકાસ જગતી થવો શક્ય નથી.

૨. પાપ

આધ્યાત્મિક વિકાસ એટલે આપણા દૃષ્ટમા થતી પ્રેમની સતત વૃદ્ધિ એ પ્રેમની મર્યાદા અતિવિશાળ થઈ શકે, પ્રાણીમાત્ર ઉપર ફરી વળે. પરંતુ એમા ખૂબ અન્તરગતો નડે છે એ અન્તરગતો, એ વિદ્વો, એનું બીજું નામ પાપ

પ્રેમની વૃદ્ધિ અવકાશનારા પાપ છ છે એ પાપ જોડે જામત મનુષ્યને ઝડપી પડે છે એ ઝડપીનો પણ અમુક નિધિ છે એ નિધિ પ્રમાણે ઝડપીના જ નહીં વિજયી બને છે જે ક્રમમા એ ઝડપી નધારે શકાયો થાય છે, તે ક્રમમા એ પાપ નીચે પ્રમાણે છે

(૧) આવેશરૂપી પાપ (દરકોઈ પ્રકારનો શારીરિક કે માનસિક નબો),

(૨) આજબડી પાપ (ચોતાની દાજતો પૂરી પાકાને પ્રત્યેક મનુષ્યે જે અમુક મજૂરી કરવી જ જોઈએ તેમાથી છટકી જતુ તે),

(૩) તૃષ્ણારૂપી પાપ (દાજતો મતોષ્યના તેમાથી અનેક પ્રકારના બોગ ઉપજાવના તે),

(૪) દોષરૂપી પાપ (બાંધવમા દાજતો પૂરી પડે તેની તૈયારી કરી મૂકી તે),

(૫) સત્તાભોદરૂપી પાપ (બીજા મનુષ્યો પર અધિકાર બોગવો તે),

(૬) સબોગરૂપી પાપ (સમાજમની બિર્મિને નસ થતા તેમાથી વિરિધિ બોગ માણુવાની ચેજના કરવી તે)

ઉપરનું પ્રત્યેક પાપ નણુ પ્રકારનું હોય છે

(૧) મૂનગત કે સ્વાભાવિક, (૨) વશપર પરાગત કે સામાજિક, અને (૩) અમન કે ચોતે બીજુ કરેલુ

તેમા બીજા ને ત્રીજા પ્રકારના પાપ જોડે ઝવડણુ ૧૦ મુસ્કેન નથી પરંતુ પહેલા પ્રકારનું એને મૂનગત કે સ્વાભાવિક પાપ બસ બીજુ હોય છે તેથી તેની જડ મદદનું કામ માર્ગ વિરવા જ સાધી શકે છે

૭ પાપનો જે ક્રમ ઉપર દર્શાવ્યો છે, તે સારું છે અને એ ક્રમે પાપ જોડે ઝવડું એવા મારે જ કઈક સહેલું માર્ગ પડે છે માણસનું તન કે મન કોઈ પણ પ્રકારના આવેશ કે નશામા આવી

જાય તો તેનાથી જીવિત્ત્વે કશું કામ થઈ શકતું નથી, માટે એ નરો સોથી પ્રથમ ત્યાગ્ય ગણ્યો છે

૫૪ી બીજે નબરે આગમનો ત્યાગ દષ્ટ માન્યો છે, કેમ કે જગતમા માણસમાત્ર થોડે કે ઝણે અસે મજૂર ન બને ત્યા સુધી દુનિયાનો મોટો ભાગ દુખી જ રહેવાનો એ નિઃશય છે શારીરિક શ્રમ ઉપારનારને તરત જ સમજાઈ જાય છે કે માગ પોતાના સુખને માટે જ નહીં પણ પાડોશીના સુખને માટે પણ મારે કાઈ ને કાઈ કામ કે મજૂરી કરવી જ જોઈએ

૫૪ી તૃતીયા છેડવી જોઈએ અર્થાત્ જેમ હાજતો થોડી અને સાદી તેમ માણસ વધારે સુખી અને નિઃપૃહી રહી શકે છે અતઃ વસ્ત્ર કે ઘર સોને જરૂરના છે એની કાઈ ના પાડી શકે નહીં પણ એ બહુ જરૂરી ચીજો પણ સોને મળી શકી નથી કેમ કે માણસો એને ખૂબ વધારી મૂકે છે અને પોતાની હાજતો સકુન કરી દઈને બીજાને દળવગાવે છે આમા અતિકરતા કે નિબુરતા સમાયેલી છે, પણ એ તો બ્યારે આપણે જોઈશખએ ત્યારે જ

૫૪ી આવે છે લોભરૂપી પાપ આજે તો ખાનાનું મળ્યું પણ મને શું થશે ? પોર શું થશે ? ઘડપણુમા કેમ ખરીશ ? આવા વિચારે રીને માણસ લેબી બને છે પોતાનું સાચું દિન ખુએ છે અને બીજા અનેકને પાગવાર દુખમા લડાસેલી મૂકે છે આના ઉતાર તરીકે માણસે અપરિમિત નન લેતું જોઈએ

ત્યાર ૫૪ી સત્તામેહરૂપી પાપ સાથે જન્મનાનું રહ્યું બીજાના ઉપર રોડ મારવો તેના પર સત્તા ચલાવવી તેને પોતાની મરજી પ્રમાણે ન ચાનવા દેતા આપણે આધીન કરી નેવો — એ પાપ જોડે જન્મનાનું કામ ઉપના પાપોમાથી થોડેધણે અગે પણ મુક્ત થયેના માણસ માટે મુશ્કેલ નથી જેને અસખ્ય સેરકો છે તે સોથી મોટો નથી પરંતુ જે અસખ્યોનો સેરક છે તે જ સોથી મોટો છે આ દીરા જેવી રપટ વાત સમજતા દહે વાર લાગશે નહીં

છેલ્લું અને સોથી નિમ્ન સોથી ઠણુ મમ સબોગરૂપી પાપ જોડે ઝઘડતુ તે છે પરંતુ અન્ન વસ્ત્ર ઘર આરામ વગેરે

હાજતોમાંથી કોઈ પણ દેહધારી મનુષ્ય પરિપૂર્ણ રીતે છૂટી શકતો નથી તેની આ હાજત નથી, એ વાત ખૂબ વિચારવા જેવી છે. અન્નવશાદિક હાજતો પૂરેપૂરી ટાળનારનો દેહ પડી જાય એવો સંપૂર્ણ સંભવ છે, પણ સંભોગરૂપી હાજતને હાજત તરીકે જ ન સ્વીકારનાર અખંડ નૈષ્ઠિક શ્વશ્વચારી પુરુષ કે સ્ત્રી જિવકું મૃત્યુને દૂર ધકેલે છે એ કોણુ નથી જાણતું ? બીજમ પિત્રામદ કે દનુમાનના નૈષ્ઠિક શ્વશ્વચર્ય ને અનુષ્ઠ પરાક્રમનાં સંભારણાં દેવાની કાઈ જરૂર છે ? પહેલાં પાંચ અને આ છેલ્લા પાપનો આ બેદ સમજવાથી એની જોડેનો ઝડો પણ મુકર થાય છે એવી રીતે એ ક્રમ સપ્રયોગન ને સ્વાર્થક બને છે.

વળી દરકોઈ પાપ જોડે ઝડકવાની રીત પણ સમજવા જેવી છે નાણા તેટલુ પુણ્ય, જગ્યા ત્યાંથી સવાર, ‘ધીરે ધીરે સુધારાનો સાર,’ એ વચ્ચેના મર્મમા રહેલુ તત્ત્વ સ્વીકારવાથી કણુ યોગાવવાવાળા રસ્તા ઉપર પગથી પાડવાનુ સામર્થ્ય સાંપડે છે. એક ઉદાહરણુ લઈએ.

“આજમ રૂપી પાપની કુટોરમાંથી છૂટવાને માટે પહેલુ પગથિયું એ છે કે, જે કામ માણુસ જાને કરી લેતો હોય તે તેણે છોડી દેવું નહીં પણ ચાલુ રાખવું, તે પોતાના કપડાં જાતે ખસ કરતો હોય અને ધોતિયાં જાતે ધોતો હોય, તો તેણે તે કામ બીજા પાસે કરાવવું નહીં; બીજાઓની મહેનતથી નીપજેલી ચીજને વગર તે ચલાવી લેતો હોય, તો તેણે તે ચીજે ખરીદવી નહીં, તે પગે ચાલીને જતો હોય, તો તેણે ઘોડે બેસવું નહીં. પોતાની થેલી પોતે જ ઊંચકતો હોય, તો તેણે પોટરને ખૂમ મારવી નહીં વગેરે. આ બધુ હેક નજીક જાણુય છે, પણ માણુસો એ પ્રમાણે વર્તે તો પોતાનાં અનેક પાપ અને તેમાંથી નીપજતાં કષ્ટ એ બધાંમાંથી તેઓ ઊગરી જાય.”

આ પ્રત્યેક પાપમાંથી — તેનાં ત્રણ જુદાં જુદાં સ્વરૂપોમાંથી પણ — માણુસ સ્વપ્રવાસથી ધીમે ધીમે પણ દહનાથી છૂટતો જાય છે. ગીનાજના વચન પ્રમાણે, શનૈ. શનૈશ્વરમેદુ શુદ્ધા મૃતિયુહીનશા । આ રીત સંભોગરૂપી કણુમાં કણુ પાપને પણ એટલી જ ધોત્યના ને સફળતા પૂર્વક લાગુ પાડી શકાય. દુરાચારી ને વ્યભિચારી માણુસ પણ

એ પ્રવાસ કરતાં આજીવન અખંડ અલયર્થ મુધી પહોંચી શકે એમાં સંદેહ નથી.

૩. બૂલથાપ

માણસ પાપ કરે છે, સંપૂર્ણ રીતે પાપમુક્ત મનુષ્ય વિરલ છે, છતાં દુઃખની વાત તો એ છે કે, એ સઘળાં પાપના બચાવ માણસે તૈયાર કરી મૂક્યા છે એ જૂઠા બચાવનું નામ બૂલથાપ. માણસ જાણે અજાણ્યે એ બૂલથાપમાં પડે છે અને પાપને પાપ સમજતો અટકે છે. ઘણી વાર તો એ બૂલથાપને લીધે પાપને બહુ સહજ ને સ્વાભાવિક સમજતો થાય છે એટલું જ નહીં, પણ કવચિત્ પાપને ધર્મ પણ સમજી બેસે છે.

એ બૂલથાપના પાંચ વિભાગ પાડી શકાય : (૧) અંગત, (૨) કુટુંબની, (૩) કામકાજની, (૪) મંડળની, અને (૫) રાષ્ટ્રની

આ પાંચમાની કોઈ પણ એક બૂલથાપમાં સપડાયેલો માણસ પોતાનાં અનેક પાપને હાત્તઅગ્નિ ગણી શકે છે અને પરિણામે ખીજાં અનેક માણસોને દુઃખી કરી શકે છે. (૧) પોતે સારા અને સાચા જીવનને માટે તૈયારી કરી રહ્યો છે, એમ સમજીને માણુગ આખું જીવન સ્વાર્થમાં ગાળે છે, અને પેલો પરમાર્થ તો કદી નજરે ચડતો જ નથી (૨) મારા કુટુંબને કોઈ રેહુ મુકાય ? છોકરાંનું ભાવિ હું નહીં સંભાળું તો કોણ સંભાળશે ? આવી બૂલથાપમાં પડી સ્ત્રી કે પુરુષ કુટુંબને નામે અનેક તિબ્બુર કાર્યો કર્યે જાય છે અને તેમાં ક્યાંય પાપ ભાગનાં નથી (૩) મારું કામકાજ મારે પૂરું કરવું જ જોઈએ, મારું કામખાનું મારે ચલાવ્યે રાખવું જ જોઈએ, નહીં તો હજારો માણસો બેકાર થઈ જઈ ભૂખે મરી જશે, એવી બૂલથાપમાં પડેલો માણસ પાડોશી દગ્દીને મદદ કરવાની પોતાની ફરજ નેવે મૂકે છે એટલું જ નહીં, પરંતુ દરદીની સારવારમાં રોકાતા માણસને પોતાને ત્યાં પોતાના કામકાજ માટે બેચી લેતા પણ અચકાતો નથી (૪) ફલાણા બાર્ડ માગ પંથના છે, આ તો મારી નાનનો માણસ છે, આ તો મારા ગામનો વનની છે, આ તો મારી માસીનો દીકરો થાય, આને માટે તો મને ફલાણા બાર્ડ એ બચામણ કરી છે — આનાં આનાં અનેકાનેક બદાનાં કાઠી માણુમ ખીજાને

કેટલો અન્યાય કરે છે અને પોતાની જાતને છેતરે છે? આ પાપનું પ્રમાણ સમાજમાં ઓછી મોટું હોય છે અને (૫) રાષ્ટ્રહિતની ભૂતથાપ પણ કાઈ નાનીસૂની છે? ખાલીબર જીવમો એ ભૂતથાપમાં ફમેલાઓએ કર્યા છે એની ઇનિયામ સાબ કે છે આ ભૂતથાપ તો વળી બીજી ભૂતથાપો કરતા જુદી પણ છે, કેમ કે ગણ્ટની ભૂતથાપમાં પડેલો માણસ અનેક અન્યાયો, રિરિધ જીવમો, પોતની ફરજને નામે, પોતાના ધર્મને નામે, કરે છે અને તેના દેશજનો તેને તેના એના કુદૃષ્ટો માટે અગ્નિનદન દે છે!

“ મજૂરીનું ઉત્પન્ન કરજો લેવાના, દેશનિઝાન, સાદી કે સખત મજૂરીની ફેદ, ફામી, રિમદ, (અર્થાત્ માનુશયિક ખૂન)ના હુકમો મારે કાઢના પડે છે તે માટે હું બહુ દિનગીર છું, પણ જે લોકોએ મને સત્તા મેળવી છે તેમની ઇચ્છાને સ્થિતિને મારે તેમ કરવું પડે છે,” સત્તાધીશ પુરુષ દીન કરે છે, “ માણસોની મિનકત હું કમજો પડે, કુદ જાઓ તેમને નોખા પાકુ તેમને ફેદ કરુ, દેશનિઝાન કરુ, ફામીએ બદકાનરાન, બીજી પ્રજાના માણસોને હું મારી નાખુ, તેમને પામના કરી દઉં, શહેરના સ્ત્રીઓ તથા માગકો ઉપર બહુક વનાવુ, તો એ બધાને માટે પોતે જવામદાર નથી, પરંતુ સાર્વજનિક કન્યાશુને અર્થ જે મહાશક્તિને આધીન રહેવાનું મેં કમૂઘ્ય છે તેની ઇચ્છાને જ હું તો માન અનુસરુ છું ”

પાપના આના ખોટા બચાવોને નઈને જ હુનિયામાં પાપ આટલું બધું વ્યાપક છે માટે પ્રત્યેક મનુષ્યે એ ભૂતથાપમાંથી ઊગરી જવાનો સમાવ પ્રયાસ કરવો જોઈએ વળી, શાદ સખતુ ઘટે છે કે પાપ એ માન દેવના પરિણામ છે, અને ખરા જિગરના જાગના પ્રત્યેક વિના એ દેવની શુભામી છેડની અસકચ છે વર્ણવે લોક મરણ કારણ તદ્દવિ ન મુશ્કતિ પાગવરણમ્ ।

પણય નહીં એટલા માટે માણસે સ્પષ્ટપણે સમજવું ઘટે છે કે પાપ એ અનિષ્ટ છે, તે સાચુ તેમ જ વ્યક્તિગત બેઉ સુખ હરી લે છે, તથા ખીજા માણસોમા અનિષ્ટ ઉત્પન્ન કરે છે અને વળી જે ક્રમમા પાપ જોડે ઝગડવું જરૂરનું છે તે ક્રમ પણ જાણવો અત્યાવશ્યક છે.

‘પરંતુ માણસો એ બધુ જાણે છે, છતાં પણ પાપમાર્ગી જિગરી શક્તા નથી પાપમા પડે છે એનું કારણ એ છે કે માણસો પોતે કાણુ છે પોતાનો આત્મા કેવો છે તે તદ્દન સ્પષ્ટપણે સમજતા નથી અથવા તે જૂની જાય છે.

પોતાની જાનને વધુ નધુ પૂર્ણપણે અને વધુ વધુ સ્પષ્ટપણે એ જાખના માટે તથા મનુષ્યના ધર્મ સા છે તે યાદ રાખના માટે એ પ્રયત્ન ઉપાય છે એ ઉપાય તે પ્રાર્થના.

ઉપર કહ્યુ કે મનુષ્યે ખગ જિગમના જગતા પ્રવત્નો કરી ટેવની શુનામીમાર્ગી છટવું જોઈએ પણ પ્રતુના પ્રસાદ વિના કોઈને મુખિ મગી જણી છે? એ પ્રસાદને સારુ પ્રાર્થના આગાદ સાધન છે આપણાથી રખનનો તો યનાના પણ એ રખનનો કરતા કુતા પ્રતુનો પ્રસાદ યાચીએ અને તેમાર્ગા ધીમે ધીમે છગીએ તેને સારુ સનન પ્રાર્થનાની જરૂર છે એ પ્રાર્થના જ્યારે કૃત્રિમ મગી જશે હપનો પ્રસાદ જ્યારે ગગામૈયાના પ્રસાદની પેડે પ્રકૃતિની શોભામા પ્રદિ રે એની રનાભાવિખનાઓ વટેતો થશે ત્યારે એ પ્રસાદ, એ પ્રતુની પગમ કૃપા આપણા પામર છતાં નિર્મળ ચિત્ત પર જીતયાં રિના નહીં રહે એમા લેશ પણ દાકા નથી પગમકૃપાનું પ્રતુ એ સન્માર્ગે આપણને મીને દોરે અને એના પ્રસાદને પાત્ર બનાવે એ જ છેવટની પ્રાર્થના.

सत्यपि मेदापगमे नाथ तवाह न मामर्जितत्वम् ।

કઠણ શબ્દોનો કોશ

- અનુચ્છેદ — જેની જડ કાઢી શકાય નહીં તેવું
- અનુત્તમ — બહુ ઈચ્છી કોટિનું
- અમોઘ — નિષ્ફળ નહીં, સફળ
- અવશ્યભાવિ — જે થવાનું જ છે
- અઘ્યાખ્યેય — જેની ય્યાખ્યા આપી શકાય નહીં તેવું
- આનુપૂર્વી — પહેલા ક્યુ ને પછી ક્યુ તે દર્શાવનાર ક્રમ
- આવાસ — રહેઠાણ, ઘર
- જટિલ — ચૂંચરાયેલું, અસ્પષ્ટ
- જ્ઞાનોજ્જ્વલ — જ્ઞાનથી ઝેજી, પ્રકાશિત
- કથટો — પાપ લેટે કથટો=પાપમાથી છૂંદાના સમગ્ર પ્રચારો
- તાઓ — ચીની ફિસ્ફૂર છુસના મન્ત્રમ્ પ્રમાણેના
- ધાવાપૃથિવી — આકાશ અને પૃથ્વી
- નિષ્કુર — નિર્દય, ક્રૂર
- પરાઈ-મુખ — વિમુખ
- પરિચ્છ — માલમિલતરૂપી વસ્તુઓ, જે મનુષ્ય પોતાની પાસે રાખે છે તે
- પ્રતિ(તી)કાર — કપાય, ધવાજ
- ખહુજન — સામાન્ય જનસમૂહનો બહુ મોટો ભાગ
- બેહેરેલ — સ્વર્ગ
- મૂસા — મહાદીઓના પયગ બર મોશે
- ઉત્તમ — નાનામાં નાનું, ઓછામાં ઓછું
- હુસ — ચીની ફિસ્ફૂર (ઈ સ પૂર્વે ૬૦૫ — ૫૧૫) મહાવીર અને બુદ્ધનો સમકાલીન અને ચીનમાં રા કરાચાર્ય જેવા તત્ત્વજ્ઞાનવાળા તાઓ સ પ્રદાયનો પ્રતર્ગક
- વિપધીસ — ઊવટાપણું, અવગો અર્થ
- વિરાદ — સ્પષ્ટ, સ્વચ્છ
- વિશિષ્ટ — ખાસ
- ગિરહી — જવમાથી બનાવાતો જલદ દારૂ
- શબ્દેય — શ્રદ્ધા રાખવા યોગ્ય, માનવા જેવું
- સંકુલ — પુગળ ને વિનિધ
- સર્વથા — મર્વ રીતે, સર્વ પ્રકારે
- સર્વોત્તમના — પોતાની બધી શક્તિઓ વાળીને
- સાષંકાલિક — હ મેશનું, સદાને માટે